

T A R T A L O M

VI. IRODALMI HUMORFESZTIVÁL

▶ 3	NÁDASDY ÁDÁM Ötvenes köszöntő, Shakespeare: „Ahogy tetszik”, Harmadik felv. (részlet), Közlekedésfejlesztés, Limerikék (versek)
▶ 8	EGRESSY ZOLTÁN Ravatal Rádió (elbeszélés)
▶ 11	SZABÓ T. ANNA Alkoholda(l) – népi csujogatók, Állati, „Ni, milyen dicnók!”, Lovat agyalá, Gyula! (versek)
▶ 15	NAGY KOPPÁNY ZSOLT Béla bá informálódik (regényrészlet)
▶ 18	VÉGH ATTILA Már csak egy UFO menthet meg bennünket, Egy ember végén, Bóbita lájkol, Ha az ember, Ötven (versek)
▶ 22	MUSZKA SÁNDOR Karcsi komám disznót vágott, Revelion (Boldogújév), Szar világ eccer nincs (székely egypercesek)
▶ 25	LACKFI JÁNOS Hogyan temessünk anyóst, avagy a magyar nyelv merényletei (esszé), Variációk két népdalra (Cirmos cica, haj, Elvesztettem zsebkendőmet) (versek)
▶ 32	SZÉKELY CSABA Petőfi-Székely Sándor: Édesanyám jércikéje, Szoclibfi Sándor: Anyád, tyúkanyó!, Nemzeti Sándor: Megvédjük a szobánkat a tyúkoktól! (paródiák)
▶ 35	GRECSÓ KRISZTIÁN Az első szerelmes étel, Anyám első süteménye (elbeszélések)
▶ 37	FARKAS WELLMANN ÉVA Jelenségek, tünetek, diagnózisok a nép nyelvén (áltanulmány), Dalátiratok (paródiák)
▶ 41	PODMANICZKY SZILÁRD Az asszony, akiből dőlt a füst (elbeszélés)
MŰHELY	
▶ 43	ELEK TIBOR „Kimegyek a rétre Shakespeare-rel” – Beszélgetés Nádasdy Ádámmal
▶ 51	TARJÁN TAMÁS Bele a közepébe – A IX. gyulai Shakespeare Fesztiválról (tanulmány)
▶ 58	ERDÉSZ ÁDÁM A Gyulai Várszínház 50. évada (tanulmány)

		*
▶ 65	VÁN HAJNALKA	
	Hincz Gyula 1940-es évei	(tanulmány)
▶ 73	DEÁK CSILLAG	
	A érem harmadik oldala – Kiss György Pál Szerves egységben című kiállításáról	(kritika)
▶ 74	KÖLÜS LAJOS	
	A szívünkkel érzett idő – Kiss György Pál Szerves egységben című kiállításáról	(kritika)
		SZÍNHÁZ
▶ 76	ZALÁN TIBOR	
	A fákllya kialszik	(történelmi dráma)
		PAPÍRHAJÓ
▶ 103	LOVÁSZ ANDREA	
	Rumlibumm – Szabó T. Anna Tükörcicák	(kritika)
▶ 105	MÉSZÖLY ÁGNES	
	Tüdő Gyula kalandjai az entrópiával – Lackfi János: Kapjátok el Tüdő Gyuszt!	(kritika)
		FIGYELŐ
▶ 107	TÓTH MIHÁLY	
	Ilyenek a magyarok? – Lackfi János: Milyenek a magyarok?	(kritika)
▶ 109	MÉNESI GÁBOR	
	Mint egy méhkas, amit beledobtak a mocsárba – Székely Csaba: Bányavidék	(kritika)
▶ 113	BORCSA JÁNOS	
	Minden verbális konvención kívül – Muszka Sándor: Sanyi bá	(kritika)
▶ 117	VARGA ANIKÓ	
	Elvagyódni, akárhová – Egressy Zoltán: Kék, kék, kék	(kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

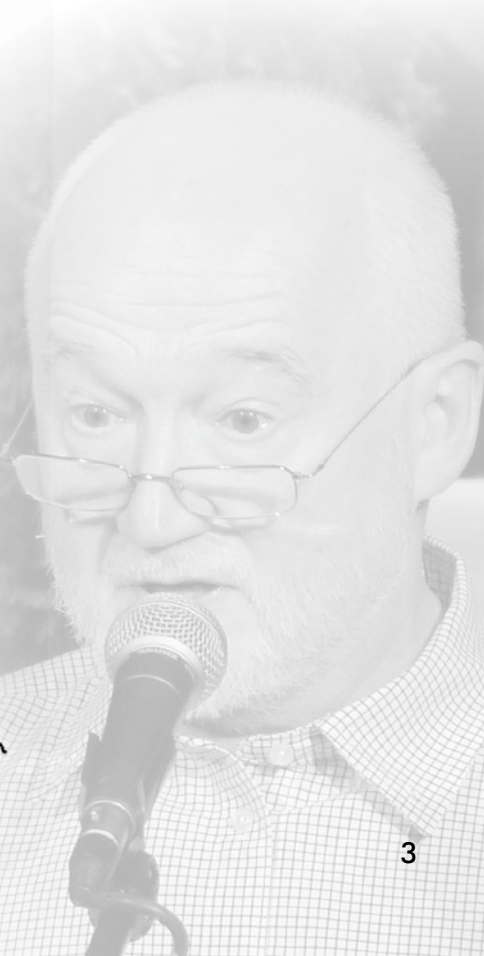
Ötvenes köszöntő.

Kadd mondjam el ebben a szép körben,
hogy a Városligetben éltek az ötven.
S bár ez a hat egy csitinek öreg,
vannak benne talán egy komoly tömeg.
Anikót meggyújt (így mondja a nagy)
négy ötven fillér volt egy gombóc fagyó.
Soh' víz lefolyt az Élővíz-Csatárban,
a sok sikert hiába is sorolnám;
mint régebbi mámor eltűnik a ködben,
így repült el föltűnik az ötven.
Hiába van palotád Budán,
ha minem Városligetad itt Gyulán!
A Disneylandben lehet rózsaszín ház,
de minem vanak épült prózásokhoz,
is bár idén lesz ötven éves Boris Pitt,
nem tudja lehörögni azt, itt.
E színházban sok kiterő hangszóró,
bár éljenek is dolgozzanak rájuk!

Utóirat.

Ez a röveg, amit itt ma lőtem,
soroként, áfival, hatószerűen.

Nádasy Ádám

Skakespeare: „Ahogy tetszik”

III. felv. (részlet)

Rozalinda (olvas)

Finomságból ő a minta:
nincs oly gyöngy, mint Rozalinda.
Festi ecset, írja tinta:
világszépe Rozalinda.
Szívem lódul, mint a hinta,
mert úgy vonzza Rozalinda.
Mint a sűrű szederinda,
fond be szívem, Rozalinda.

Borotva Írok én magának ilyen. Csak egy ízelítő:
Kezemben elsül a flinta,
ha közel jön Rozalinda.
Olyan, mint a szabásminta:
nagy és lapos Rozalinda.
Kandúrmacska nyávog kint,
érzi szagod: Rozalind!
Erdőn-mezőn sas kering át:
farba csípi Rozalindát.
Zsebemben már leng az inga,
van egy órád, Rozalinda?

Közlekedésfejlesztés

Azt írja a pesti újság
(s én örömmel hirdetem),
közlekedés-fejlesztés lesz
ott a Margit-szigeten.
Olyasfajta lesz a projekt,
mit mindenki jó, ha tud:
záros határidőn belül
megindul a lóvasút!

Végre itt egy józan ötlet,
kőkemény realitás,
versenyképes lett ma már az

egyloerős vontatás.
Nem kell benzin, nem kell dízel,
elég egy fél mázsa zab,
plusz ha bekap egy-egy szegfűt,
az már a tortán a hab.

Lóhoz nem kell márkaszerviz,
sem vasbeton ló-garázs,
fedélzeti számítógép,
csak egy cifra nógatás.
Pótalkatrész fel se merül,
nincs mit cserélni neki,
bár az egyik alkatrészét
minden magyar ismeri.

Nem bocsát ki ólmot, füstöt –
bár van gond is egy kevés:
együtt jár a ló-üzemmel
egy környezetszennyezés.
Ennek méltó kezelésén
egyelőre dolgozunk:
hozzon egy-egy nejlonzacskót
minden kedves utasunk.

Esetleg a citromokat
a turisták gyűjthetik,
tíz leadott lócitromért
strandbelépő jár nekik.
Vagy meg kéne pályáztatni
a városi verebet,
mert ő szakszerűen kezel
minden bio-szemetet.

Vissza hát a dicső múlthoz,
mikor a ló volt a gép,
hiszen tudjuk, hogy a magyar:
lóvasútra termett nép.
Nem lesz energia-függés,
mindenhová ló repít:
készíti már a főváros
a ló-metró terveit!

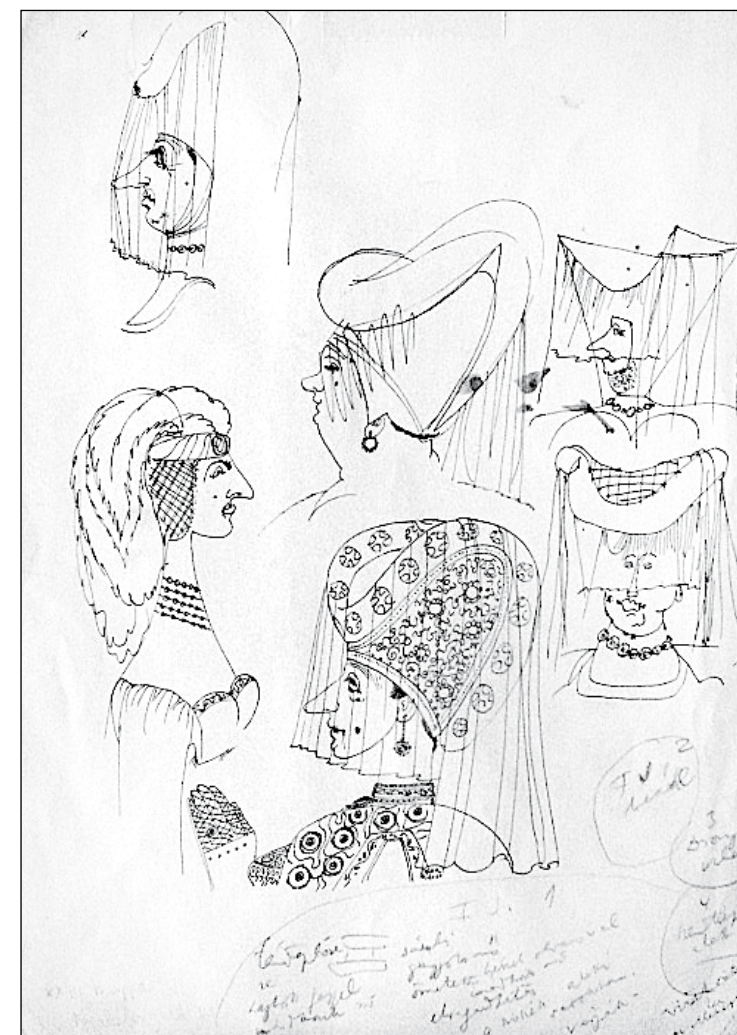
Limerikék

1.
Humortól dübörög ma Gyula:
viccet ír elő a regula.
Sok költő versenyez,
akkora verseny ez,
mint másutt az 1-es Formula.
2.
„Jó téma itt ez a Hamlet,
elkelne róla egy pamflet” –
gondolta Shakespeare úr.
Azóta csak pirul,
mert pamfletnek egy kissé pimf lett.
3.
Élt egy úr, Athén a lakhelye,
számárba ment át a külseje.
Tündérnő ölében
bőgött is serényen,
akkora nagy lett a tüdeje.
4.
Szólt Falstaff: jó fiú Henry,
nem kéne bajba keverni.
Pláne a Víg Nőket –
otthagynom én őket,
a végén még megír a Verdi!
5.
Angyalnak tűnt ez az Angelo,
rá is lett bízva a nagy meló:
pucolja tisztára Bécset.
Ám rájött, mielőtt kész lett:
túl szűznek lenni, hát az se jó.
6.
Volt egy nő, Kató, a makrancos,
nem volt ő se hiú, se flancos.
Oltárhoz nem lépett,
míg nem lelt extrémét.
Neki a normális: csak langyos.

7.
Szólt Macbeth: már mintha unnám,
hogyan folyton csak rút átok hull rám.
Sok volt a vérfürdő,
irány a Várfürdő:
hullámba mártom a hullám.

Ajánlás:

8.
Van egy úr, úgy hívják: Gedeon,
ügyébe mindenkit belevon.
Jól játssza szerepét,
pedig az ő nevét
nem írja se plakát, se neon.

Tervek Anatole France Nyársforgató Jakab meséi című könyvéhez (1946–1948; tus, papír; 350x250 mm; leltári szám: 2011.09.05.; fotó: Ván Hajnalka)

Ravatal rádió

Dördült egyet az ég, amikor beléptem a tetthelyre. Összerezzentem, olyan érzésem támadt, mintha bennem robbant volna fel valami. Önkéntelen megtorpanásomnak köszönhetem, hogy a helyszínélők által érthetetlen módon fel nem fedezett ötödik hulla néhány centivel előttem ért földet. A kollégák nem sokkal korábban távoztak, valószínűsítettem, hogy tömeges, esetleg rituális öngyilkosságot állapítanak majd meg.

Pletykák szerint haldoklott a kis kereskedelmi rádió, halálgatottsági adatai drasztikusan romlottak, csökkent a reklámbevétel: korábban megbízható köteles cégek léptek vissza az utolsó időkben, temető, fegyverboltok is alig hirdettek. Ugyanakkor az *Utolsó vacsora-receptek*, azon belül elsősorban a galócás adások, valamint a *Tumorpercek* komoly sikerrel futottak, és magam is szívesen hallgattam a *Virrasztásos órák – virtuális gyertyagyújtót*, valamint a *Ki nyel ma – gyász és muzsika 10 percben-t*. Ennek legutóbbi részét a siratópusztai lügüzem támogatásával sugározták, valamiféle szponzoráció volt tehát. Viszont gyengén kezdett az *Agrárpercek a kaszással* című új mezőgazdasági magazin, és a *Szív küldi szívnek* transzplantációs félóra sem igazolta az előzetes várakozásokat, nem beszélve a *Pengeélen* – érbevágó vitaműsorról, valamint a *Katasztrófaturizmus – világjáró Pompeitől New Orleans-ig* utazási magazinról.

Kedves filmemet, a *Halálos tavaszt* néztem, amikor értesítettek a tragédiáról. Nyomozó vagyok, nem volt kérdés, hogy félbehagyom, és a helyszínre sietek. Valahogy beengedtek, bár két oldalról ketten végig kísérték. Amint beléptem, megláttam a zöld neonfényben tündöklő norvég öntöttvas kályhát. Gondolkodás nélkül belenéztem. Semmi.

Felfigyeltem a halk, folyamatos depressziós zenére. Az adó megállás nélkül nyomta az éterbe a dalokat. A Ravatal Rádió rendületlenül sugárzott, de az adás már nem volt élő – ahogy a műsorvezetők sem.

Ismerősnek tűnt a helyszín, mintha jártam volna már ott. Négy hulla feküdt a földön. Négy arc, nyitott szemek. Mellettük kiömlött kávé, tört csészék, kivéve egyet, abban maradt még némi hűlt lötyty. Megkóstoltam, nem volt mérgezett, még csak erős se. Feltűnt a halott szempárok különös fókuszpontja. Az A jelű női hulla B férfit, B C nőt, C pedig D férfit nézte. Utóbbi üveges szeme A-ra meredt, bezárva, mintegy leplombálva a négyezőget. Bonyolult viszonyrendszer, kiszálazandó érzelmi gombolyag képe rajzolódott ki előttem. A szerelem a szakterületem, így nagy öröömre szolgált ez a róka fogta csuka-szemkontaktushelyzet.

„Ötven halott egy folyóáradásban, felkoncolt buszsofőr, ismeretlen kannibál törzsre bukkantak, tömeges öngyilkos hullám az örökzöld fenyők között” – ötlött szemembe a 13 órakor elhangzott *Rémhírek* lead-je. Kezembe vettem a kinyomtatott híreket, talán belőlük merített ötletet a tettes – mert valami azt súgta nekem, mégsem rituális öngyilkosság történt. Olvasni kezdtem.

„A Vidámpark legújabb szenzációja a csak lefelé haladó hullámvasút. A szociális helyzetet modelláló szerkezet próbaüzeme hétfőn indul. Égési sérültekre adnak hamvasztásos kedvezményt jövő hónaptól Farkasréten. A temető vezetősége kéri, hogy főnixmadarak és stigmákkal rendelkezők ne jelentkezzenek, őket továbbra is csak teljes áron vállalják. Itt jegyezzük meg, hogy holnapi, *Meleg helyetek a krematóriumban* című műsorunk vendége a Heaven Street Seven együttes lesz. Káosz a közlekedésben: estére várhatóan megbénul Buda és Pestis. Influenzajárvány várható, a hét derekától végre halálesetek is elképzelhetők. Néhány szó az időjárásról: heves szélviharok lesznek, időnként megnövekszik a felhőzet, Rémhírekkel legközelebb egy óra múlva jelentkezünk a 66.6-os frekvencián.”

Nem jelentkeztek többé. Megint megdördült az ég, újra megrázkódtam, szerencsére oldalról megtartottak. Egy asztalkán a *Halál Velencében* egy példánya feküdt. Éppen azt olvastam, ráadásul pont ott volt kinyitva, ahol tartottam, de ennek nem tulajdonítottam komoly jelentőséget.

Mint megtudtam, a tragédia a *Fekete fátyol – női önsajnáló* után következett be, az *Utolsó kívánságműsor* közben. Azt követte volna a *Baltazár – azeri pillanatok* című külpolitikai vetélkedő, aztán a *Parittyától a védelmi pénzig* tudományos harcmagazin, de helyettük már csak muzsika szólt.

– Hell – köszönt rám lentől valaki.

Az ötödik hullá volt, aki korábban a zuhanásával majdnem megölt. Felismertem: Damoklész volt, a Ravatal Rádió tulajdonosa. Tüstént megkezdtem a kihallgatását. Vallomása szerint délben rossz hírrel érkezett a szerkesztőségbe, közölte alkalmazottaival, hogy létszámot kell szűkítenie.

– Gondoltam, döntsenek ők, ki menjen közülük. Apátiába estek a bejelentéstől.

– Nem szerelembe? – kérdeztem ravaszul. Elsápadt. Forró nyomon voltam, azon nyomban rákattinthatam volna a bilincsemet, de a földön szétszóródott papírfecnik elvonták a figyelmemet. Ott hevert az Atom Anti sportmagazin tartalomjegyzéke, a *Bermuda* divat- és utazási műsor, valamint a *Béke poraira – heroinpercek* tervezete. Utóbbi *Aranylövés*-rovatába napok óta várták a kérdéseket. Mire felnéztem, a gyanúsítottak nyoma veszett. Habozás nélkül utasítottam társaimat, hogy kerítsék kézre. Közben csitítottak, felcsendült egy halhatatlan rák end roll-szám, amelybe mintha bekúszott volna a *Végre végrendelet* jól ismert szignálja – de ezt talán csak képzeltem.

Megszédültem. Fény kezdett derengeni az elmémbe. Itt klasszikus féltékenységi dráma játszódhatott le. Ha A B-t nézi, akkor belé volt szerelmes. B C-be, C D-be, D A-ba. Mi történhetett? Kinek kit állt érdekében megölni? B-t D-nek, hogy szerelme, A ne szerethesse tovább. C-t A-nak ugyanezen az alapon. És így tovább: B ölte meg D-t, C A-t. Négyismerős egyenlet, ellenségpárokkal. Mindenki gyilkos, mindenki áldozat. De vajon mi lehetett az elkövetési mód?

Ekkor vettem észre, hogy a fejek külön vannak választva a törzsektől. Ez megzavart kicsit, le mégse fejezheték egymást. Hogy? Egyszerre? Akkor mégis Damoklész lenne az elkövető? Gordiuszi csomóként oldotta meg az elbocsátási problematikát? Zsongott a fejem. És ettől be is ugrott a legvalószínűbb koreográfia. A hirtelen felindulásból megölte C-t, D pedig a kirobbant vita hevében B-t. D ölelésre nyújtotta a karját A felé, aki ezt elutasította, és bosszút állt rajta szerelme, B haláláért. Egyedüli túlélőként fogadta a rossz hírrel érkező tulajdonost, aki a pániktól öntudatlan állapotban lekasabolta őt. Kijózanodván aztán úgy gondolta, kifizetődőbb közös öngyilkosságnak beállítani az eseményeket. A fejeket egymás mellé helyezte, beállította a szemeket, és felment a galériára.

Már csak a bizonyítás volt hátra. Meg kellett találnom Damoklész kardját. A stúdióhelyiségbe léptem, szorosan védtek az embereim. Fegyver helyett azonban titkos listára bukkantam. A meglepetéstől felkiáltottam: jobbnál jobb műsorötletek szerepeltek rajta. Olyanok, amelyeknek első epizódja biztosan nem bizonyulna egyszersmind adástemetésnek, ahogy az előfordult nemegyszer a Ravatal Rádiónál. *Öngyilkossági tanácsok fiataloknak, az első tanács ingyenes*. Mintha gondolkodtam volna ilyen jellegű műsoron én is. Sőt, mintha megkerestem volna vele a rádiót. „*Akiket nem láttunk*” – Zrínyi, Petőfi, Széchenyi. Forróság öntött el. Ezt is én találtam ki.

Nem kellett nekik sem ez, sem a többi briliáns javaslatom, amelyek ott sorakoztak egymás alatt. A *Halál-latok*, amelyet nem vízi műsornak szántam, az első, vadkanos rész némi Zrínyi-oldalcsapással az irodalmi sávba is belóghatott volna. A *Muerto-metál latin szerenád*, a *Szomorú vasárnapok* sanzonbusongó, a *Styx* folytatásos sci-fi, a *Kései sirató meseblokk*. Óceánároknyi mélységből tört fel bennem az elfojtott, elfelejtett fájdalom. Damoklész vetette el az *Akikért a harang szól*, éjféle komolyzenei kitekintést, helyette indította el a *Jimmy szilveszterét*, ami csúnya bukás lett, csakúgy, mint az ostoba *Éjszakai vízállásjelentés*. Szerettem volna *Archív temetőközvetítést*, *Vidám AIDS-perceket*, *Heti válogatást balesetek helyszíni tudósításaiból*, *Akikre büszkék vagyunk – öngyilkossági emlékműsört* (elsőként Szécsi Pál-slagerekkel), de ő újra és újra elutasított. Még az elkészítéses ötletem sem valósulhatott meg, nem engedte a műsorvezetőknek, hogy egy l-lel köszönjenek el az adások végén. Nem mondhatták, hogy viszonthalásra.

Kapkodtam a levegőt a soktól. Tudtam már, mi történt 13 óra után néhány perccel.

Az utolsó csepp a pohárban az volt, amikor a reggeli órákban kiröhögte az *Elő oroszlott*-műsorötletemet. Kora délután láncfűrészszel érkeztem a szerkesztőségbe. Azt mondtam, a drogműsorhoz

hoztam fű-részt. Nézték rám hülyén mindannyian. Fotóalbum is volt nálam, a San Francisco-i halál-bolt, a Loved to Death üzlethelyiségét ábrázoló képekkel, ennek mintájára szerettem volna átalakítani a szerkesztőséget. Szokás szerint ki akartak dobni. Kértem, hadd várjam meg legalább egy régebbi rossz álmom szereplőjét, a Halál Hotel szakácsát, főzi már utolsó vacsorámat, a mérgezett gyapjas jaksalátát. Azt mondták, örült vagyok, takarodjak.

Először D, majd B nyakát fűrészeltem el. A és C áldozatokkal utána végeztem. Ezt követően dula-kodásba bonyolódtam a rémült tulajdonossal, aki elmenekült. Amikor visszahoztak a rendőrök és az ápolók rekonstruálni az eseményeket, valóban csaknem agyonzúzott. De ezért nem hibáztatom.

Annak halvány sejtése, hogy nem vagyok száz százalékosan ébren, csak az első álombugyorból való kijövetel bizonyítéka. Szól bennem a Dead-dy Cool, végtelenített változatban dübörög a fejem-ben, az Istennek se akarnak elhalni a hangjai. Újabb és újabb dördüléseket hallok bele, ezeket két férfi és két női sikoly fű(ré)szerzezi.

Hűvös van a cellában. Thomas Mann-t olvasok, míg megérkezik a jaksalátám. Miután elpusztítom, előállok majd a *Segítség, ég!* – vallási tébolyda ötletemmel, talán azt megcsinálja Damoklész, legalább az emlékemre.

SZABÓ T. ANNA ◀

Alkoholda(l) – népi csujogatók

(Napi csábítás)

Legény:

Adjatok egy pálinkát,
vagy egy vodkát már inkább!
Ij-ha, ha-te-ha!

Lány:

Ha nem adsz egy viszkit,
kivágom a hisztit!
Ujujujujuj!

Legény:

Fogadjunk egy üveg borban:
jönnek majd a szüzek sorban.
(etc.)

Lány:

Adjatok egy pezsgőt,
eljárom a rezgőt!

Legény:

Én még állok rendíthetetlen!
Tölts belém egy brandyt, de rögtön!

Lány:

Kijátszok én minden lik-ört,
ha adtok egy üveg likőrt,

Legény:

Fogadjunk egy serben,
úgy megraklak, sercen!

(Kocsmai verekedős)

Legény:
Gyere ide, koma, vazze,
töltsé má egy Kamikázét!

Lány:
Ne játszd már a mord tinit,
tölts gyorsan egy martinit!

Legény:
Gyorsan adj egy kevertet,
máskülönben leverlek!

Lány:
Ne a tököd vakard itt,
adj inkább egy Bacardit!

Legény:
Gyorsan adj egy abszintot,
ha nem, odabasszintok!

Lány:
Kell nekem egy Cointreau,
megiszom, mer oan jó!

Legény:
Megitta a tekilát
szegény csaj, és töke lett.

Együtt:
Kaptam én egy söröskorsót,
de benne csak vörösbör vót,
abból viszont fél liter –
hiába, na, élni kell!

Állati

Van-e a tehénnek humora?
Nem sok, de jámbor és hú marha.
Észre se veszik, ha marhul,
ezért a kedve hamar hűl.

–
Van-e rókának humora?
Van – csak ha kacsza a vacsora.
A kacsavacsora hőmérő:
ha felfut, vigyorog hamar ő.

–
„Érti a viccet a vérfarkas?”
„Ne fessd a falra őt!” „Mér?” „Hallgass!”

–
Van-e humora a halnak?
Nincs! Ha viccet mesélsz, hallgat.
Nézd meg: balin, víza, rája:
lefele görbül a szája.

–
Van-e egy macskának humora?
Kérdezd meg Garfieldot. „Ha, ha, ha...” :-(

–
Van-e humora az ebnek?
Minden vicces vizsla meglep.
De mondjuk a dobermann
viccek nélkül jól elvan.

–
Érti-e a nyúl a tréfát?
Hát ... Répa nélkül elég fád.
De ha akad a tréfarépa.
Röhög a nyúl – néha-néha.

–
Vicces állat-e a tyúk?
Nem jó téma. Elhagyjuk.

„Ni, milyen dicnók!”

in memoriam W. S.

Ez a kislány pajzán:
kuki van a rajzán.

Ez a fiú huncut:
lerajzolt egy puncit.

A megértő óvónéni
vállat rándít: mégis, mé' ne?

Lovat agyalá, Gyula!

Miért jött Gyulára Egressy?
Azért, hogy társait ugrassa.
A mosolygós Farkas Wellman
közönségével jól elvan.

Mit akar a nép ma Grecsótól?
Ő itt sok sós könnyet lecsókol.
Aztán a kackiás Lackfi,
Megrázza, s potyog a vicc-fa.

Mit tervez ellenünk Nagy Koppány?
Lesz itt ma egynehány nagy kopp... s hány!
De kilép a dali Muszka:
eldördül a tréfa-puska.

Bosszantják szegény prof Nádasdyt,
hátha jön s kioszt itt pár taslit.
Közben a mord Podmanicky
felkészülhet egypár viccre.

S mi vár ma az elszánt Székelyre?
Nézi, hogy kit tehet még helyre.
De aztán jön a Végh –
és e viccből elégh.

NAGY KOPPÁNY ZSOLT ◀

Béla bá informálódik

(részlet a *Feljegyzések a hivatalból* című regényből)

A könyv cselekménye a Só- és Egyéb Szóróanyagok Hivatalában, azaz a SÉESZH-ban játszódik. Hőse és narrátora Fényező Nagyjuhász János, egy ambiciózus fiatalember, aki – többek között – ilyen szofisztikált korrupciós ügyekkel is foglalkozik:

„A SÉESZH a tél közepén, központi költségvetési forrásból többszázezer tonna útszóró sót vásárol a nagyobb bevásárlóközpontoktól, és a nyári hónapok során eljuttatja azt a Síkosság-mentesítő Állami Vállalatnak (SÁV-nak), majd adminisztrációs tévedésre hivatkozva az egész ügymenetet sztorníroz-zuk, a sót pedig leselejtezzük. (Ennek olykor áldozatává válik egy-két tájékozatlanabb ügyintéző, de hát miért nem ment programozónak, ugye.) A SÁV nyomott áron eladja a nagyobb bevásárlóközpont-oknak a »nyakán maradt« sót, a pénzen pedig mindannyian osztozunk.”

A hivatal elnökhasszonyának Editth a neve, de szereti, ha intim pillanatokban Esmeraldának szólít-ják. Nyugdíjas korú, de elintézte, hogy még maradhasson pár évet, mert nagyon szeret a fiatal férfiak közelében sertepertélni. Jánosunkkal feltűnően kedves az utóbbi időben, nemrég például a hétvégéje felől érdeklődött. Az alábbi részlet azzal indul, hogy a fiatalember tanácsért fordul Béla bához, ehhez a tapasztalt főosztályvezető-helyetteshez, mert szeretné kideríteni, vajon mit jelent az elnökhasszonyi közeledés.

Visszafelé menet utam Béla bá irodája előtt visz el: ő a leglazább öreg köziges, akit ismerek – min-dent tud a hivatalról, a működésről, na és persze Editthről, akit egyenesen ő nevezett el Esmeraldának. Béla bá doktor, mégpedig azért, mert így sokkal nagyobb a fizetése: doktorpótlékot is kap.

Állítólag az ezredforduló környékén dolgozott utoljára: a saját kezével állított össze és vitt át egy egész aktát a SÁV-házba. Azt azóta is emlegetik. Rengeteget dohányzik, még annál is több kávé iszik, és nála meggyőzőbben senki sem tudja eljátszani, hogy halálra dolgozza magát.

Bármilyen rutinos is azonban az öreg, amikor benyitok hozzá, rögtön kiszúrom, hogy pornót néz az Interneten. Szerencsére az asztalát – fölötte okosan – úgy helyezte el, hogy még a legfürgébb belé-pőnek is minimum két másodpercébe teljen a monitorjáig eljutni és rápillantani: ez az idő pedig épp elég ahhoz, hogy az ember kilépjen a játékból vagy lekapcsolja a pornófilmet; más kérdés, hogy utána meg kell keresni, hol léptünk ki, vagy hol hagyták abba az enyelgést a leszbikus lányok, és ez bizony elég időigényes és fáradságos dolog, de végül is fizetik, munkában töltött idő az is.

– Most nem érek rá, *aktában vagyok!* – idézi a „sztoriban vagyok” mintájára kialakított hivatali szlenget lehajtott fejjel és elfoglalt arccal, s közben gyakorlott fejmozdulattal az ölébe terített irat ta-nulmányozásába kezd.

– Én vagyok, doktor úr, a Jani! – kurjantom kincstári vidámsággal.

– Ja, szevasz, fiam, na, gyere, ülj le, igyunk egy kávé! – azzal a telefonjára hajol és belesuttogja: – Zenike, legyen szíves, hozzon nekünk két erős feketét, ha megkérhetem... Az isten áldja meg érte!

(Béla bá főosztályvezető-helyettes, saját lompos és rosszindulatú titkárnővel, aki viszont épp lom-possága és rosszindulata folytán bármilyen, a nem-bejáratott csatornákon *kívülről* folyamodó sóneppert sikeresen le tud rázni.)

Rágyújtunk, tűnődünk.

A hivatalban soha senki nem siet vagy kapkod, mert akkor véletlenül hibázik. Az meg ugye, végzetes szokott lenni, lásd a kis kollégákat, akik összevissza küldözgetik a sót a SÁV-nak. Nyáron! Az ostobák.

– Mondd csak – kezdem, és kihamuzok az ablakon, mert január óta tilos a dohányzás a közintézményekben –, mit jelent az, ha Esmeralda a hétvégém felől érdeklődik?

– Az bizony – mondja Béla bá, majd komótosan kifújja a füstöt, és lábát az asztalra polcolja – azt jelenti, hogy meg fog baszni.

– Nincs mese? – kérdezem én, azzal a hivatalnok-egykedvűséggel, amely már mindent csak egy könnyed hümmögéssel vesz tudomásul, főállásban.

– Nincs – mondja Béla bá, de olyan lazán, hogy látom: zöldfülű kezdő sem vagyok hozzá képest.

Aztán éppen slukkolni akar, amikor kivágódik az ajtó és berobban rajta a – szintén – testes Zenike. Bősz haragja mindig vénülő urológus-professzorok egyedülálló, férfigyűlölő főápolónőit juttatja eszembe, akiknél vadabbul, gorombább stílusban és utálkozóbb módon a világon senki nem tud katéterezni. Béla bá ijedtében lenyeli a cikket, amitől diszkréten – mert hangosabban nem mer – köhécselni kezd; én lazán kipöckölöm az ablakon, de rögtön meg is bánom, mikor rájövök, hogy csak Zenike az.

Az öreglányból sugárzik a düh: hatalmas keblét rázza és dagasztja.

„Már megint bagóznak a rohadékok, én meg halálra melózom magam odakinn!” – ez a krédója, amit sokszor eldörmög körmének reszelgetése közben. A két kávé úgy lecsapja, hogy fele menten az asztalt betérítő aktákra fröccsen. („Vajon a közigazgatás vonzza, vagy éppenséggel kitermeli az ilyen arcokat?”), tűnődünk olykor Béla bával, érett férfiborongás közepette.)

Béla bá – akit apámként tisztetek, és aki a legnagyobbarcú arc az egész közigazgatásban (plusz számtalanszor megkúrta Esmeralda elnökasszonyt, mikor a főosztályvezető-helyettesi poszt megszerzését tűzte ki célul) – egyedül Zenikétől fél, de tőle annyira, hogy nem is mer tőle kérdezni; kérni is csak kávé, valami régi munkaköri leírás Zenike által is – nyilván véletlenül – szignált példánya alapján.

Ezért aztán kicsit akadozik közöttük a kommunikáció: ha Zenike bejön és egy összetépett névjegyet szór Béla bá asztalára, azt jelenti, hogy volt náluk kérelmező, de ő sikeresen elüldözte (amiért ötven pusztit vár); ha viszont elmenéskor beköp az ajtaján, akkor azt, hogy aznap senki sem kereste, és forduljon fel (mármint Béla bá).

Mentorom belehörpint a kávéba, hogy enyhítse a csikk meg a kemény munkával eltelt, hosszú évek *okozta* gyomorfekély-kezdemény *okozta* égető érzést, de leforrázza a nyelőcsövét, amitől krákogni szeretne – ám Zenike még mindig olyan megátalkodott dühvel és vádló tekintettel néz rá, hogy inkább a krákogást is odanyeli a csikk és a tűzforró kávé mellé, s csak hápogva int a titkárnőnek, hogy köszönjük nagyszerű szolgálatait, drága Zenike, a mai napon már nincs szükségünk magácskára, nyugodtan hazamehet, keziccsókolom.

Az amazontermészetű hölgy még vet rám egy lesújtó, kettőhúszas pillantást, mintha megöltem volna az anyját és mellé egy kiló sót is hazaloptam volna az aktatáskámban, majd kiviharzik, és besapja az ajtót.

Béla bá bekap néhány Rennie-t, elrágcsálja őket, kifúj, hátradől, újra rágyújt, és azt kérdezi:

– Hol is tartottunk?

– Hát ott – mondom, és közben én is rágyújtok –, hogy meg leszek baszva.

– Afelől nincs kétségem.

– Na és – kérdezem –, mit szeret a néni?

– Mindent. De legkivált a faszt.

– Aha.

Hümmögünk egy sort, Béla bá a múlton, én a jövőn: merengünk.

– Várjál csak – mondja Béla bá, és lassú, megfontolt mozdulattal a telefon után nyúl –, megkérdezem neked... Halló, szevasz, Dezső. Itt Béla vagyok, a telefonnál. Te, nagyon dolgozom, bocs a zavarásért, de gondolom, te is.

Hallom, hogy Dezső bá dartszik, mert sikerült közbeszereztetnie egy darts-táblát az irodába, arra való hivatkozással, hogy ha nem tudja levezetni a hivatali élet nehézségei folytán keletkező feszültségét, zaklatott idegállapota a munkája rovására fog menni.

– Ja, ja, rengeteg a meló, ma is reggel óta egyfolytában nyomom. Te figyeljél, miért is hívlak? Várjál csak. Ja, igen. Ismered Esmeraldát, ugye? Még a FESZÖK-ben dugtad, referens korotokban. Ja, ja, a

régi szép idők... Meghalt Kádár, oda az igazság. Akkor még nem kellett ennyit dolgozni, országunk bölcs vezére tudta, hogy pihenni is kell. Aha, aha... hát igen.

– Figyelj, tudom, hogy nem úriemberhez méltó dolog ilyent kérdezni, de gondolom, most el tudunk tekinteni ettől az arisztokrata maszlagtól, elvégre mindketten a nép fiai vagyunk... plusz én a te fiadat benyomtam a SÁV-hoz... Na ugye, hagyd csak, ne köszönd. Szóval a kérdés a következő: te emlékszel-e arra, hogy lett volna valami specialitás, amit nagyon szeretett? Igen, igen, nekem is megvolt, de mi mindig szigorúan test a test ellen csináltuk, szemtől szembe, mert akkor még sietni kellett, bármikor jöhetett a férje... Aha, hahaha... hát igen... nem egyszer, nem kétszer... Közben meg itt egy ifjú kolléga, ő is elő akar lépni...

Rémülten integetni kezdek neki, hogy nem, isten ments, én semmit alá nem írok, az hétszentség, hogyne, hogy aztán mehessek a börtönbe, de Béla bá leint, hogy nyugi, ez csak *duma*.

– ...és nagyon keményen dolgozik, mindennap marad még egy félórát, komolyan... de úgy néz ki, összejön Esmeraldával, és hát szeretné tudni, hogy mi nyitja az öreglányt. Aha... aha... na ja, ja... hát igen, fel kell kötni a gatyát, már persze utána, mert a lankadt lőcs nem tartja meg, hahaha! Aha... értem. Köszönöm.

Rámkacsint.

– Na jól van, Dezsőkém, nem tartalak fenn, tudom, hogy sok a dolgod. Ja, én is reggel óta, elképesztő, ezek azt hiszik, bármeddig lehet terhelni az öreg kádereket. Apropó, rúgtak ki nálatok valakit? Nem. Akkó' fasza. Azért szóljál bátran, ha tehetek érted valamit... No, vissza a munkapadhoz, Dezsőkém, hiszen a dolgozó népet szolgáljuk!

Kérdőn nézek rá.

– Jól emlékeztem, fiam, de Dezső is megerősített: a klasz-szikust szereti, azt azonban orrvérzésig. Ha két menet *után* vagy félóránál *előbb* kidőlsz, halott ember vagy: utolsó osztályvezető maradsz életed végéig.

(Mióta közelebbi viszonyba kerültem Editthtel, kinevezett osztályvezetőnek: igaz, nincs osztályom, de ilyen apróságokon nem múlhat egy megbízható káder jövője.)

Elnyomom a cikket, biccentek Béla bának, és elindulok az irodámba, hogy tényleg megnézzem, mennyi útszóró sótadtunk ki júniusra.

Már csak egy UFO menthet meg bennünket

Őszi reggel lesz, mikor értünk jönnek az ufók,
és mi velük megyünk kalandvágyból, daczból,
nincs mit vesztenünk, pofázunk és éhezünk,
néha kieresztjük a szellemet a parasztból,

de a szellem, mint a fing, a Tesco felé elszáll
(jut eszembe, plazmatévé azér' kéne),
mi meg maradunk itt, az országhuzatban,
és gyűlöljük egymást. Hát húzzunk inkább a vérbe,

menjünk el a kráter szemű, durva marslakókkal,
legyen meg az akaratuk, most már mindegy,
boncoljanak föl vagy akár dugjanak meg,
nem számít; a lényeg, hogy ugorjunk végre szintet,

szálljunk ki a bűdös, poshadt Kárpát-medencéből,
mint Gizi: a strandon mondta el, hogy rákos.
Így szólt: most kell innom egy deci cseresznyét.
És ez van azóta is, hogy a felejtés átmos,

bár az átkos keletközép-múlt ólommélyéből
smirglis gőzöket lélegzik minden szavunk,
annyit talán mégis megtehetünk egyszer,
hogy ufót látva kurvára eldobjuk az agyunk,

és elszállunk utána egy másik naprendszerbe,
mint a görögök, akik eszmékre gyúrtak,
de ha Dionüszosz komolyan befigyelt,
akkor ideák helyett inkább egymáshoz nyúltak,

vagy magukhoz, nem tudom, meg néha buzik voltak,
persze Szókratészt manapság mentegetik –
kissé elkalandoztam, bocs. Érthető, hisz
szimpla szellemi halandó voltam ma reggelig,

ám mostantól marslakók szexrabszolgája leszek,
mutogatom majd magam: daszisztmájnbráner,
vagy gürizek egy marsi ólombányában,
a teliföldet nézem, ha csöndesül a láger,

és midőn szörnyek teste suhan át rajtam, érzem,
vírusa vagyok egy sötét gondolatnak:
én, az ember, ide szellemirtónak jöttem.
Végül a Marson is csak parasztok maradnak.

Egy ember végén

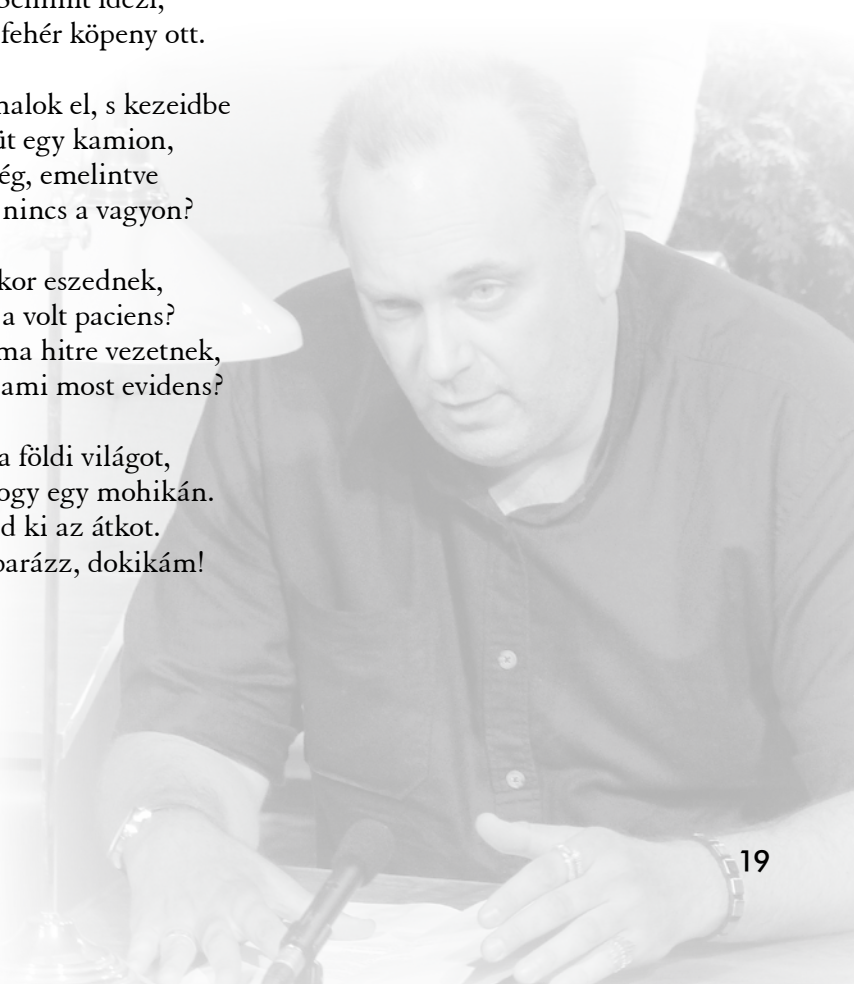
Már nyílnak a testben a prosztatarákok,
már reszket a nyálban a hablepédék,
s főorvosa (az, ki a testibe látott)
már eltakarja a beteg leletét.

Ó, végbelieknek e csalfa vitézi!
Titkok kitudói, ti néma papok!
Rejtett remegéstek a Semmit idézi,
poklunk. Nem véd a fehér köpeny ott.

Ó, mondd, ha előbb halok el, s kezeidbe
már nem kerülök, elüt egy kamion,
hódolhat-e néked az ég, emelintve
a lelkem odáig, hol a nincs a vagyón?

Mely élet idézi föl akkor eszednek,
hogy mind eliramlik a volt paciens?
S kik lesznek, akik ama hitre vezetnek,
hogy pajzs a köpeny, ami most evidens?

Ha elhagyod egykor a földi világot,
nem hullsz te alá, ahogy egy mohikán.
Rettegve te is, vacogod ki az átkot.
Szolvencia kell? Ne parázz, dokikám!

Bóbita lájkol

Bóbita, Bóbita lájkol,
körben a hekkerek ülnek,
bútol a rendszer, a bájtok
hardvereken menekülnek.

Bóbita féjszbukon élvez,
kürtöli szét, hogy az élet
mennyire szar; a nevéhez
hónapok óta nem érhet.

Bóbita nem baszik otthon,
kurvadugás ma a terve,
ám mikor elfogy a kotton,
élvezi szájba beverve.

Nem javul ettől a kéjtől,
pótcselekedni öreg már.
Rág piritóst. Köcsögéből
má' megin' elfogy a lekvár.

Ha az ember

A tűzzel spórolni kell.
Szükségem van a dilettáns költőkre, nélkülük megfagynék.
Ha az ember költő, van pár tucat költő barátja.
Ezek között néhány száz dilettáns.
Ezek közül néhány ezren dedikálnak az embernek kötetet.
Ezek között akad néhány miriád olvashatatlan.
Mit tegyen az ember, ha nem akarja, hogy
olvashatatlan szövegek tektonikus rétegei egyék a szobát,
mert, teszem azt, szeret olvasni, vagy mert a geológia hidegen hagyja?
Ilyenkor az ember versekkel fűt.
Kartonborítók, fóliázott fedlapok nagyon jól égnék.
Némelyik ezer színben lángol.
Reggelente jól megtömöm fával kertvégi kis házam kandallóját.
Gyűjtősnak egy-két kötet elég.
Ha már jó meleg van, leülök verset írni.
Mióta így fűtök, miriád gondolatom támadt.

Néhány ezrükön komolyan végigmentem.
Közülük néhány százat leírtam.
Lett belőlük pár tucat vers.
Néha, míg pattog a kandalló, arra gondolok,
ha csak egyetlenegy versíró barátom volna,
a legjobb költő volnék a világon.

Ötven

Hellén földön a perzsa hajóhad híre szaladgál;
Ötven bárka kifut, védni a szellemet ott.

Barbár korba' születve a szellemnek mi marad már?
Félszáz év röpülés. Lelkeket ez menekít..

„Első szerelem VIET” (1947–1948; tus, tempera, papír; 175x290 mm; leltári szám: 2010.44.1.;
fotó: Ván Hajnalka)

Karcsi komám disznyót vágott

Egy ilyen szombat nap vót, s az ötvenes busszal elmentem bé Gyimesbe Simon Karcsi komámékhoz, hogy a disznyót vágjuk le. A kapun bémegyek, há senki, bé én a házba, és hát, ott sincs senki. Mondom, a füttő elejibe letelepedek, s aztán ejszen valamelyik csak megérkezik. Hát egy szivarat nem szíttam el, mán jött es Károly komám, hogy na jónapot. Há mondom, az asszony hol van, koma, ejszen megszökött. Az nem, aszongya, csak bé kellett vigye a gyermekecskét Szeredába az orvoshoz, met az kilenchónapos még nincs, de mán úgy harap, hogy ringatni es csak füsskabátban tudjuk, s még így es tiszta kékek s zódek vagyunk. Na, aztán ezt ahogy elbeszéltek, közben valami pálinkát elévett, s münk egy-egy pohárral abból bevettünk, s azzal szerelődünk hátra az estálóba, hogy akkor a disznyót vágjuk le. Há, mit mondjak, olyan fájin egy állat vót, hogy akkora, mind egy háború. Aszongya Karcsi komám, na mit szólsz, fájin disznyót neveltem-e. Fájin, fájin, mondom, met te es egy olyan fájin ember vagy, hogy az még csángóban es ritka, s lehet magyarban nincs es. Na, s aztán még megjöttek a szomszédok es, s haza a felesége es, a Vilma, s münk a disznyót megszúrtuk. S aztán perzseltük, s mindenféle, s a jó pálinkát illogattuk, hogy addig-addig, hogy egy szent percre bésötétedett, s én a buszt lekéstem. Na, de azt mondja Karcsi komám: te Sándor, te ne búsulj, met mindgyátt gyújtom a Dácsiát bé, s viszlek haza. Valamit még megittunk, s azzal mi bé az autóba, s eresszed hazafelé Csíkba. Nyomta es úgy a vasat a Károly, hogy mentünk, mind a hájdermenykő. Mondom nekie egyszer, hallod-e koma, hanemegyebb ez az autó es az utolsó gazdájához került. Az nem, aszongya, ne féljé, üljé nyugodtan, tíz évig vótam kamionsofer. Úgy képzeld el, hogy olyan es vót, hogy télen Galacon egy csepp hó nem vót, s münk hétvégén, mikor nem volt mit csináljunk, béültünk, s mikor egy kamion hógolyót megraktunk s elvittünk Galacra, az ottani gyermekek úgy örvendek, olyan es vót, hogy még a könnye es megeredt a gyermekecskének. S ezt csak azétt mondom, aszongya, hogy lássad, vezetni tudok. S aztán mind mentünk, s a nagy rázkódástól-e mitől, én egyszer egyet olyant fingottam, hogy még a torkomot es csípte, ahogy vettem a levegőt. De ejszen a Karcsiét es, met megszólalt, hogy aszongya, ez igen koma, ereje egyszer olyan van, hogy merem állítani, még egy vigyítést akár mikor megbírna. S aztán münk mentünk, s mind mentünk, de Szeredába a karikkaforgalomba még nem értünk bé, hát egyszer a koci megcsúszott, s münk a sáncba bé, s az úgy elvetett, mind Tárzán a majmát. Elég az hezza, hogy én az ablakon fejem kirepültem, s akkorát estem a hóba, mind Sztálin Brassó közt.

Egyszer ébredek meg, s há látom, egy orvos egy lámpával mind világított a szemembe, s kérdezgeti, maga ki, s maga ki, s süttet a szemembe, s űzi az eszit, mind egy kicsi gyermek. Gondoltam magamba, na ha engem ez a vizesfejű kell meggyógyitson, a faszom a temetőbe viszik. Na de aztán mondom, megfelelek én neked, ne törődj te semmit. A számat kinyitottam, s mondom jó hangosan, Sándor vagyok, doktor úr, a nyulak fáradhatatlan bakkoztatója, s ne mind világcissék a szemembe, met mingyá mingyá egyebet es mondok. Erre az orvos ijettibe-e, hogy megszólaltam, a teremből kifutott, s helyette egy nővérke bé egy nagy mocsok inekcióval, s mikor nekem azt a seggembe belédöfte, attól kezdve sokra nem emlékszem, de arra igen, hogy mikor az asszony bėjött hezzám, s kezdett engem dicsérni, a betegek a pokrócokat ijedtükben mind a fejükre húzták, s amelyiknek az idegje egy cseppet gyengébb vót, ejszen még sírt es. Na, így vágtuk münk a disznót Karcsi komámmal, hogy mikó a kórházból megszabadulhattunk, meg es mondtam neki, harag ne legyen, de én mostanába Gyimesbe egy dara-big nem megyek.

Revelion (Boldogújév)

Mindig mondtam, nem kell foglalkozni, le kell ülni, meg kell inni egy üveg sört, télen egy meleg konyakot. Az idén nem megyek szilveszterezni, de lássák-e, nem vagyok ideges. Nem vagyok ideges, met voltam, voltam vagy ötvenszer es ejsze. Aszongya az asszony, gyere, Sanyika, menjünk emberek közli. Ej, azok a régi jó resztáurántos szilveszterek. Felvettem a piros inget, teljes menü százhusz lej. A plafonyban csak forogtak a nagy diszkógömbök. A Betli duó húzta egész éjjel. Mikor a narancsot a fejem föli megemltem, mán egy pincér ott es volt, s úgy hántotta, mind a fereg a buletinyt. A báros leányka a koktélokba a banántot két kézzel nyomta, s még úgy es épp, hogy győzte csinálni. Mondom egyszer a pincérnek, hallod-e, barátom, hozzá' szag nekem egy pohár konyakot. Na, az ellépett, s mán serült es vissza, s elém egy ilyen mustáropohárba letette. Mondom nekie, hallod-e kicsikoma, ebből a pohárból hanemegyebb, valaki kiharapott, de ő csak erősítette, hogy nem s nem. Nézek széjjel, s há látom, hogy a népek mindenfelé kristálypohárból isznak, s hogy ez a hitvány pincér csak nekem töött mustárosba. Na, én a konyakot egy szuszra behúztam, s mikor felálltam, s az asztalt meghanyítottam, még az ég es laskás volt, s mondom, záró óra, s a cigányok menjenek ki. Igen, de azok olyan zelegorok vótak, hogy a rendőrség s a mentők s mindenfélék meg voltak érkeve. Na, s akkor én egy ilyen kék-ruhást egy fehérköpenyessel eszeöleltem, s mondom, tudják-e magik, hogy mi mindnyájan testvérek vagyunk. Boldog új évet, mondom. Egyszer ébredek meg, s hát egy polic rázza úgy a pricsset, mondom neki, ne zavarjék, met Budapestig megyek, azt hittem, vagon cālátorban vagyok. Na, s aztán megyek haza, s az asszony mind, hogy ő el akar válni. Mondom neki, Ibike te, nem kell foglalkozni, le kell ülni, meg kell inni egy üveg sört, télen egy meleg konyakot. Na de, hogy vájunk el. Mondom, jól van na, vájunk. Elmentünk a bíróságra, azt kérdi a bíró tőlem, el akar-e válni, mondom, én biztos igen, bírórú. Aszongya, métt, ejszen az asszony nem főz. Mondom, ho-ho, eggyezzünk meg, az asszony erőst jól főz. Akkor ejszen megcsalta. Mondom, melyik hej, az Ibike engem biztos nem. Akkor métt akar elvállni, há mondom nézzék meg magik es, hogy néz ki. Na, s aztán elválltunk, de én akkor es azt mondtam, nem kell foglalkozni, le kell ülni, meg kell inni egy üveg sört, télen egy meleg konyakot, nincs amit itt cirkuszolni.

Szar világ eccer nincs

A pityókát éppen-éppen kiszettük, s mán egyéb dolog nemigen vót, mondom az asszonynak, kinézek a temetőbe, lám, a sírokat a burjány nem-e lepte bé. Há, aszongya, mennyjék, csak ügyeljen aztán, nóhogy úgy járják, mind az öreg Lackó Géza. Hát az hogy járt, kérdém. Az úgy, aszongya, hogy a temető mellett laktak vót az ötvenes években, s egy éjjel meg vót részegedve, s gondóta, a hátsó kerten megyen haza, s ahogy ment a temetőn keresztül, egy sír meg vót ásva, s ő a setétbe be-léesett s elalutt. Reggel megébredett szegény ember, s mind kéabált s kárinkodott, met a gödörből kimászni nem tudott. Az úton egy ember meghallotta, s odamegyen s aszongya neki: jó reggelt, Géza bá, eccer jó melegeje lehetett odalent, ha így kitakarózott. Aztán ahogy nekem ezt elbe-szélte, vettem a kapát, s a temetőbe ki, s a sírt elrendeztem, s ott mind jövék-menék mind a hosszú-farkú egér a síneken, nem egyébbétt, csak, hogy a vastag szalonna es fogyjon, s há egyszer érzem, valaki hí, met a telefon a zsebembe erőss csúfúl kerreg s fészkelődik úgy. Felveszem, s há az András Gergely, a szomszédom. Aszongya, maga-e az, Sanyi bá? Ne haragudjék, hogy zavarom, aszongya, csak azt akarám megkérdezni, mikor fekszenek le. Na, gondoltam magamba, lám a rossz öregnél reggelibe a szekér a lovakot megkerülte. Há, mondom, Gergely úr, met kolektívelnök

vót fiatalkorába, én itt ebben a szent istenmáriás helyben feküszöm es le, met itt magán külyel senki nem zavar. Na erre az öreg: hogyhogy magán külyel, Sanyi bá? Megmondtam, ugye, a pálinkának hagyjon békít, met megjárja. Én es ittam, aszongya, öt napot es, nyolcat es, tízet es, de nem egy hetet, mind maga. Na de én sem hagytam magamat, s mán kérdém es. Halya-e, Gergely bá, egy jó centisse otthon van-e? Van, aszongya. Na, mondom, ha van, keresse elé, de ha nem kapná meg, a báladrót es jó lesz, s kezdje a fejít körbe megmérni, met mingyá-mingyá érek haza, s ha a méretjit megmondja, olyan fájín sapkát adok magának, hogy még a templomba sem kell levegye. Na, hát ilyen szomszédom van nekem, hogy kolektívelnök korában es csak a hülyeséget csinálta, s még a bolondok házában es vót. Olyan es vót, még bentlakott vót Szeredába, hogy a hetes busszal kijött, béült az irodába, a széken magát hátravette, s csak nézte a plafont, s oda mehetett akárki, met az szóba senkivel nem állt. Egyszer-kétszer bójárt még a mérnök es hezza, de azzal se szólt semmit, pedig az még azt es megkérdezte, hogy vaegy zárlatos drótot a plafonba lát-e. Aztán egy hét nem telt belé, az irodából kijött, s münket az udvaron összegyűjtött, s aszongya. Elvtársak, az összes disznyót le kell vágni. Mikor kérdeztük, hogy a hússal, elnök úr, mi legyen. Aszonta, töcssenek kolbászt, met annál finomabb nincs es. Mü aztán neki, s mire a pártnál hírt kaptak, vagy tízet levágtunk. Na, akkor Gergely bát úgy elvitték vót, egy fél évig hírét se hallottuk. Há, érkezik vissza, esment ül bé az irodába, nézi a plafont, aztán egy hét esment nem telt el, s a szeredai vonatra felült, de semmi baj nem es lett vóna, de ott valami legények egymás között esszeszólalkoztak, s keztek egymást lökdösni, s még ezzel sem lett vóna baj, csak, hogy a bicskákot es elévették. Erre az öreg felszökött, hogy aszongya, basszam az anyátok istenit, nem tudtok-e szépen verekedni, s a táskájából egy biciklipompát elévett, s kezdte vele ütni a legényeket, s olyan csúful ordítani, hogy azok ijedtikbe a vonatról mind leszökdöstek. S akkor aztán megint elvitték, s esment hazajött, de mán az agyába bévette vót, hogy meg kell nőszülék. Szerezett es egy fehérnépecskét, szép vót, olyan, hogy én nála szebb halottat nem egyet láttam, s azt es beszéltek róla, hogy a fél Szereda rajta tanúlt vót meg baszni. De akkor mán neki mindegy vót, met készült az esküvőre a vizes fejével. A szeredai buszra felült, s ahogy az a városban ment, aki csak felülhetett rea, mindenkinek meghívót adott. Aztán az esküvő megvót, s ami pénzet ajándékba kaptak, másnap ez arra mind

lőzenplikket vett. S hogy a nászéjszakán es mi vót, mi nem, aztot élő ember megmondani nem tudja, de elég az hezza, hogy reggelre a naccsága úgy eltűnt, hogy azóta senki még hírét se hallotta. Hát ilyen szomszédom van nekem, értik-e, hogy most es azt búsúlya, hogy aszongya, ha ő visszaköltözik Szeredába, a temetőben a sírja itt üresen marad. Meg es mondtam én neki a múltkor, hogy sokat ezen ne mind sóhajtozozon, s mennyen feküdjék belé, met akkor az biztos, s üressen nem marad. Mondom es az asszonynak sokszor, hogy az, amit a tévében mondanak, s az újságok írnak, hogy mien szar világ van, abból egy szó sem igaz, met ahol annyi ésszel es meg lehet élni, mind amennyi a Gergelynek van, ott éppen olyan nagy baj nem lehet.

Hogyan temessünk anyóst, avagy a magyar nyelv merényletei

Tartozom egy vérfagyasztó vallomással: én voltam az első magyar költő Sátán. Amilyen kedves a közönség, most nyilván azt gondolják magukban, hogy nem is olyan vészes a helyzet, és elsőre nem látszom annyira rémisztőnek. Pedig ez csak a becsapós látszat. Létezik ugyanis a Bükkben egy kis falu, a neve Sata. Az én író-olvasó találkozóm előtt oda még egyetlen magyar költő sem tette be a lábát, nemhogy ÖTVEN. Na, ki volt az első magyar költő Sátán?

Forgalomban van különben egy olyan adoma is, miszerint az egyik szomszéd falu plébánosa azt írta volna ki a templom előtti faliújságra: A mise elmarad, Sátán vagyok!

*

A helynevek számos meglepetést tartogatnak, mindig fülig szalad a szájam, amikor elszáguldok a sztrádán (legalább kétszer ÖTVEN kilométer per óra sebességgel) a Halászaranyos felirat mellett. Hogy mi jut róla eszembe? Nos, a magyarok vérszomjas anyósellenessége, melyen nem győznek ámulni a külföldiek. A kocsiiban a vezető melletti ülést, melyet franciául „a halott helyének” hívnak, mi, ugye, anyósülésnek nevezzük. Az anyósfrizura középen van elválasztva, baltával. Hogy hogyan temessünk anyóst? Derékig, élve, hogy ápolhassa a saját sírját. Mi a kérdés, ha az anyós kimegy a temetőbe? Hát hogy ki hozza vissza a biciklit. Esetleg hogy fekvéspróbára igyekszik-e.

Talán a legjobb: Bemegy az ember a temetkezési vállalathoz, hogy szeretné elhamvasztatni az anyósát. Mikor az eladó megkérdezi, milyen címre kell kimenni, a válasz így hangzik:

– Nem szükséges érte jönni, itt áll kinn az üzlet előtt.

Hogy jön mindez egy ilyen aranyos nevű településhez? Nos, alighanem ott élhet az országban az egy főre eső legtöbb riasztó anyós: Halászaranyos már a nevét is a halá'szar anyósokról kapta...

*

A nyelvi mazsolázást folytatva vegyünk néhány (azért korántsem ÖTVEN) mehökkentő napihírt. „Péntekre virradóra öngyilkos lett egy férfi Ajkán.” Ez eddig rendben, de miért nem árulják el, hogy kicsoda? Elég extrém módon végez magával, aki egy így ugrik fejest a halálba, de honnan tudjuk majd meg, ki lett öngyilkos ama bizonyos férfi ajkán?

A rádió bejelentései hallatán olykor lázasan lobban fel a képzelet. Nézzük a következőt: „Torlódások akadályozzák a közlekedést Beled környékén.” Komoly hír, hiszen ha tapasztaltál már torlódást beled környékén, tudod, milyen ez az emésztési patthelyzet, és még ellenségednek se kívánod. Micso-da megkönnyebbülés aztán, mikor beled környékén végre megindul a forgalom!

Hát amikor bekapcsoljuk a rádiót, és ezt halljuk: „tornázási munkálatok miatt az útvonalak lezárva”? Csodás látomás jelenik meg előttünk, mintha egy musical-film lenne az élet! Rubint Réka karattyol az aszfalt közepén: „hu-há, égjen a zsír, pucsítsál, ezzaaaz!, bocsi, fiúkák, erre most nem lehet átjönni kocsiival”. Aztán persze leesik, hogy még nem lettünk Magyar Fitneszkoztársaság, csak a rádió kapcsológombja metszette le a bejelentés elejét: „csa/tornázási munkálatok miatt az útvonalak lezárva”.

Mit szólunk egy ilyen nyelvtörőhöz, mely szintén bemondói ajakról gördült le fesztelenül: „felment az áramáramára”. Hogy mi van? Szanszkritleckék középhaladóknak? Varázsigék kezdő varázslóknak? Nem, ha tagoljuk, nem is olyan hatalmas a rejtély: „az áram ára mára”. Kiejtve azonban leginkább perzsá-

ul hangzik. Kitűnő költőnk, Kemény István is ismeri ezt a módszert, egyik könyvében van egy hasznavehetetlen indiai varázsige, mely így cseng: „ma gamrama radtam”. Igaz is, hiába ismételtetjük akárhányszor: „ma gamrama radtam, ma gamrama radtam, magamra maradtam!”, nem enyhíti magányunk.

*

A magyar nyelv a japánnal is rokonságban áll, kiváltképp Eger környékén települt le nagyszámú, ÖTVEN főnél is jelentősebbre becsült japán kisebbség. Ez onnan tudható, hogy számtalanszor jelentették már be a rádióban, hogy „akadozik a forgalom a sasuti-vasuti átjárónál”. Persze Sas-úti és vasúti, de a távol-keleti hangzás ettől még vitathatatlan. Pécs felé menet pedig, az út mentén, hasonlóan dallamos helynév muzsikál fülünkbe: „Palotabozsoki vízfolyás”. Be is indult bennem az idén százéves óvódás Weöres Sanyika gépezete: „Palotabozsoki vízfolyás, / Ahol a Lacika árkot ás, / Büdös a melő, de jól fizet, / Iszik a Lacika – nem vizet”.

Keressük tovább nyelvrokonainkat, ez manapság újra divat, nem is csoda, tudjuk, ugye, hogy Jézus és Buddha is magyar volt. De pszt, ez titok! Mondjuk, ha már itt tartunk, ott az az Obama gyerek is... Most mondják, hát a Barack melyik nyelven jelent még bármit is? Naná, az első színes bőrű amerikai elnök is magyar! Ennek örömére küldött neki hazánk egy üveg fűtyülő barackot, mikor megválasztották, ránézett, gondolta: „na, megint valami névvel feliratozott ital, marha eredeti, az első vinotékában megrendelhető”.

*

Olykor roppant egzotikus nyelvi tájakon lelünk rokonokra. Egyetemi titkárnőnk mesélte, hogy férje a kisunokával nézegette az akváriumot, mikor a kicsi megkérdezte:

– Nagyapa, mit esznek a halak?

Nagyapa rájött, hogy nincs is túl egyszerű dolga. Egy ideig harákkolt, próbálkozott:

– Khalele, lelekha...

Majd kivágta a rezet:

– Halhamit! – vagyis új szót alkotott, mely akár az Al Dzsazíra tévéen is simán elsiklana: „Ibn el Khalhhamit!”

Így jött rá arra, hogy nem is olyan könnyű kimondani „haleledel” szavunkat, mely szintén jó helyen lenne arab csatornákon:

– Ajalla, akhella, khaleledel!

*

Kedvenc leleteim egyike a bírónak bekiabált mondatka egy megye III-as meccsen: „mititété-átátá?”. Ez biza nem etruszkul van és nem is bengáliul. A rejtély egyszerűen feloldható: „Mit ítélte, átálltál?”, ami az artikulálatlan verzióból nem evidensen következik. Hogy a nyelvi felhasználók szeretnek eféle kétes játékokba elegyedni, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az interneten kering ennek az aranyköpésnek egy javított, bővített változata. Ennek értelmében a dühös szurkoló emígyen szólott volna: „mititété, te téti tetü, átátá?”. Valljuk be, ezt már nehezen tudjuk elképzelni éles bevetésen, hacsak nem a megye egyetlen logopédusa csápol a lelátón.

*

Százféle (azaz kétszer ÖTVEN) meglepetést tartogatnak az út mentén kiállított reklámtáblák is, az egyiken ez a horrorisztikus felirat díszelgett: www.fuggoagy.hu. Már vízionáltam is az égből csüngő agyféltekéket, melyek között a vevő kedvére válogathat, mikor leesett, hogy függőágyakat kínálnak e kevésbé gusztusos jelszóval.

Egy másik felirat valósággal kínálta a reklámszlogent. Ahogy megláttam a „Lenner Vendel sírkő” tábla szép, nagy betűit, rögtön arra gondoltam, el kellene adni a nagyonis evidens szlogent a derék vállalkozónak: „Lenner Vendel, sírkő rendel”.

Még elgondolkodtatóbb persze az elegánsnak szánt jelmondat: „GOLFINGATLANOK ELADÓK”. Nagy adomány, hogy egyelőre még tiszta a levegő, hiszen „golfingatlanoknál” ez garan-

tálnak tűnik. Boldogult Knézy Jenő jut eszembe, aki oly hatalmas beleérzéssel közvetített az egyik olimpián: „és messzire száll a finn gerelye”. Más kérdés, hogy amint sötétben minden téhen fekete, elmondható az is: kiejtve minden jó pontos.

*

Ebből is látszik, hogy az irodalom nem csupán munka, melynek végeztével hazamegy az ember, és átöltözik civilbe. De nem is nagyképű hivatás, mely lebegő félistenné avatna. Inkább életforma, korántsem idegen az élettől, hiszen abból táplálkozik, abban fellelhető. Ezért örülök, amikor például (személyesen vagy tanítványaim révén) sikerül gyűjtenem a „szabad természetben” egy-egy tökéletes hexametert. Weöres talált pentameterre közismert: „Tóth Gyula, bádigos és vízvezetékyszerelő”. A sor azonban nem ér ezzel véget, a magyar nyelv halomszámra termeli az antik ritmusmintázatok: „közvetítést hallottak a Berliini Filharmónia nagyterméből” vagy „fennakadások vannak a városi közlekedésben”, netán „gépjárművezető-igazolványok kiadása” avagy „péksütemény, szendvics, s ami szem-száj ingere éjjel-nappal”. Hiába, a nagy cégek marketingfelelősei árgus szemmel őrködnek a klasszikus kultúra értékein, a BKV-nál verstanra ment el az a kegyetlen sok pénz, de legalább a feliratok rendben vannak: „jegykezelés megtörténtét a piros fény jelzi”. A CBA pénztáránál is így őrködnek nyelvünk klasszikus értékei felett: „ÁFÁ-s számla-igényét kérjük, előre jelezze”. A Blikk újságírói is jól vizsgáztak egykori címlapfelirataikkal: „Lábítószerezéssel vádolják Stohl Andrást”. Kicsit lomha a sor a sok spondeusz miatt, de e tekintetben a görögök is kedvelték már a változatosságot. Ha például Zeusz neve szerepelt egy versben, nyilván nem táncikált összevissza a metrum: „jó Zeuszunk, csuda jópofa, kis pasi, oly cuki, hogy még!”. Nem, az istenségnek kijár a sok méltóságteljes hosszú szótag. Stohl Buci még csak félisten, de a spondeusaihoz neki is jussa van.

Egy kávékiadó automatára pedig ezt rótták ékes antik metrumban: „túlzott pénzbedobás esetén érmét vissza nem ad”. Elképzelem, ahogy néhány évezred múltával a régészek óvatosan kiássák ezt a gépet a vulkáni hamu alól, és miután hieroglifjeit megfejtették, ámulnak rajta, micsoda művelt civilizáció lehetett, amely még az instant italokkal kapcsolatos közlendőit sem volt hajlandó prózába foglalni. Aztán ott van napjaink hőseposza, a foci-világ bajnokság, melynek kommentátora rímes hexameterben fogalmaz, vagyis rálicitál Homéroszra, aki úgy vélte, a hexameter önmagában is elég kacifántos forma, nem kell azt berímelni: „rúgja előre, de nincs ott ember, bár Dani Alves küzd becsülettel”.

*

A magyaros formák ügyében sincsen ok panaszra. Egy ízben a Remiz vendéglő előtt elhaladva láttam, amint a kis pincérlány a napi menüt írja fel a táblára: „Gulyásleves csipetkével 940 forint”. Nyilván meglepődött volna, ha közlöm vele, hogy egy évszázados tradíció letéteményeseként magyaros nyolcas-hetesben fogalmazott, akárcsak Petőfi a *Szeptember végén* soraiban: „Itt van az ős, itt van újra, / Szép mint mindig, énnekem, Gulyásleves csipetkével / kilencszáznegyven forint”. Kapolcson, ahol idén is a Kalácsa Versudvar hopmestere leszek, ezt láttam egy sátonál kiírva: „Szociális Bringaprogram, Budapest”. A névadók nem gondoltak bele, de nagyszerű költészeti folyamba illeszkednek ezzel a ritmussal. Csukás István írt egy Arany- és Vörösmarty-visszhangokkal teljes emlékverset, mely hibátlanul passzol ehhez az elnevezéshez (lám, ez a betegség megállíthatatlan, az „ehhez az-elnevezéshez” is tökéletesen ritmizálható). Szóval „Szociális Bringaprogram, / Budapest, / régi költők ritmusában / jön az est”

*

Hatalmas kincsestár a gyerekek nyelve! Ahogy egy gyerek elképzelem, megismeri, alakítja a világot, az valami örületes! A Tenkes kapitánya neki a „hentes kapitánya”, hiszen folyton azt csinálja, szabdalja a labancok húsát! A házak „fel vannak bálványozva”, mert tényleg, nagy, otromba bálvány egy ilyen becsomagolt ház! A kórházban pedig meggyógyítják a beteg hordókat, hiszen különben nem lenne kiírva az ajtóra: BETEGHORDÓK!

Valamelyik magyar suliba járt egy Fülöp-szigeteki fiú, egész jól beszélt magyarul. Az uszodában első alkalommal megkérdezi a tanár: lépjen elő, aki nem tud leúszni ötven métert. A fiú rettentő

zavarban kilép a sorból. Kérdezik, hogy lehetséges, hogy valaki az óceán kellős közepén ennyire kezdetlegesen ússzon. A fiú megmagyarázza, hogy minden elismerése a magyaroké, az ő nagyapja még képes volt leúszni harminc méter mélyre, az apja húszra, de neki sajnos tizenötnél akkor se tud mélyebbre úszni, ha agyonütik.

Egyszer feleségem mesélte este, hogy Afrikában a Tanganyika-tó vize pár fokkal felmelegszik, bizonyos lények kihálnak, mások elszaporodnak, borul az ökológiai egyensúly... Ágnes lányom a család legkisebbje, ezért próbál mindig „terepszínűt öltetni”, akár egy idegen országban ledobott kém. Ha elárulja, hogy nem ért valamit, a nagyok rögtön ráförmednek, hogy lehet ilyen ostoba! Így aztán roppant bölcsnek próbál látszani, hogy megálljon a lábán. Akkor, ötévesen is komoly arccal kommentált tehát: igen, az nagy baj, ha fölmelegszik a TANGANYITOGATÓ. Hosszan találgattuk, mit is jelölhet ez a szó, én valami ledér karibi évnnyitóra tippeltem, ahol tangahúron penget a zenekar, ám Kiss Judit Ágnes költő-kollégám felvilágosított, hogy a „tanganyitogató” voltaképpen a chippendale-fiúk magyar neve, és ha ők felmelegsznek, annak valóban globális mellékhatásai lehetnek...

Nos, a sor tetszés szerint folytatható, csak járjanak figyelmes füllel a magyar nyelv dzsungelében!

VARIÁCIÓK KÉT NÉPDALRA

1. Cirmos cica, haj

ÓMAGYAR

Volék cimorek tudotlon,
Választott vajomtul
Cirmos, ürümemtül,
Szájszőrén vaj lefordul.

CSOKONAI

Cica, cirmos, puha gomboly,
Vajat orzó csacsi dög,
Bajuszodról a megolvadt
Bizonyíték lecsöpög!

BERZSENYI

Rejted, te cirmos, nemzeti díszedet,
Hajdan mi hetykén ég fele duzzadt,
Most rút vajaktól föld fele fittyedő.
Bánjak veled kesztyűs kezekkel?
Abba dudálni ma megtanítlak!

KOSZTOLÁNYI

Mint aki a vajak közé esett,
S most bajsza zsíros, lüktető csokor,
Úgy habzsolom az élet rémes, vad zenéjét,
S egy ferde seprű fültövön kotor.

ADY

Hejh, cirmosok, cicák, virnyogó balgák,
Fölszánt poéta-ceruzáim hegyezvék,
Faljatok inkább hars dinnyét, szusit, algát,
Bajszotokon vaj-szirmú, ordas eszmék!

KASSÁK LAJOS

Ó, ÖTVEN cirmosok, lila téglatestek, ajtónyikorgás-torkú
Öntöttvas mozsarak, molekula-szőrös,
Galaxis-gombócok, kiket arany reszelővel
Csikordít a napnak bársonyakakasa,
Ti vajtolvaj szertelenek, a ti
Dús bajszotokat bős viharok cibálják, az élet,
Maga a véreskezű élet keserűli gyémántkarmotok
Káprázó nyomát, ti facsarodott nyakú ércdinamók,
Ti pokoli dorombológépek az éjszaka ferde bűzű
Mocskot felöklendő kéményeivel, dülledő krátereivel
Ékes, csillagok túróját bömbölő, gigászi
Tejipari vállalatának szakszervezeti megbízottai, ti!

RAP

Ne cicózzál velem, hajjaj, te cirmos,
Ha elkenem a szádat, nem lesz, aki felmos!
Kitépem a bajszod meg a nemlétező hajad,
Ha kinyomom a beled, tuti kirakod a vajat!

2. Elvesztettem zsebkendőmet

JANUS

Zsebkendőm oda már, Galeotto. Ha ömlik a könnyem,
Törlni nem tudom ám, zsörtöl a jó anyukám.
Volna-e földi lakó, aki vásznam előszedegetvén
Meggönyörül bajomon? Hol van? A csókom övé!

BALASSI

Zsebkendőm elveszett,
Már ez nem élvezet,
Szülőanyám megdorgált,
Júliám, ha kérem,
Tán átnyújtja nékem,
Ajkam illetné jobbját.

BERZSENYI

Keszkenőm veszvén, esz a sanda méreg,
Zord szülőm feddő szava fejbe kólint,
Dús ragyogványom ha ki visszahozza,
Csókom övé lesz!

JÓZSEF ATTILA

Elveszvén kósza keszkenőm
Itt szublimálom ösztönöm,
Komor
Nyomor.

Jaj, mért szídtál meg, mondd, mama,
Férgeké emlőd illata,
Oda
Buda.

Kedvem kókadtan ücsörög,
Míg kávémba orrom csöpög.
Takony?
Hagyom!

BYALEX

Az én keszkenőm, az egy olyan kendő,

Hogy a négy sarkára te csomót köthetsz,
És ÖTVEN rozmaringot hímzett rá a
Nagymamám, s még te sem láttad
Retkesen.

Ó, kedvesem.

Az én keszkenőmet ki megtalálja,
Azzal bebújok majd az ágyba,
S ha a ruhája csupa tehéntrágya,
Mindegy nekem.
Ő lesz a kedvesem.

Ő lesz a bombanőm!
Aki visszahozta a keszkenőm.

Petőfi-Székely Sándor Édesanyám jércikéje

*Ej mi a kő! tyúkanyó, kend
A szobában lakik itt bent?*

Hogy a Dumnyező repessze teli az oltáron bicikliző csemer gagyaszárát a mocskok zelegor bulánderájának a kutyaúrstenes bükurva dühübe belé! Há' maga mi a csurdé lőcsnek ámbojog s cocókázik itt, ne, ejsze bébecstelenkedett esmég az elsőházba (?), mer' úgy elsupákolom, hogy kilükken a szemé!

*Lám, csak jó az isten, jót ad,
Hogy fölvitte a kend dolgát!*

Az Úristen nem bikfic. Ne, be fájinul fe' duvasztotta a vigságát magának! (Nem étellődök én, csak mondom.)

*Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,*

Düheredik itten le s fe', mind egy hándikápát, fe'konyorodik még a pálinkafőző kazánra es, hogy nyuvadna belé karácsonkor.

*Eszébe jut, kotkodákol,
S nem verik ki a szobából.*

Úgy jó neki, bakarász itten böcsködve, merkel (nem Angela), s nem küdik a szeme világába!

*Dehogy verik, dehogy verik!
Lónak a veres pucáját küdik.*

Mint a galambot etetik,

Tömik, mind a veszett majmok, s nem gondo'koznak, hogy érdemes-e vagy nem érdemes, mer' mutuly az egész banda.

Válogat a kendermagban,

Esszerételi, -bezgeti, -karistolja az egész hóbeleváncot, kendert s magokot es. S mindent.

A kiskirály sem él jobban.

Úgy cs'ál, mintha Vargyastó' Csíkkozmásig az övé vóna az esszes parittyagumi.

*Ezért aztán, tyúkanyó, hát
Jól megbecsülje kend magát,*

Kicsibarátom, mondok én magának valamit. Nehogy azt adja az Isten, hogy csihányra peseljen nekem, mer' veszem a macsukát, s akkor megbaszta a csincs az ötöt!

Iparkodjék, ne legyen ám

Tojás szűkében az anyám.

Ipar s mezőgazdaság legyen rendbe! Mer' édesanyám nem tud megélni abból a kicsi kollektívnyudí'ból. Értetted-e? Na.

*Morzsza kutyánk, hegyezd füled,
Hadd beszéljek mostan veled,*

Izé, ksz-ksz, gyeride, ne!

Régi cseléd vagy a háznál,

Mindig emberül szolgáltál,

Vén vagy, mind a seggem, de a nagyegeret azér' megbüzölöd, s akkor se haraguttál erőssen, mikor fe'rúgtalak a csűr tetejire.

Ezután is jó légy, Morzsa,

Kedvet ne kapj a tyúkhusra,

Na. Szóval eztán se szard le a kalapács nyelit, Morzsa. Nekem ne legyé' bütürmec, hogy jércikéket ellegessél, mer' megsuvasztlak!

Élj a tyúkkal barátságba'...

Anyám egyetlen jószága.

Haggyá békit annak a hitván szaros jércikének, mer' édesanyám szegény... há, az esze nem komplett már, na, ez az igazság... mióta bétőtötte az ötvent, kicsikét megsuppan, s, na. S apám aztán... ő a másik kámpion mondiál. Értetted-e? Na. Ügyejjél akkor, mer' én nem leszek itthon. Kell menjek Magyarba'. Gyulára. Mer' ha nem me'ek, Elek Tibi úgy megsapkáz, hogy durumlisztet peselek egy évig.

Szoclibfi Sándor Anyád, tyúkanyó!

Ej, jól alszik, tyúkanyó, kend?
Kérdezem én. Jól alszik bent?
Nem érzi egy kicsit gáznak,
Hogy odakint ezrek fáznak?

Fölmászik az etetőre –
Ennyire nincs pofabőre.
Fölmászik az itatóra –
Mi ez, ha nem diktatúra?

A mutternek visszadumál,
A csibékről listát csinál,
S akkor is, ha ezrek kérik,
Itt marad bent ötven évig.

Válogat a dohánymagban,
A kiskirály semjén jobban.
Pedig e ház közös vagyon,
Habár mi... nem kicsit, nagyon.

Ne állj már ott olyan bután,
Demokrata Morzsa kutyám,

Mutassuk meg – ne légy rest, te! –,
Mit kell tenni éjjel s este!

Kedvet kaptál a tyúkhúsrá?
Zabáld csak fel, mind egy szuszra!
Vörösödjének az orcák,
S ébredjen e kurva ország!

Nemzeti Sándor

Megvédjük a szobánkat a tyúkoktól!

Tisztelt tyúkanyó! Tyúkok! Kend!
Mi, a nemzeti értékrend,
Nem hagyjuk, hogy kotló-szellem
Támadjon a magyar ellen.

Hogy felettünk egy német tyúk
Kakaskodjon, nem hagyhatjuk!
Meggzabná, hogy mit csináljunk,
Csak mert tollasabb minálunk?

Magyar embert tyúk nem okít,
Mert kioszt pár sallert s kokit.
Se tyúk, se kakas, se jérce!
Mi van itten, kettős mérce?

Ezért aztán, tyúkok – s ludak! –
Jól megbecsülnék magukat!
Vigyázzanak, ne legyen ám
Tojás szűkében az Orb... a magyar emberek.

Morzsa kutyám, hegyezd farkad,
Hadd focizok mostan rajtad.
Nem vagy hazug, mint egyesek,
Úgyhogy veled rendes leszek.

Adok egy kis csirkemellet
(Kétharmada engem illet),
De ha nem fogsz szépen enni,
Hát Felcsút-leicsút! Ennyi.

GRECSÓ KRISZTIÁN ◀

Az első szerelmes étel

*Az ötvenéves Gyulai Várszínháznak,
egy ötven mínusz negyvenkét évig csabai lakostól*

Olyan, hogy szerelmes étel, nincs. De szerelmes minden falat lehet. A világ valamennyi csemegéje tud szeretni: a sóska is szeret, a tök is szeret, a spenót is, még az elhanyagolt és megalázott zöldségek is odavannak érted – ha szeretnek általuk. Ha úgy nyújtja oda a tányért a kacér kislány, hogy erőt vár érte és törődést.

Életem első szerelmes étke a sült krumpli volt. Igen, a bő olajban sárgára pirított hasáburgonya és a mellé kacéran odacsöppentett házi kecsap. Tessenek nyugodtan összemossolyogni a férjükkal, hitvesükkel – micsoda történet lesz ez?! Hogy lenne a sült krumpliban és a házi kecsapban benne a szerelem? Hogyan lehetnének ezek a kellem és a báj érzéki játékszeri? Nana. Tessenek csak kicsikét idefigyelni, és alázatosan visszagondolni saját kamaszkorukra. Akkoriban minden lépés fölfedezés, minden reggel új világ. Emlékeznek már? Abban az első időben édes minden szem cseresznye, nincs finomabb a menzai ebédnél... már, ha úgy tudunk leülni, hogy Zsófi éppen szemben ül, és amikor emeli a kanalat, vágyakozó tekintetüktől megremeg a keze. Mintha vérezne olyankor a szív: kilötytyen az alumíniumkanálból a híg paradicsomleves.

A gimnáziumból sétáltunk hazafelé, az volt az első tavasz, amit a távolban töltöttem, tizennégy év a falumban, és fél abban a felnőt, kollégista messzeségben. A Tisza-gát zöldellt és ragyogott, Zsófi is zöldellt és ragyogott. Harsány lány volt és ropogós, igazi csongrádi fajta: piros a bőre, mint a homoki bor, és kerek a melle, mint a metszett ágon érő jonatán. Azt kérdezte, nem vagyok-e éhes. Mert ő sütni nekem krumplit, nincsenek otthon a szülei, és estig nem is jönnek haza. Hogy kétségem ne maradjon, sejtelmesen azt mondta: *van otthon házi kecsap*. Megremegett a térdem az ötlettől. Zavaromban a Tisza felé néztem, a szomorúfüzeket utolérték növésben a nyárfák, belomboztak alájuk, olyan volt a két, összenőtt lombkorona, mint a focisták hátul lenövesztett haja. Annyira izgultam, hogy majdnem elfejtettem válaszolni. Szomorúan pillogott a rakpart felé. Megfordultam én is, a Vedres zöldséges szárazkapuján befordult a bokrosi szódás lovaskocsija. Úgy néztük, mintha a szódás hozná a bátorságot. És amilyen humora van a Teremtőnek, úgy lett. Mire a plató eltűnt, megfogtam a kezét.

Apám szívszélhűdést kapott volna, ha látja, hogyan pucoljuk a krumplit. Ez volt a mániája: vékonyan kell húzni, különben kilószámra pazarolunk évente. Inkább maradjon rajta a héja. Ha látta volna azt a két izgulós, ügyetlen kamaszt, elájul. Remegő kézzel ugyanis nem lehet krumplit pucolni. Vággyal teli hassal enni sem lehet, a lélek úgy megtelik a kielégítetlen kíváncsisággal, mintha rizskásával tömték volna meg. Végül: a nagy terheléstől, a sok remegéstől, elzinderedik a test is.

A krumpli kisült, forró volt és sárga, csak a hangulat dermedt meg. Úgy láttam, lecsúsztam a kegyről, Zsófi keserűen hozta elő a titokzatos házi kecsapot: akkor inkább együnk. Megkérdezte, kérek-e. Nekem már mindegy volt, már nem volt mit vesztenem, őszintén feleltem. *Nem tudom*, mondtam. *Hogyhogy?*, csodálkozott Zsófi. Hirtelen még a tájszólásom is előjött, tizennégy évem minden falusi gőgjével vágtam oda: *nem tudom, mi az a kecsap! Mi olyat nem szoktunk enni*.

A lányokban, akármilyen süldők, ott lakik az anya – csak ezt a fiúk nem tudják. És azt sem, hogy az őszinteség, a gyöngeség gyakran megmelegíti a szívüket; a gondoskodás és a vágy pedig egy szívkamrában lakik. Zsófi úgy kacagott, mintha csengő lenne a torkában. Odaült mellém az ágyra. Megkóstoltam édesanyja házi kecsapját. Kiderült, hogy szeretem. Nagyon szeretem. Egész délután nem tudtam betelni vele.

Anyám első süteménye

Nem hatlapos volt, hanem isler. És nem elrontotta, csak újrafogalmazta. Más viszonyrendszerben, más bolygók között, ha délen van észak és északon dél, talán finom is lett volna. És különben is: ki mondja meg, mi a finom? Finom az, ami érdek nélkül tetszik? Nekem akkor is a legszebb süteményes emlékem, és a legtöbbet azóta is ezen nevetünk. Anyám islere volt az egyetlen sütemény, aminek emléke évtizedeken óta él, anyám islere, elég ennyit mondani a családban, és huncut mosoly húzódik mindenki szája, összevillannak a szemek.

Anyám islere szűz volt. Pontosabban édesanyám volt korábban érintetlen a cukrászkodástól. Nagyon fiatalon szült, ezért főzni is az anyósától tanult, a cukrászkodás pedig érzékeny terület maradt. Egy gonosz, titokzatos fekete folt, a sütés bermudaháromszöge. Hét-nyolc éves lehettem, már emlékszem rá, hogy édesanyám elhatározza, legyőzi a kishitűségét és a süteményekkel szemben érzett túlzott tiszteletét, hogy ennyire fájdalmasan titkos dolog számára a köttészta, a hatlapos.

A nyolcvanas évek elején az isler volt a sztár. És anyám rögtön a csúcson akart indítani. És különben is, mi abban a bonyolult? Két kerek téstalap, közte sűrű lekvár, mindez vastagon nyakon öntve csokival. Ennél egyszerűbb öröm nincs is. A téstalapokhoz adott néhány tippet a Nők Lapja, és a csokiolasztást trükkjeit is elárulta Lajos Mari, úgyhogy édesanyám jókedvűen és önbizalommal fogott a sütéshez. Mindjárt nyolc személyre, megduplázta az adagokat, jön a húsvét, jó lesz kínálósnak, ez lesz az első év, hogy nem bolti vacakkal kell traktálni a locsolókat.

Gyerek voltam, a sütés ténye nem izgatott. Nem tudom, közben ráncolta-e a homlokát, amikor mégis kétségei lettek az expedíció sikerét illetően. Hogy voltak-e hullámvölgyek, és újabb nekilendülések. Egy dolog biztos: az eredmény gyönyörű lett. Hatalmas, feketén izzó napkorong, a bolti isler duplája, olyan volt, mint egy óriási, feszített tükrű, ragyogóan fekete csoki-tó. Nem szabadott azonnal megkóstolni, meg kellett várni apámat. Együtt ültünk le vacsorázni, és édesanyám félszegen, az alkotó leplezett izgalmával tálalta föl az estebéd után a sütit. Apám nagyot kurjantott, megcsiklandozta anyámat, úgy nevettek, mint akik évek óta nem látták egymást. Ej, a végén még igazi háziasszony lesz belőled! Együtt, szinte egyszerre haraptunk bele a pimaszul kíváncsú, méltóságos islerbe.

Bolyongtak a szemgolyók, fel és le, körbe-körbe, keresték a helyüket. Azt sem tudtuk, hová nézünk. Hogy most mi legyen. Hogy ez mi. Lenyeltem a falatot, még egyszer ránéztem a gyönyörű islerre, igen, isler, és olyan szép, mint a nap. Nem hittem a saját ízlelőbimbóimnak, ez a romlott fűrészpöriz rendszerhiba, dejavú, ennek a csokis csodának nem lehet olyan íze, mint az összefosott futóhomoknak. Beleharaptam megint, felnéztem, ekkor tört ki apámból a gonosz, féktelen kacagás.

Szegény anyám dacosan megette, azt mondta, neki ízlik. Fegyelmezetten ette, közben azért forgatta, nézegette ő is, hogy milyen szép. És igen, szépek voltak, ráadásul fiatal háziasszonykodásának első szülöttjei, nem volt szíve kidobni őket.

Minden locsolót megkínált velük. Volt bolti hatlapos, bolti keksz és isler. Az isler gyönyörű és házi. Hm. Nem volt kérdés, hová nyúltak: mindenik férfi vett belőle. Azon a húsvéton imádtam otthon lenni, nézni az arcukat. A meglepetést. Ahogy fegyelmezik magukat, megfeszül az arcizmus, rágnak, nézik a süteményt, forgatják, és nem akarnak hinni a szájuknak. A részegebbje aztán megkérdezte anyámat, hogy ez most komoly-e. Ez most direkt volt? A józan szomszédok fegyelmezetten megették, aztán sietve búcsúztak, nehogy még egyet enni kelljen. *Guggolás islert süttöttél, anyukám*, mondta apám, és nem bírta abbahagyni a nevetést. Guggolva jártak utána az ablakunk előtt, nehogy behívja őket.

A dacos csoki-tavak még napokig ott virrasztottak a konyhában. Aztán egyik reggel édesanyám elnevette magát, *ez a sütemény tényleg borzasztó*, mondta, és kivitte a maradékot az éhenkórász kutyának. Az eb megette a vasat is, és az édességet különösen szerette. Habzsolva, szinte fulladva harapott bele az elsőbe: rágta, falta, rágta, falta. Néhány másodpercig. Aztán mintha lassult volna a lejátszás. Egyre komótosabban rágott. Lehajtotta a fejét, úgy nézett föl, szégyenkezve a szeme sarkából, amikor kifordult a szájából az első falat. Egymásba kapaszkodtunk anyámmal, úgy neveltünk. A kutya sértetten fölemelte a fejét, mintha most értette volna meg, milyen gonosz tréfa áldozata lett, aztán addig rohangált dacosan, míg bele nem taposta az egészet a földbe.

Manapság, amikor anyám isteni bejglijét, hatlaposát eszem, miközben dicsérem, néha még kunco-
gok kicsit – eszembe jut, ahogy a sértett tacsó islert dagonyázik az udvaron.

FARKAS WELLMANN ÉVA ◀

Jelenségek, tünetek, diagnózisok a nép nyelvén

Szomorú, hogy manapság nem születnek népdalok. Sőt, könnyen lehet, hogy nem is egyszerűen csak kár, hanem ez a hiány egyenesen *okozója* is jó néhány – főként pszichiátriai – jelenségnek, betegségnek. Régen a nép fiai, lányai tüneteiket dalokba, rigmusokba rejtették, „elmondták hát mindenkinek”. Íme, néhány közhirre tett személyes probléma.

„Adjatok egy szalmaszálat, égessem el a világot”, mondja egy lelkes piromán. Repülőtéren körütekintés ide vagy oda – nem biztos, hogy az illetékes szervek ezt a gyanútlan tárgyat el fogják kobozni birtoklójától. De természetesen számos más mániára is találunk példákat népdalainkban. Vegyük rögtön a nimfomániát: „csókold meg az orcám, százszor egymás után”, vagy ennek egy még egyszerűbb változatát: „még százszor is megölellek, / mégsem igazán szeretlek”. Ha háziorvosunkhoz manapság hasonló panasszal fordulunk, nagy valószínűséggel a pszichiátriai szakrendelésre fog irányítani, és a beutalón, a feltételezett diagnózis helyén ott fog díszelni a szó: *hiperszexualitás*. Ezek után persze az sem meglepő, ha a jelzett szakdoktornál már üldözési mániánkról is be fogunk számolni: „egész világ rólam beszél” kezdettel.

Merthogy a világ, az beszél, még akkor is megszólja a lányt, „ha a bálban leesett a fehér alsó szoknya”, holott ez valójában csupán a kóros soványság, feltehetően anorexia következtében történhetett meg. És ugyanez a lány lehet a szerzője annak a bájos gyerekdalnak is, melynek egyik szakasza így kezdődik: „nem ettem én ma egyebet, csak egy köcsög aludtjetet”.

Az ösztönesség veszélyes dolog: könnyen kiderülhet, hogy súlyos énképzavarunk van, netán az önbizalmunk is csorbát szenvedett valamikor: „én vagyok az, aki nem jó”, vagy „sej-haj, nem merek egy almát kétfelé vágni”. Utóbbi kijelentésünkkel kockáztatjuk egy kórházi beutaló lehetőségét is. Szerencsére azonban van ennek ellentéte is, amikor csak egyszerűen azt nyilatkoztatjuk ki, hogy: „olyan vagyok, mint a csillagos ég”.

És nem csak a jelenben lehet túlzásokba esni, egykori szociopata személyiségünket is felidézhetjük némi nosztalgiával: „én is voltam valamikor valaki, / én is tudtam a legénynek hazudni”. Azt csak remélhetjük, hogy ez a lódítás nem függ össze semmilyen értelemben a nemiséggel, ugyanis emez számos súlyos panaszunk adott már hangot népdalainkban. Például: „jaj, de megkönyörögtetett, míg az ágyába eresztett”. És itt hiába érvelünk a késleltetett szexualitás házasságerősítő vonatkozása mellett. S hogy lássuk, hogy az ilyen viselkedés milyen veszélyekhez vezethet, íme, egy másik őszinte kifakadás: „szeretném a feleségem megverni, ha nem akar megölelni, csókolni”. Nos, igen, ide vezet a női frigiditás a másik nemnél: agresszióhoz. Egyik szép népdalunkban a narkolepsziát ismerhetjük fel: „mikor hozzád jártam, babám, mindig álmos voltál, / szóltam hozzád, de te mindig elaludtál”. S főként, mivelhogy ugyanez a szimptóma a depresszióval is jelentkezhet, igen elítélendő a kedves nem segítő hozzáállása a dologhoz, mert így folytatja: „már ezután kialudhatod magadat, / nem ölelem által a vékony karcsú derekadat”.

Talán, igen, a leggyakoribban kutatható tünetegyüttes éppen a depresszióhoz kapcsolódik. Mi egyébre is gondolhatnánk, mint az efféle idézetekre: „olyan bánat a szívemen, kétrét hajlott az egeken”, „meg kell szívemnek hasadni, ha mindennap bánat éri”. Azonban mégsem ennyire könnyű letudni ezt a rejtélyes betegséget. Fokozatok, árnyalatok vannak. Itt van mindjárt a honvágy miatti depresszió: „mégsem tetszik az élet, jut eszembe fészke”, vagy a „sej-haj, nincsen kedvem, mert elvitte

a gólya”-szerű megszólalás, mely minimum baby blues-ra, de még inkább annak súlyosabb formájára, a post partum (szülés utáni) depresszióra enged következtetni. Aztán a bipoláris zavar egy igen szép megnyilvánulása: „kicsi nekem ez a ház, kirúgom az oldalát” – a mániás szakaszra utalva.

Hogy még sötétebb vizekre evezzünk, a paranoia is fel-felüti a fejét csodás dalainkban: „halálomat sokan lesik, azért lesik halálomat, vegyék el a galambomat”.

De nem mehetünk el közönyösen az apróbb allergiák mellett sem; annál is inkább, hogy valószínű: egy gyímesi népdalból ihletődött egy nemrég bevezetett magyarországi törvény is: „Szivar füstje felszáll a levegőbe, / babám könnye mind lehullik a földre”.

Dalátiratok

1.

Huszárosra vágatom a hajamat,
felnyergelem göndör szőrű lovamat,
széna-szalma három napra van bele pakolva,
adj egy csókot, kisangyalom, az útra.

*Zöldre festve, belőve a séró,
Mercédesz ez, nem pediglen ménló,
s ne kérdezd, hogy az hogyan meg ez mint,
most tankoltam ötven liter benzint.*

Gyöngé vagy még, kisangyalom, a lóra,
táncol a ló, te meg leesel róla,
hogyma egyszer én ülök a sej-haj, nyeregbe,
táncolhat velem a csillagos égbe.

*Kétszázttízze városban, ha kell én...
Nem azé', de nem ülhetsz be mellém,
hisztizni meg tutti, hogy nem fogsz itt,
egyszer biztos megszerzem a jogsit.*

2.

Megkötöm a szárcsa lábú lovamat,
Még az éjjel kimulatom magamat,
Még az éjjel kimulatom magamat egy csárdába,
Úgy es tudom, meghalok nemsokára.

*Leparkolom motrom a mélygarázsba,
egész éjjel bulizom a spanokkal,
még ma éjjel bemegyünk egy jó gyulai night club-ba,
nemsokára írhatnak fel donornak.*

3.

Jaj, Istenem, hogy éljek meg,
Hogy a világ ne szóljon meg?
Jaj, Istenem, hogy éljek meg,
Hogy a világ ne szóljon meg?
Szól a világ, mit hajtok rá,
Úgy ég a tűz, ha tesznek rá

*mondtam én már, bébi,
hogy csak privátba,
ne posztolj a profilomra hiába,
nem megmondtam, bébi,
hogy csak privibe,
megszüntetek facebook-ot meg iwiw-et*

Egész világ rólam beszél,
De azt mind elfújja a szél
Úgy kellett volna szeretni,
Hogy azt meg ne tudja senki.
Megtudta az egész világ,
S minden rosszat reám kiált.

*kommentelnek haverok
meg röhögnek,
megírták már cseten is,
hogy törölnek,
ciki nekik; törölöm én a babámat,
jelölje majd ismerősnek a bánat.*

4.

Én Istenem, adjál esőt, a lovamnak jó legelőt, hadd egyen!
A lovamnak jó legelőt, hadd egyen,
nékem pedig szép szeretőt, hadd legyen.
A lovamnak jó legelőt, hadd egyen,
nékem pedig szép szeretőt, hadd legyen.

*Én Istenem, mit akarjak mára?
Fel ne menjen a gázolaj ára.
S mit kívánjak holnap kora reggel?
Legyen csajszi, minél nagyobb... hajjal.*

5.

Nem loptam én életembe,
Csak egy csikót Debrecenbe.
Mégis rám verték a vasat,
A babám szíve majd meghasad.

*Komolyan, de még sohase csórtam
(jó, egy motrot Gyulán lekapcsoltam,
lett is ebből a rendőrrel sakkmatt),
a sajom egy pszichiátert zaklat.*

A szegedi hármasszár, határ,
Ottan leszek rózsám, betyár.
Viselem a betyár nevet,
Mert a babám mást is szeret.

*Sej, a csabai körforgalomnál
kedvezményesen adom a dollárt,
depressziós leszek, bébi, mától,
mert a kézed másokat is lájkol.*

6.

Bánat, bánat, de nehéz vagy,
be rég, hogy a szívemen vagy,
eladnálak, de nincs kinek,
bánatja van mindenkinek.

*Árverésre bocsátom a depimet,
nem lesz másképp krónikusan hepiend,
mondom neki, rád megyek én – ha te rám,
meghirdetlek Facebook-on meg Vaterán.*

PODMANICZKY SZILÁRD ◀

Az asszony, akiből dőlt a füst

Szendrei Júliáról sokan azt hitték, hogy Petőfi Sándor felesége. Nem volt olyan nap, hogy meg ne kérdezzék tőle, tényleg meghalt-e Petőfi Sándor a Segesvári csatában július 31-én, a nyár kellős közepén, vagy túlélte. Az senkit nem zavart, hogy Szendrei Júlia és Petőfi Sándor között 120 év volt a korkülönbség, mert Júlia 1968-ban született. Már-már azt hitte, így fog eltelni az élete, keresnie kell magának egy Petőfi Sándor nevű embert, hozzámenni feleségül, megnyugtatóan bizonyítandó, hogy Petőfi Sándor él, sőt, lélegzik.

Ekkor azonban olyan dolog történt, ami még Petőfi Sándorról is képes volt elterelni az emberek figyelmét, és egészen más irányú kérdéseket indított el a fejekben, mondhatni, más lett a leányzó fekvése. Szendrei Júliából ugyanis, egy márciusi napon szivárogni kezdett a füst. Ő maga is arra ébredt, hogy füstszagot érez, és elindult a konyhába, netán az apja megint ráaludt a gáztűzhelyre, ahogy ez a hajnalig tartó mulatozások után szokása, mikor oly mértékű imbolygással rendelkezik, hogy gyufáról nem, csak a legszélesebb lángrózsáról tud rágyújtani. Csakhogy Júlia dermedten látta az előszoba tükreben, hogy az ő szájából szivárog a füst.

Gyorsan megivott három deci vizet, és izgatottan várta a hatást. A füst alábbhagyott egy percre, de mire az anyja is fölébredt, ismét fehér füst szállt a magasba.

Amíg Júlia fogat mosott, hogy ne árásszon grillszénzagot, ha megnézi az orvos a torkát, az anyja kiállt a garázsból a mikrobusszal. Hideg volt a reggel, lehúzott ablaknál autóztak.

Júlia papírszűrős léghőmaszkban állított be az orvoshoz, aki soron kívül fogadta. Mi a panasza, kérdezte a szórakozott doki, mire az anyja válaszolt.

Doktor úr, kigyulladt a lányom, és nem lehet eloltani. Az orvos nagyot kacagott, de a szemébe fagyott a mosoly, mikor Júlia szájába nézett.

Hosszas klinikai kivizsgálás kezdődött. Júlia külön nemdohányzó szobát kapott az épületben. Csodájára jártak az orvosok, de mást nem tudtak megállapítani, minthogy az anyagcsere egy sajátos változatával állnak szemben, amikor a szervezet ténylegesen elégeti a beléjuttatott tápanyagot. Júlia egyébként makkegészséges volt, leszámítva, hogy dőlt belőle a füst. Nem tudtak neki mást tanácsolni, mint hogy meg kell tanulnia együtt élni különleges betegségével, amit egy pszichiáter javaslatára különleges képességekre módosítottak.

Júlia megpróbált beilleszkedni a társadalomba, ami nem ment egyszerűen. Vásárolni csak kis üzletekben tudott, mert a nagy áruházakban rendre beindította a tűzriasztó készüléket, soha nem látott még ennyi sikoltozva zuhanyozó embert.

Vonaton, buszon, villamoson csak úgy tudott utazni, ha kidugta a fejét az ablakon, akkor meg rászóltak, hogy kihajolni veszélyes. A metróba már le sem engedték, repülőre nem szállhatott. Ez lett volna a legkisebb baj, hanem a férfiakkal való kapcsolatteremtést igencsak megnehezítette a füst.

Júlia kénytelen volt rászokni a dohányzásra, ezzel palástolta a szájából kiszálló füstöt. Csakhogy az első hosszabb csókolózás után kisebb füstmérgezést kapott a fiatalember, s ez előrevetítette párkapcsolati lehetőségeit.

Júlia ezerszer inkább lett volna Petőfi Sándor felesége, csak valahára elállna a szájából dőlő füst. Munkát is nehezen talált, végül egy kolbászfüstölőben alkalmazták. Ott ismerkedett meg egy buszsofőrrel, akit Urbán Ernőnek hívtak.

Ernő láncdohányos volt, még a lábujjai is nikotintól sárgállottak. Vezetés közben is dohányzott, mint a gyárkémény, de ezen az új buszon már légmentesen zárható fülkéje volt, nem zavarta az utasokat.

ELEK TIBOR ◀

„kimegyek a rétre Shakespeare-rel”

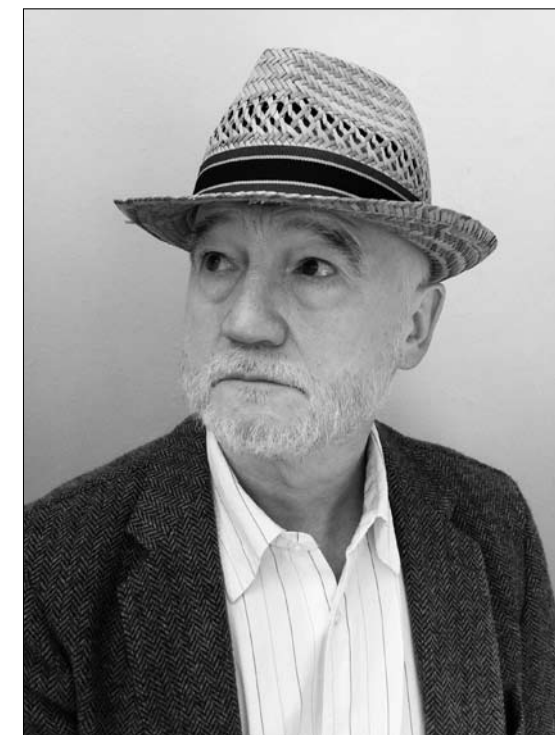
Beszélgetés Nádasdy Ádámmal

– A Shakespeare Fesztivál egyik záróakkkordjaként beszélgetünk, tudom, hogy idén sokat nem láthattál az előadásokból, de nyilván követted most is a fesztivált, és az elmúlt évek során többször jártál itt, figyeltél arra, hogy miket mutatnak be Gyulán. Mi a véleményed a Shakespeare Fesztiválról, mi az értelme, jelentősége szerinted?

– Kiváló a véleményem, és boldog vagyok, hogy van, és annyira színes, annyira sokféle! Vannak nagyon jó előadások, vannak, amik nekem nem tetszenek, de érdekesek. Olyan, mint egy nemzetközi ételbemutató: nem mindegyik étel felel meg az én ízlésemnek, de örömmel nézem, hogy ilyen is van, olyan is van, végig lehet kóstolgatni. Én konzervatív ízlésű vagyok, a legjobban azt szeretem, ha csak egyszerűen eljátszák a darabot elejétől végéig: bejön a színész, elmondja, kimegy. De ez egy idősebb embernek a véleménye, és nyilván mindennek megvan a maga önmozgása, mindenben kell az újat is keresni, és erre ez tökéletesen alkalmas.

– A moszkvai Vahtangov Színház előadását mindketten láttuk, arról mi volt a véleményed?

– A Szeget szeggették elő, nagyon jó volt. Ebből a darabból még ilyen jó előadást nem láttam. Nem sokszor láttam, mert nem nagyon népszerű darab. Nem is nagyon jó darab, az az igazság. Furcsa az egész alaphelyzet, nem lehet tudni, hogy ki a főszereplő igazán, van egy fiatal pár, de azok keveset szerepelnek, a vége rettenetesen zavaros, hogy ki milyen levelet ír kinek és hova... Mondjuk, egy regényben ezt jobban lehetne; a színpadon csak össze-vissza kavarodik. De nagyon érdekes pillanatok vannak benne, főleg a csábítás: a beképzelt, magát nagyon szenteskedőnek beállító Angelo végül is meglágyul – megromlik? – a szép lány csábításától, ezt nagyon szépen adták elő, erősen stilizálva, néha olyan

lassított mozgással, mint mikor a futballt visszajátsszák, és nagyon dicséretesnek tartottam, hogy egy olyan színpadon, ami nekik ismeretlen volt (pár napja jöhettek nyilván), ezeket a nagyon kiszámított mozgásokat belekombinálták annyira, hogy – mivel jobb oldalon ajtó nincs, hanem csak egy pincelyuk van – ha valakinek jobb oldalon kellett távozni, egyszerűen kibújt a lyukon, mint egy egér, csak néztem, hogy milyen gyorsan jönnek-mennek...

– És a szinkron-tolmácsolással, fordítással hogy voltál megelégedve? A szünetben elárultad nekem, hogy még nem fordítottad ezt a darabot, viszont kétszüksz rá, miért is?

Nem telt bele két hónap, Ernő és Júlia jól összeemelegedett. Ernő kivált élvezte, hogy még aktus közben is füst lengi körül.

Megtartották az esküvőt egy kis templomban, ahol Júlia a parókia engedélyével egy, a kijáráshoz vezetett kályhacsőbe mondta ki a boldogító igent. A lakodalmat kerthelyiségben tartották. Nászútra lakókocsis kempingbe utaztak Olaszországba. A nászút során szerettek volna ellátogatni a Vatikánba, de a Júliából időnként fölszálló füst miatt a helyi rendfenntartó szervek esetleges kommunikációs zavarokra hivatkozva nem engedélyezték az ott-tartózkodást. De látták a Vezúvot, ahol a turisták egymás után fotóztatták magukat Júliával és a füsttel, hátukban a félelmetes vulkánal.

Minden nap élmény volt számukra, de miután hazatértek, és a szürke hétköznapiakba temetkeztek, Ernőnek egyre nagyobb igénye támadt az otthoni társalgásra. Merthogy Júlia, mióta dőlt belőle a füst, gyakorlatilag leszokott a beszédéről. Egy kukk kevés, annyit se mondott.

Ernő belátta, elhamarkodottan döntött, a füst nem minden, rosszul választott. Viszont mégsem volt szíve elhagyni Júliát, a közös emlékek összekötötték őket.

Egyszer aztán nagyot gondolt Ernő, és megállt a város szélén a busszal. Előre kifizette az árat, és fölhívott a buszba egy prostit, hogy majd jól elbeszélget vele. Föltett neki néhány kérdést, hogy hány éves, szereti-e a munkáját, de a lány csak a vállát vonogatta, nem válaszolt. Aztán izgalmasabb kérdésekkel próbálkozott. Tudod-e, ki a metroszexuális? Aki a föld alatt szereti csinálni? Vagy: milyen a Teszko-gazdaságos óvszer? Mind a két végén lyukas? De ezekre sem kapott választ. Letelt az egy óra, Ernő csalódottan nyitotta ki neki a légkompressziós ajtót. Otthon aztán lefekvés után elgondolkodott az ágyban, mellette Júlia, dőlt belőle a füst. Arra a megállapításra jutott, hogy rosszul fogott hozzá, fognak ott majd vele beszélni a lányok.

Egy hét múlva megint arra ténfergett a busszal, meglátta a múltkori prostit, és magához intette. Tudod-e, cicuska, milyen jó ruganyos vezetőülése van a busznak? A lány megvonta a vállát, és fölszállt a buszra. Ernő a vezetőkabintban lehúzta a napellenző redőnyt, és mindenütt befüggönyözött. Ment ám a móka és kacagás, úgy ruganyozott az ülés alattuk, mintha a kőszivatagban buszoznának. Ernő a menet végén beszélgetni próbált, de nem járt sikerrel. Na, még egy menet, még egy. A végére teljesen kikészült. Az isten szerelmére, cicuska, mondta a prostinak, miért nem szólalsz meg? Hány menetet akarsz még? Ekkor a lány a fülke oldalán olvasható felíratra mutatott: silot integrálzseb levőtezev a nebzök tenem. Micsoda, kérdezte Ernő. Silot integrálzseb levőtezev a nebzök tenem. Mi? Hát, mi, szólt meg végre prosti: „Menet közben a vezetővel beszélgetni tilos!”

Ernőben elszakadt a paraszthajszál, és szégyenszemre hazabuszozott. Bántotta a dolog, a sok menet. Hogy könnyítsen a lelkén, elmondta a feleségének. Júlia szeme kikerekedett, és körbenézett a szobában. A vékony kis thonet széket találta legalkalmasabbnak arra, hogy Ernő fején ötven pici darabra törje. Az anyád norvégmintás falvédőjébe csavart kuplungtárcsáját, kiabálta Júlia, és pontosan ötven picinyke darabra törte Ernőn a széket. És attól kezdve be nem állt a szája, káromkodott, mint a vízfolyás.

Amikor szétverte Ernő fején a csontitkulásról szóló zárójelentésre rakott hamutálat is, Ernő elégedetten rogyott a földre. Na, szívem, most akkor beszéljessünk. Júlia összerogyott a kimerültségtől. Ernő közelebb húzódott hozzá, és várta, hogy fölszálljon Júliából a megbékülést jelző első szőke füst. De Júlia, hogy, hogy nem, nem füstölgött tovább, a féktelen düh helyre rakta az anyagcseréjét. Aztán fölbátorodott és megkérte Urbán Ernőt, ha azt akarja, hogy végleg megbocsásson neki, forduljon kérvényben a nemzeti névhivatalhoz, és változtasson nevet. Csak nem azt akarod mondani, hogy..., kérdezte Ernő. De-de, mondta Júlia. De én nem, kiabált Ernő, én nem akarok Liszt Ferenc repülőtéren lenni.

Egy hét telt bele, mire megegyeztek, és elindult Ernő a fővárosba a nemzeti névhivatalba, hogy írásbeli kérvényét szóban is megerősítve nevet változtasson, és méltó, irodalmi párja legyen Szendrei Júliának.

Mától, mondta a nemzeti névhivatalban, és a zsebében kotorászott a cetli után, mátol Szendrei Júlia férjeként szeretném, ha úgy hívnának..., úgy hívnának, nem találta a cetlit, úgy hívnának, hogy Pintér Sándor. A hivatalnokok egymásra néztek, nem értették, miért jobb ez, mint az Urbán Ernő. Ernő hiába kotorászott a zsebében, sehol nem találta a cetlit. Ott állt a nemzeti névhivatalban, nem gatyázhatott tovább, mondanía kellett valamit, ha már kérvényezte. Legyen a nevem..., a nevem, és Júliára gondolt, hogy fog majd neki örülni, legyen a nevem: Bond, James Bond.

– Ez igaz, a budapesti Centrál Színház rendelte meg, Puskás Tamás rendező-igazgató, hogy készítsek új fordítást a Szeget szeggelnek, karácsonyra kell kész lennem, és jövőre lesz a bemutató. Amit kivetítettek, az érzésem szerint az orosz szövegnek a magyarra való visszafordítása volt, meglévő fordítások (Mészöly Dezsőének meg régebbi fordításoknak) felhasználásával, de látszott, hogy kapkodva készült, és néha mást is kivetítettek, ami nem hangzott el, és fordítva, de ezt nem lehet felróni: egy este kedvéért, azt hiszem, hősies munkát végeztek.

– Kicsit sztereotípnak tűnhet a következő kérdésem, de nem úszhatod meg te sem, mindenkítől meg kell kérdeznem, aki itt ül ilyenkor: milyen is a te személyes viszonyod Shakespeare-hez? Bután hangozhat a kérdés az angolnyelv-professzorhoz, fordítóhoz, de mégis arra kérlek, hogy próbáld meg összefoglalni, a pályád során változott-e a viszonyod hozzá, és ma, akár az újabb és újabb fordítások során változik-e, mit keresel, mit találsz még Shakespeare-ben?

– Apám, Nádasy Kálmán, színházi rendező volt, és amikor én kisfiú voltam, az ötvenes években, rendezte a Nemzeti Színházban a *III. Richárdot*. Major Tamás volt *III. Richárd*, és én is ott voltam az egyik előadáson vagy a premieren, sose fogom elfelejteni: rémisztő volt. Pláne, akkor még volt díszlet, súlyos kövek és csöpögött a vér, és egy idős színész, talán Tőkés Anna jött be, és átkozódott, mint vénasszony, az anyakirálynő – erre máig emlékszem. Otthon a Shakespeare név sűrűn elhangzott, mintha apámnak

egy kollégája lett volna, és ők mindig e-vel mondták (sekszpír), és megszoktam, én is úgy mondom, bár mint angoltanár tudom, hogy „sékspír”-nek kellene mondanı, de úgy érzem, hogy ez magyarul „sekszpír”.

De nem akartam az apám nyomdokába lépni, vagy árnyékában lenni pláne, ő sem bátorította ezt. Aztán volt Beatles-korszakom, meg hippı-korszakom, '60-as évek, és akkor elhatároztam, hogy én ezt az egész magaskultúrát

nem csinálom. Annyira, hogy – most be kell valanom – kegyelem-ketessel engedett át Shakespeare-ből, a Shakespeare-vizsgán Kéry László professzor, miután rávezetett arra, hogy Shakespeare nem írt Falstaff című darabot. Szóbeli vizsga volt, azt mondta, hogy beszéljen Falstaff figurájáról. Én persze mondtam, hogy a reneszánsz életöröm egyfelől, egy mély szomorúság másfelől, és az idősödő férfi problémája, hogy a szerelem meg stb., és – mondom – a darab során... Ő hallgatta, és azt kérdezte, hogy melyik darabról is van szó? Először nem is értettem, hogy akkor most mondjam még egyszer, hogy a Falstaff? S egyszer csak rájöttem, hogy úristen, nincs ilyen című darab, csak ilyen című Verdi-opera van. Ez kitolás, mert a többi Verdi-operának az a címe, ami a Shakespeare-darabnak. Ez volt az én viszonyom Shakespeare-hez.

És nem találtam fogódzót rajta, egészen addig, amíg a *Hair* című musical-ben meg nem hallottam és el nem olvastam a lemezborítón: egy nagyon szép vokális szám van, a két főszereplő fiú – Berger és Claude – duettben éneklı azt, hogy „I have of late, – but wherefore I know not – lost all my mirth”, és így tovább. Vagyis: az utóbbi időkben, nem tudom, miért, mindentől elment a kedvem, szokásos dolgaimat nem gyakorlom, és ez a csodálatos ég fölöttünk és ez a gyönyörű föld nekem csak mérgező gőzök elegyének tűnik, mondja Hamlet. Ez benne volt a *Hair*-ben. És valahogy hirtelen úgy éreztem, hogy ha őnekik szabad szeretni Shakespeare-t, akkor ezt lehet szeretni, akkor van olyan út is, ami talán

nem a papámon vagy Major Tamáson meg Kéry professzoron meg a márványlépcsős, nagybetűs Irodalmon át vezet, hanem oldalt, valahogyan a Hair-musical világán keresztül. Hogy ez mindenkinek tud adni valamit.

Aztán elolvastam Jan Kott-tól a *Kortársunk, Shakespeare*-t, és úgy éreztem, hogy jól van, akkor van közöm. És, mivel nyelvész vagyok, nagy örömöm volt Ruttkay Kálmán irodalomtanáromnál, aki aztán, már ötödéves koromban, megtanított a versmértékre, hogy hogy kell skandálni, hogy jön ki igazából a metrum, és hogy ha látszólag több szótag van, akkor hol kell elnyelni egyet, ahogy Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*jában is meg kell tanulni, hogy Há-rom-szor veri ezt ken-den Lú-das Ma-tyi visz-sza! – és akkor kiderül, hogy gyönyörűen és szabályosan megvan. Ez nekem nagyon nagy segítség volt, és bevallom,

most is, ha dolgozom Shakespeare-rel, hangosan skandálom, rendesen, például, hogy: „I come – to bu – ry Cae – sar not – to praise – him” (Temetni jöttem Cézárt, nem dicsérni), jó, ezt még nem fordítottam, de példának ez is megteszi. És úgy éreztem, hogy lehet szeretni Shakespeare-t. Egy napon Gothár Péter fölkerít, hogy a Szentivánéji álmod fordítsam le a Katona József Színház számára. Ezt az ötletet ő onnan kaphatta, egyfelől, hogy egyszer gyorsan meg kellett csinálni egy Goldoni-vígjátéknak (én olasz szakot is végeztem) a fordítását Kaposvárra Ascher Tamásnak, akit ismertem baráti társaságból. Ugyanis ott egy más darabot akartak bemutatni, de azzal befuldadtak, és elő kellett venni valamit, amit egy pár hét alatt színre lehetett vinni: Goldoni, azt hamar meg lehet csinálni, ez a Velencei terecske (Il campiello) című darab volt, és ezt megcsináltam. Gothár ezt tudta, látta egyfelől; másfelől akkor már verseket publikáltam, és vannak versek, amik a Szentivánéji álomra és Oberon figurájára, a tündérkirályra utalnak. Feltehetően ez a kettő állt össze az ő fejében – soha nem mondta el nekem, nem is kérdeztem, de gondolom, így van – mert egy napon fölhevít, hogy fordítsam le a Szentivánéjit, és akkor ő ezt a Katona József

Színházban Pesten meg is rendezte. Ez volt az első Shakespeare-fordításom.

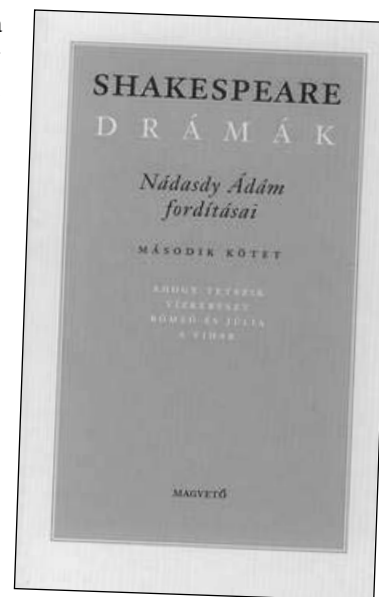
– *S miért is ez a legkedvesebb Shakespeare-fordításod mindmáig?*

– Nagyon szeretem a darabot magát, egy remekmű. Annyi minden van benne: igazán emelkedett, nagy drámai monológ (mikor Titánia arról beszél, hogy ő és Oberon össze vannak veszve, és emiatt a világ rendje felborult, az évszakok már nem a szokásosak, árvizek vannak stb., és azt mondja, hogy „a nyavalyáknak ezt a seregét a mi vitánk, a mi harcunk okozza”), aztán van benne nagyon sok rimes rész, ami nehéz, de egy boldogság („az Acheronnál is feketébb köddel a csillagos eget sietve föld el”, meg ilyenek). Továbbá van a mesterembereknek az a kis darabja, amit a végén előadnak, az egy élvezet, amikor bele

lehetett zsírozni a hülyeségbe... „e közjátékban úgy áll a dolog, hogy én, Lavór Tamás, egy fal vagyok, méghozzá olyan az elképzelés, hogy van rajtam egy hasadék vagy rés”.

– *Milyen a mai viszonyod Shakespeare-hez, hogyan tudnád az ő mai jelentőségét megfogalmazni?*

– Nem vagyok irodalmár, és nehezen beszélek igazán irodalmi kérdésekről. Ha azt kérdezed, milyen a viszonyom Shakespeare-hez, akkor azt válaszolom, hogy én benne a szótagokat, a sorokat látom, az igéket, a főneveket... Olyan, mintha egy építész arról kérdeznél, hogy mi a véleménye a katedrálisokról, és akkor ő azt mondaná, hogy nagyon érdekes, mert csúcsíves, meg hány oszlop van és milyen vastag a fal, és kívülről mivel van megtámasztva... Ő is tudja, hogy ott lakik a Jóisten, de mint építész, erről nem szokás beszélni. És talán nem is baj, mert ez nem az én dolgom. Mert ha nagyon beleengedném ezt, akkor belerendeznék a fordításokba. Akkor elébe vágnék sokszor annak, ami a rendező dolga, vagy a színészé. Be kell vallanom, ez néha megtörténik, óhatatlanul... Például Polonius figuráját, én úgy vettem észre, és mondták mások is, sokkal normálisabbra fordítottam; nem olyan vén hülye,

mint más fordításokban... Mert úgy gondoltam, hogy igaza van, hát ha nekem lányom lenne, abban a helyzetben én is azt mondanám: „Kislányom, vigyázz, ne legyél a trónörökös kurvája, az nem egy jó szerep, nem fog feleségül venni, te csak bárónő vagy, ő pedig a herceg...”

– Szerinted mégis, miért játsszák olyan sokat ma a színházak Shakespeare-t Magyarországon is és világszerte, miért kérnek fel a színházak téged egymás után, hogy fordíts újra darabokat? Miért van a világ több pontján Shakespeare-fesztivál, miért olyan népszerű szerző?

– Én azt nagyon szeretem benne, hogy a jeleneteket milyen ügyesen sorakoztatja, tehát nagyon jó dramaturg. Egyrészt tudja, hogy milyen hosszú legyen egy jelenet, mikor beszéltek eleget, mikor van nekünk elégünk abból a két vagy három emberből, hiszen a figyelem egy idő múlva lankad, és akkor azokat kiküldi – ez az egyik. A másik, hogy milyen ügyesen oldja meg, hogy kik jönnek be azután. Hányszor van az az érzésem (pedig sokszor láttam sok darabot), hogy jó, tényleg, ezekkel közben mi történt?, na, jöjjenek csak, és mondják el... Ha tetszik, egy kicsit úgy dolgozik, mint egy filmrendező, a vágások nagyon jól vannak megcsinálva; ez egy állandó öröforrás; az előadhatóságot is nagyon segíti. Emellett van a dolognak egy öngerjesztő folyamata: igenis a márkanév, hogy Shakespeare, szeretjük azt mondani, hogy megyünk Shakespeare-re, ezt lehet sznobizmusnak nevezni – nehéz elválasztani a sznobizmust az őszinte kultúra-tisztelettől vagy hagyomány-továbbadástól. A szülő azt mondja a gyerekeknek: „Fiacskám, most már elég nagy vagy, viszlek Shakespeare-re.” Ez olyan természetes. Sokfélélt írt – azért ez is számít: harmincvalahány darabot, abból nem mindegyik népszerű, nem mindegyik igazán jó, de akkor is... Londonban elég gyakran megfordulok, és hát ott a West End-től kezdve a Nemzetiig, tehát a kommerciálistól az államilag támogatottig estéről estére mennek a darabok, és az emberek lélegzetviasszafojtva figyelik; jó, annak a közönségnek, aki oda elmegy, annak nem túl nehéz ez a szöveg. Nekik olyan, mintha nekünk, mondjuk, Pázmányt olvasnának föl: magyarul van és gyönyörű, azonban Pázmány nem írt egy tucat nagyon jó színdarabot, ezért sokkal ritkábban találkozunk Pázmány szövegeivel, de ha estéről estére el lehetne játszani, akkor már nem ijednének meg úgy tőle. Szerintem minden színháznak jól

tesz, hogy azt mondhatja: Shakespeare, igenis, a márkanév-használat, a népszerűség...

– *Ha az angoloknak jó (Magyarországon is elterjedt az a tévhit, hogy az angolok is „újrafordítják”, újraírják Shakespeare-t, de tőled is, másoktól is lehet hallani, hogy ez nem így van) az eredeti Shakespeare, akkor nálunk miért kell újabbnál újabb fordításokat készíteni? Szerinted a színházak miért kérnek tőled is újabbakat? Tudom, hogy rendelkezésre dolgozol: nem azért mert neked kedved van valamit újrafordítani, hanem, mert megbíznak ezzel a munkával.*

– Mert lehet. Mert a fordítás az nem az eredeti. Akkor miért ne lehetne még egy fordítás? Ha van egy, miért ne lehetne még egy? Hiszen a Hamletet Kazinczy Ferenc lefordította; aztán Vajda Péter, a kiváló színházi szakember 1840-ben megint lefordította. Hallatlanul népszerű volt, őtőle van, hogy „lenni vagy nem lenni, ez itt a kérdés” vagy „valami bűzlik Dániában”, minden színházban megvolt, tudták a színészek. Jött Arany János, csinált egy egészen másikat, berzenkedtek a színészek, hogy nehezebb meg igényes meg már a Vajda-féle megvan, miért kell, de aztán lassan átjött. És aztán Telekes, Czigány Árpád, Eörsi, Mészöly, Jánosházy György meg jómagam... De hát ez nemcsak Magyarországon van így: Franciaországban, Németországban stb. Somlyó György, a híres költő és műfordító írt egy érdekes tanulmányt, melyben azt mondja, hogy a műfordítás valahogy romlékonyabb anyagból van, mint az eredeti. És hogy azon egy pár évtized után érezni lehet, hogy előregedett. Ez az eredetinél nem így van.

– *Akkor, ha jól sejtem, ez lesz a válaszod arra, hogy miért fordulsz az eredetihez? Különféle fordítói magatartások és mentalitások vannak... Például, akik a Hamletet az elmúlt évtizedekben újrafordították, azok használták a korábbi fordításokat is – Arany Jánost és másokat –, te pedig, úgy tudom, hogy többnyire ezeket mellőzöd, és az eredetit fordítod a saját tudásod és kedved szerint.*

– Nekem így érdekes a feladat: hogy mit tudok én csinálni? Úgy szoktam nevezni, hogy zöldmezős beruházás. Tehát kimegyek a rétre Shakespeare-rel, és fölépítem a magamét. Talán mert egy már meglévő félrevisz... Persze, mikor lefordítottam, akkor megnézem a konkurenciát, és néha azt mondom, hogy „a fene egye meg, mennyivel jobb, amit ő csinált”. Máskor meg fordítva; azt mondom, juj, én nagyon jól csináltam... De átvenni, azt tiltja a büszkeségem, rátarti vagyok.

Az egy más kérdés, hogy a színházban aztán mit csinálnak... Nem csak velem, szegény Arannyal is, Babitscsal is, mindenkivel. De az más, az már színház. Elmegyek a premierre, és egyszer csak hallok két sort Vörösmartytól...

– *És a befogadóra, az olvasóra vagy az előadás nézőjére nem gondolsz ilyenkor? Nagyon hozzá szoktak az olvasók, színházba járók egy-egy mondatai, például a Hamletből: „Kizökkent az idő – ő, kárhozat, hogy én születtem helyretolni azt!” Nálad ez így hangzik: „A világ szétesett, és hihetetlen, hogy összerakni éppen én születtem”. Itt is elhangzott, a Tőszínpadon, a Zsótér-féle előadásban, a színiegyetemisták mondták, és meg is hökkentem, megmondom őszintén, nekem az Arany Jánosé jobban tetszik. Valahogy ahhoz szoktam hozzá, abban nőttem föl. És nem azt mondom, hogy rosszulesett, de valahogy nagyon furcsa volt, hogy nem azt halottam.*

– Ez igaz. Elmondok egy kis anekdotát. A Hamletet Debrecenben rendelte az akkori igazgató-főrendező Lengyel György 1999-ben, meg is rendezte. Ott voltam egy-egy próbán, és mondta némelyik színész csalódottan, hogy „ha másik fordítás lesz, akkor én nem fogom mondani azt, hogy... és azt, hogy...” És akkor jött hozzám a rendező. Amire mondtam, Gyurikám, ha akarják, mondják... Ez már a ti dolgotok, ami a színpadon történik. Én egy beszállító vagyok, úgy fogom fel a feladatomat, mint aki nyers húst szállít egy étteremnek: nekem az a dolgom, hogy friss legyen, egészséges legyen. Hogy mit főznek belőle, az tulajdonképpen az ő dolguk. És ott voltam a következő próbán, mondta Aranyt a színész, és egyszer csak megállt, és azt mondta, hogy „te, Gyuri, miért mondom én hirtelen Arany János-idézeteket egy színdarab kellős közepén?” Kilógott a szövegből, úgy hangzott, mintha idézőjel volna előtte-utána, mintha kiszólna a nézőknek, hogy „tudják, most van az, hogy...”. Végül azt mondta, hogy ez nem illik bele, ez nem az a szöveg.

De most komolyra fordítva a szót, mint angol-tanár: nézzük a Hamlet két sorát: „The time is out of joint; O cursed spite, / That ever I was born to set it right!” Fontos, hogy „the time” van itt, s aki tanult angolul, az tudja, hogy az idő angolul csak „time”, zérus névelővel; míg „the time” azt jelenti, hogy „az alkalom, a pillanat, a periódus, az időszak”. Hamlet ezt mondja: ez a mostani

időszak, amióta van Claudius, meg apám meghalt, ez a mai idő (persze, magyarul lehet az idő szóval játszani); de nem arról van szó, mint hogyha ez egy filozófiai megállapítás lenne, mert Aranynál ez úgy hangzik: „kizökkent az idő” – nem az idő zökkent ki, az idő megy rendesen a maga útján, az „out of joint” kétségtelenül azt jelenti, hogy kificamodott, azaz „ez a mostani periódus ki van ficamodva”, mondja Hamlet. Akkor én miért írom azt, hogy „kizökkent az idő”, ha szerintem nem az van az eredetiben? Ezt tiltja a fordítói becsületem. Utána azt mondja: „o cursed spite”, ezt lehet „ó, kárhozat”-nak fordítani, de a „cursed spite” akkoriban csak annyit jelentett, hogy „a kurva életbe”, egyszerűen egy erős káromkodás. A mai magyar színpadra nem lehet ezt behozni, mert erős és nem az én stílusom. Azért írtam azt, hogy „ez hihetetlen”, mert ezt szoktuk néha nagyon erős bosszúsággal is mondani...

– *Ahhoz képest nagyon erős eufémizmus...*

– Jó, rímelni is kellett, szótagszám is kellett... Ráadásul Arany kényszermegoldáshoz folyamodik, mikor azt írja, hogy „én születtem helyretolni azt” – mit keres ott az az „azt”? Már ne haragudj, minden tisztelem a mesternek, de én úgy mondtam volna, hogy „én születtem helyretolni” – ez súlyos germanizmus, mit keres ott? Tudom, hogy mit keres ott, mert én is a műhelyben dolgozom, a szótagszám meg a rím... De most igazán nem az a feladatom, hogy kritizáljam mások munkáját, csak ha már így rákérdeztél... Részben az értelme nem ugyanaz, részben a megoldását egy kicsit kényszeredettnek találom, részben a „kárhozat”-nak nincs ilyen jelentése, akkor már a „hihetetlen” is jobb. És még valami, igaz: szándékosan is csinálom, hogy egy kicsit megpiszkáljam a nézőt, hogy fölkapja a fejét, hogy micsoda? mit mond? Mint amikor egy jól ismert szobrot egy szokatlan szögből fényképezek, és azt mondhatja, aki a fotót nézi, hogy: „jé, ennek ekkora könyöke van?” Hiszen ha már tőlem megrendelik, akkor megmutatom, hogy ebben még más is van, hogy Hamlet nem az időről beszél például, mint filozófus – azt majd fogja mondani („lenni vagy nem lenni”) –, hanem „the time”, ami most zajlik, éppen.

– *A fordítás és a színpadi játék viszonyáról beszélgetünk már egy ideje. Azt mondd, ha jól értem, hogy téged tulajdonképpen már nem érdekel, mit csinálnak a fordításoddal, nem akarsz beleszólni,*

és nem is tudsz beleszólni, s hogy ez egyrészt már a dramaturgoikon, másrészt a rendezőn múlik. De még egy aktuális példát engedj meg: a már általam említett itteni, gyulai Zsótér-előadásban a fiatal színészek egy meglepő nyelvi fordulattal éltek. Amikor az a rész van az egérfogó-jelenet után, hogy a király eltűnik, és hosszú ideig nem kerül elő, akkor Hamlet kérdezi egy párbeszédben, hogy hol van, „berúgott?” – legalábbis te így fordítottad, de az előadásban nem ez hangzott el, és nekem föltűnt, épp amiatt, amit az előbb mondtál, hogy a szlenges fordítások nem igazán a te stílusod. Tudod, mi hangzott el? Az, hogy: „bebaszott?”

– Szégyen, gyalázat...

– Ez, ott, az adott helyzetben humorforrásként is működött; ha azt mondja a színész, hogy „berúgott?”, valószínűleg nem nevetett volna a közönség, de mikor ezt mondta, akkor elég nagy közderültséget váltott ki. Mit szólsz te ehhez?

– Ha a Magyar Királyi Színművészeti Főiskolán ilyenek hangzanak el, akkor az azt jelenti, hogy a hatás kedvéért bármit lehet csinálni. Egyetértek és elfogadom. Nem tudjuk, hogy Shakespeare idejében mennyire mentek el a trágárságban, valószínűleg elég messzire, de nekünk csak nyomtatott szövegek maradtak fenn, és abban már nem lehetett, nem akarták kinyomtatni. Hogy mit kentek még bele az előadások során? Komoly szerzők mondják, hogy lazább volt sokkal, nem volt olyan szövegpontos, tehát nagyon is el lehet képzelni, hogy ennek megfelelő dolgok hangzottak el. A trágárság olyan, mint a meztelenség, azzal is nagyon kell vigyázni. Ha a megfelelő pillanatban jó, akkor nagyon hatásos lehet, de vigyázni kell, mert visszaüt, és van úgy, hogy az embert inkább elriasztja.

– Magadat hova helyeznéd el a kortárs Shakespeare-fordítók mezőnyében? Mondjuk: Mészöly, Eörsi, az erdélyi Jánosházy György, Varró Dani...? Tudsz-e erről beszélni, hogy miben különbözik a te fordításod az övéiktől, miért lehetsz te a legkapósabb?

– Igyekszem mainstream lenni, tehát valahol középvezetelen mozogni. Mészöly egészen kiváló mester, de az én ízlésem szerint (és sok mai színházi ember szerint) túl bársonyos, túl zenei, túl oldott, ha szabad így mondanom. Remekül csinálja, amit csinál, de sokan azt mondják, hogy ez nem az, ami kell ide. Varró jóval fiatalabb nálam, és megnyomja a ceruzáját, hallatlanul szellemesen ömlenek belőle a poénok, talán egy kicsit több is, mint kellene, vagy legalábbis több, mint énna-

lam. Jánosházy nagyon sok Shakespeare-darabot lefordított, nagyon jól, megbízhatóan dolgozik... érdektelen. Valahogy semmilyen. Szoktam őt használni, amikor valamit lefordítottam, rögtön megnézem, mert nagyon megbízható. Amit ő ír, az úgy van. De kicsit olyan, mint a krumplipüré: nagyon tápláló, de hát magában...

– És a te fordításod...?

– Hogy én milyen vagyok, azt nem tudom...

– Itt a kezemben a harmadik Shakespeare-fordítás köteted, idén tavasszal jelent meg: három dráma van benne: Hamlet, Szentivánéji álom, Lear király – az az érdekes, hogy az első kettő már a korábbiakban is benne volt: az első kötetben a Szentivánéji álom, Tévedések vígjátéka, Makrancos hölgy, a másodikban a Rómeó és Júlia, Vízkereszt, Ahogy tetszik, A vihar, és most a Hamlet, Szentivánéji álom, Lear király. Egyrészt a kérdés az, hogy miért jelenik meg újra a Hamlet és a Szentivánéji álom, másrészt, hogy mi jön még, mire készülsz még?

– A Magvető Kiadónál vagyok, és ők azt mondták, hogy van kereslet, népszerűek a fordításaim, hát akkor kiadják, papírhátú, kicsit olcsóbb formában, és a két legnépszerűbb darabot teszik bele, a Hamletet és a Szentivánéji álmot, és még egyre van hely. Én mondtam, hogy akkor a Rómeót tegyék bele, de közben elkészültem a Lear királlyal, amelyik az első két kötetben nem volt benne, s azt mondták, hogy beleteszik a Lear királyt, hogy az is megjelenjen nyomtatásban. Így történt ez.

A Szeget szeggett kell elkészítenem karácsonyra, és nagyon kíváncsi vagyok, mert ahogy már említettem, nem igazán szeretem a darabot, talán nem is elég jó, de el kell kezdeni foglalkozni vele nagyon alaposan, és akkor mindig kiderül, hogy milyen érdekes.

– És aztán, amit kérnek a színházak...

– Igen, egy napon aztán megcsörren a telefon vagy az e-mailben ott van, és akkor – ha el tudom vállalni – örömmel csinálom.

– A fordítás-irodalmadat látva feltűnő, hogy többnyire klasszikusokat, régieket fordítasz, kortársakat kevésbé; tudsz erre valamilyen magyarázattal szolgálni?

– Igen. Számít, hogy nyelvész vagyok. Van érzékem a régebbi nyelvhez, megvannak ehhez a szótáram, mint ahogy más kollégának a mai nyelvhez van érzéke, a szleng-szótárai megvannak, rajta van a Facebook-on, az interneten, tudja, hogy tegnapelőtt Oregon államban ezt a

szleng szót valaki használta, és akkor érti. Ez meg énnekem nem megy. Tehát bizony én valahol 1920-nál leállok, Bernard Shaw-t fordítottam, a Szent Johannából volt a pesti Nemzetiben egy szép előadás, Alföldi Róbert rendezésében, csináltam a Warrenné mesterségét is Shaw-tól, Oscar Wilde-ot fordítottam, meg Shakespeare-t... A lábjegyzetekről nem ijedek meg, az apróbetűt kifejezetten szeretem...

– Isteni színjáték fordítás-részletekkel találkozhattunk már, abból is jól látszik... Hol tartasz vele?

– 2015 tavaszán szeretném, ha megjelenne az egész Divina Commedia. Száz énekből áll, és eddig 57-et csináltam meg. De minden fordítás mindig egyre gyorsabban megy, ahogy közeledünk a vége felé. Az ember egy csomó döntést már meghozott, meg amikor látja a végét, akkor begyorsít; úgyhogy remélem, hogy ez most is így lesz.

– A nyelvésznek és a költőnek a tapasztalatai, háttérismeretei mennyiben segítik a fordításaidat, és viszont: a fordításaid mennyiben termékenyítik meg a költészetet (gondolok például az Oberon versekre, de másokra is)?

– A fordítás a költészetet kevésbé. Az Oberon-versek hamarabb születtek, mint hogy csináltam volna a Szentivánéji álom fordítását. A fordítás eléggé megcsapolja a költői vénámat, hiszen tucatjával, százával írom a verssorokat mint fordító, mivel ezek a régebbi munkák inkább versesek. Valahogy nem akaródzik ilyenkor verset írnom; jönnek a folyóiratoktól felkérések, hogy írjak verseket, de úgy érzem, hogy én már annyi verssort írtam az elmúlt hetekben, hónapokban... Az igazság az, hogy inkább kárára van a költészetnek. De hát, nem lehet mindent.

A nyelvészeti ismeretek segítenek, mert eligazodom jobban. Mondok egy apró példát. Tényleg annyira jó az Arany János Hamletje; egy igazi hibája van, amin igazán meg vagyok lepve. Amikor megöli Hamlet Poloniust – tévedésből átszúr a függönyön, és akkor látja, hogy ki az, és azt mondja: „I took thee for thy better”, én vettelek/hittelek téged a te „jobb-odnak”, „minőségibb-

ednek”. Arany pedig azt írja, hogy „különbnek gondoltalak/hittelek”, csak hogy ott van az a kis „thy” szócska, „a te”... Itt a nyelvész agyamban egy kis piros lámpa elkezdett pislogni, hogy itt valami nem stimmel nyelvtanilag, mit keres ott a birtokos névmás? márpedig ha ott van előtte a birtokos névmás, akkor a „better”-nek főnévnek kell lennie: „Én azt hittem, hogy te a te „better”-ed vagy”, szótár megnéz, better: „feljebbvaló”... Tehát: „Azt hittem, hogy a főnököd, annak képzeltelek”, borzasztó fontos mondat. Én így írtam:

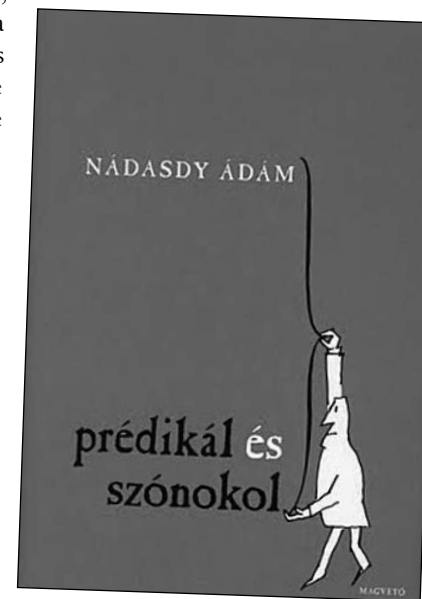
„azt hittem, hogy a gazdád”. Ez talán az egyetlen igazi hiba Aranynál.

– Nemrég egy interjúban azt mondtad, hogy „Nagyon szubjektívvá vált a költészet. Azt hiszem, ma már az érdekes költészet csak a szerzőről magáról tudósít, és ez persze, hogy kisebb közönséget vonz. Szerintem ez ugyanígy van Dániában, de Angliában is.” Mi lehet erre a magyarázat szerinted?

– Nem lehet, hogy egy nagy ingamozgást mutat ez? Hogy vannak korok, amikor nagyon privát, mint mondjuk Balassi, úgy tudjuk, hogy ki se nyomtatta, szépen lemásolta, szétküldte a barátainak, azok

olvasgatták, megbeszélték, hogy ez jó, aztán voltak korok, mint a romantika, Petőfiék, amikor mindenki egymásnak idézgette, és társadalmi kérdésekre is mérvadónak tekintették, hogy mit csinált... És most minthogyha visszalengene az inga, és miért is gondolnánk, hogy Marno Jánosnak, az egyik legjobb élő költőnek van társadalmi értelemben bármi foganatja, annak, amit ő mond, attól eltekintve, hogy azt mondja: van ilyen, hogy szép, van ilyen, hogy költészet, van ilyen, hogy elvont élvezet/gondolkodás, hogy lehet ilyesmit csinálni, de hát hogy balra menjek vagy jobbra menjek, hegynek fel vagy völgybe, arról nem beszél...

– Te viszont beszélsz a legutóbbi versesköteted (Verejték van a szobrokon, 2010) fülszövegében is, és azt mondod, hogy „A világról, országról, boldogulásról sok mindent gondolok, de ezek nekem ritkán verstémák. Istenről is szoktam írni, úgy ér-

BELE A KÖZEPÉBE

A IX. gyulai Shakespeare Fesztiválról

Ünnepi esztendőben és ünnepi esztendő küszöbén került sor idén a gyulai nyár kulturális rendezvényeire. Fennállásának ötvenedik évfordulóját ötvennapos eseménysorozattal (és, többek között, az 1566-os várvédő harc emlékére kiírt drámapályázattal) ünnepelte a Gyulai Várszínház, melynek programjába arculatot meghatározó módon illeszkedett az immár kilencedik Shakespeare Fesztivál. A jövő évi lesz tehát a jubileumi, tizedik.

Egyértelmű, hogy a félszáz esztendő minden tekintetben rangos előadásokat, produkciókat kért, viszont egyértelmű az is, hogy nem lett volna szerencsés a még csupán körvonalazódó 2014-es Shakespeare-„szimpóziumot” mintegy előre felülütni színvonalban. Annál kevésbé, mert jövőre majdhogynem az egész világ szellemi élete Shakespeare-centrikussá válik, hatalmas lesz a kínálat és kereslet az angol drámaíró mágus alkotásai iránt, hiszen születésének négyszázötvenedik évfordulója közeleg.

Az előadás-meghívások körületekintő terv szerint történnek, de a fesztiválszervezés általában kissé lutri is. Gedeon József, a Gyulai Várszínház igazgatója idén sem titkolta: bizonyos értelemben kevesebb kiemelkedő színházi bemutatót talált Európa teátrumi Shakespeare-piacán és a magyar nyelvű társulatok repertoárján, mint amennyit és amelyet szeretett volna, s elképzeléseinek – objektív okokból – nem mindegyike válhatott valóra. Nem minden előadás honosítható a téglavárban vagy a tavi játszóhelyen.

Gyula – akár a Vár-, akár a Tószínpadon, akár másutt – voltaképp mindig eredeti premiereket tart, mivel vagy eleve ide készül egy-egy előadás, vagy oly fokú adaptációs műveletre van szükség, amely a színvonaltól függetlenül unikális változatot, sokszor csak egyetlen alkalommal meg-

tekinthető speciális értelmezés- és játékvariációt hoz létre. Ez a sajátosság védjegye is a Gyulai Várszínháznak. A szemét Gyulán is rajta tartó kiváló dramaturg, Czímer József szerette mondogatni: minden színház kardhüvely, s ezért olyan kardokat érdemes élesítenie, amelyek pontosan bele is illenek. A gyulai színházi fegyverkovácsoknak egyáltalán nincs könnyű dolguk. Nem ritka a tökéletes választás, de szenvedhet csorbát is a penge.

*

Ebben az évben a Shakespeare Fesztivál adu-ja a *Hamlet* volt. Bocsárdi László a Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színházzal együttműködve készült *Hamlet*-rendezését szánták elsősorban annak, de végül Zsótér Sándor színművészeti egyetemistákkal megjelenített (a budapesti, Ódry színpadi előzményre alig hasonlító) „workshopja” lett az. A harmadik *Hamlet*-et, Kiss Csaba rendezésében, a miskolciak hozták. Több előadóest ikonjának ugyancsak a dán királyfi mutatkozott, vetítették Tony Richardson 1969-es *Hamlet*-filmjét, és a Shakespeare-monológokat tárgyzó termékeny konferencia is a *Lenni vagy nem lenni* címet viselte.

Nem lenni vagy nem lenni – Bocsárdi a tényleges választást nem engedő abszurdoid tragikum felől fogta fel a sepsiszentgyörgyi bemutató óta alakulóban levő, a gyulai megjelenítés után is alakulóban maradt *Hamlet*-jét. „Beleugrottam a mű közepébe” – nyilatkozta a rendező, keresve a választ arra, hol is rejlik a mű közepe. A női szereplők vonalán, a címszereplőnek anyjához, Gertrudhoz és szerelméhez, Opheliához – a színpadon szinte egyformán öltöztetett két nőfigurához – való viszonyában? Hamlet felnőtté válni képtelen, örökre kamasz – legjobb esetben junior – szinten rekedő habitusában? A királyfi

zem, van vele kapcsolat (remélem, ő is így érzi.)” Előtte pedig azt mondd, hogy „Fiatalon sokáig nem akartam írni, mert meleg vagyok, és nem merem ezzel előállni, pedig a szerelemtől van a legtöbb mondanivalóm.” Ebből is az derül ki, meg ha valaki ismeri a költészetet, abból is, hogy talán a két legfontosabb témád a szerelem és Isten. Úgy gondolom, hogy ez a két legfontosabb élmény az életedben, hogy a szerelemben találtál önmagadra, és az Isten megtalálásának élménye is olyan fontos, hogy erről kell leginkább beszélned. Jól fejtet-e meg, vagy tudod-e mással magyarázni?

– Jól fejtet meg, és azért szinte mindennap megkérdem Istent, azzal, hogy meleg vagyok, és ilyenek teremtett, azzal mit akart? Akart valamit, vagy ez egy véletlen, vagy egyáltalán nem akarta, és én vagyok egy gazember, hogy ilyesmit csinállok, és hagyjam abba, de nem tudom abbahagyni, vagy ellenkezőleg: valami célja volt ezzel, hogy én rajtam megmutassa, hogy többet kell kínlódnia? Nem könnyű ez, s főleg nem volt könnyű fiatalon, senki melegnek nem könnyű átélni, hogy miért jó ez neki, hogy mit akart ezzel?

– Miért éreztetted úgy, hogy neked is részt kell vállalni a hazáról írott versek sorozatában? Hogy Kemény István és Térey János és mások versei után neked is versben kell véleményt nyilvánítanod, gondolkodj itt a A hazafiúi hűségéről című versedre, ami így kezdődik: „Hazánkban, fiúk, nem szabad csalódnia, / mert olyan az, mint az édesanyánk.”

– Mert szeretem a hazámat, és ezt azért ki akartam nyilvánítani, és valahogy azt is meg akartam mutatni, hogy persze számomra – mint annyi más

– ez egy nagyon érzelmi valami, nagyon személyes dolog. És hogy ez az ország olyan, amilyen...

– Végül kapjon egy kérdést a nyelvész is. Prédikál és szónokol címmel jelent meg már elég régen, 2008-ban a legutóbbi válogatás a nyelvvel, nyelvészeti írásaidból, publicisztikáidból, esszéidből, de ebben a kötetben olvashatjuk azt az előadásodat is, amelyet a Mindentudás Egyetemén adott elő 2003-ban, Miért változik a nyelv? címmel. Romlik vagy változik a nyelv? Ebben a kérdésben megengedőbb vagy, mint más nyelvészek... Amikor te kevésbé ítélsz el bizonyos mai nyelvi jelenségeket, és nem mondd rájuk, hogy nyelvroslás, akkor ennek mi az oka?

– Az, hogy nyelvész vagyok. A nyelvészek nem foglalkoznak ilyen kategóriákkal, hogy romlás, mert annak nincs kritériuma, hiszen akkor mondhatnám, hogy a mai olasz nyelv a romlás netovábbja a 2000 évvel ezelőtti latinhoz képest. És azt, hogy Bibó prózája romlottabb lenne, mint Kazinczy prózája, azt egyáltalán nem lehet mondani... Sőt, őszintén szólva: sokkal szebb,

sokkal gazdagabb, hajlékonyabb. Én nagyon konzervatív vagyok, és szeretem a régieskedő nyelvet, én csak azt kell hogy hirdessem, amit minden nyelvésznek kellene, hogy a nyelvről való ítékezésnek nincsen nyelvtudományos alapja. A nyelvész csak regisztrál. Érdekes, hogy ez engedékenységnak jön le, holott nem az. Freudot is sokan azzal vádolták, hogy azt mondta, hogy mindenki keféljen, amennyit akar. Holott ezt ő nem mondta, de tény, hogy valahogy annyit és olyan semlegesen beszélt erről...

Jelenet a Bocsárdi László rendezte Hamlet-előadásból

monumentálisan megelőlegezett, a dán hatalmi és társadalmi helyzetre vonatkozó, kíméletlenül tisztán látó politikai és erkölcsi ismereteiben („Dánia börtön”), és e tudás fölöslegessé válásában, teljes elenyészésében?

Az előadás túl sok lehetőséget ajánlott fel a nézőnek, viszont a továbbgondoláshoz kevés fógódzót adott. Kitépte a dráma szívét, a „Lenni vagy nem lenni” monológot, valamint a szöveg más nemes szerveit. Lemondott róluk a konvenciótlanság érdekében. A „bele a közepébe” dramaturgia sebészete ugyan nem bizonyult hentesmunkának, de annyi érvágás, felhasítás érte a darabot, hogy szinte elvérzett a befogadás műtőasztalán. A kihagyott jelenetek és szövegrészek roppantul megnehezítették a nem pusztán eseménysorként működő shakespeare-i cselekmény követését, összezilálták a színmű időszerkezetét. Az előzetes ismeretek nélkül jegyet váltó, főleg fiatal néző jócskán hüledezhetett a hiátusos kavalkád láttán.

Nincs értelme egy azóta is módosult színrevitel nyáron tapasztalt hiányosságait e helyütt, megkésve rekonstruálni. A hiányosság-rekonstrukció amúgy is kényes, paradox művelet. Akkor vagyunk igazságosak e nagyszabású balsikerrel, ha olyan értelmezési tartományait is feltérképez-zük, amelyeket ugyan szintén nem cserkészett be, viszont kétségtelenné tette: arrafelé is akad terep, nyílik irány. Rosencrantz és Guildenstern, a két alamuszi udvaronc – Hamlet fiatal nemzedéktársai, állítólagos barátai – például egy alkalommal „kettőzve-felezve” szólították meg a

főhőst. „Ham...” – így az egyik; „...Let” – csapott le rá rögvest a másik. Ezzel saját „iker” mivoltukra is utaltak (mindig összetévesztik őket, mindent csak együtt képesek cselekedni, együtt éri őket vesztük stb.), Hamlet megjátszott örületét, tudathasadását is preparálták nyelvileg, s az abszurd dráma felé is elrendítették a *Hamletet*. (A bohócpáros vonatkozást Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* című abszurdja már 1966-ban kiaknázta; Samuel Beckett tollán az 1957-es *A játszma*

vége egyik alakja a Hamm nevet kapta stb.). Rendezői-színészi értelemben mindez egyetlen apró mozzanat, mégis elegendő két kor, két világ, két stílus össze- és egyberántásához, az asszociációs gépezet beindításához.

Kár, hogy Bocsárdi előadásbeli erőteljes kis Hamlet-gépeinek egyike sem tudta kiforogni magát (persze nem feltétlenül abban az értelemben, amiként azt Heiner Müller 1977-es, nevezetes kísérlete, a *Hamletmachine* sugallná). A rendező éppen a mű közepe, központi alakjai felé haladva bizonytalanodott el. Beszédes, hogy a gyulai *Hamlet* több kiemelkedő színe is az őrségváltó várkatonákkal, valamint a sírásókkal azonos két furcsa segédszemély, illetve Rose és Guild részvételével, azaz epizodisták főszereplésével ment végbe. Így utóbbiakkal az Egérfogó-jelenet. Semmi szükség nem volt az udvarba érkező színészkompániára, Színészkirályra és Színészkirálynéra: a rendezés megtakarította őket. A két udvaronc mint két multifunkciós népművelő (vagy politikai munkatárs) simán beugorhatott színészkedni, s máris kezdődhetett a dupla fenekű uralkodói kedvtelés, melyből Hamlet bosszúálló igazában és akaratában némileg megacélosodva, a trónbitorló, testvérgyilkos király, Claudius megduplázott szeszadagjához szédelegve, szorongva kerülhetett ki.

A problematikusságát a nem rövid és nem egykönnyen dekódolható film- és mozgásszínházi betétekkel szintén fokozó (az ötödik felvonásról majdhogynem lemondó) produkciónak ezt az egyensúlyzavarát jobbra helyrebillentette, hogy

– bár épp a kulcspozícióban levő színésznők nem tudták teljességgel birtokba venni egymásra utalt szerepeiket – a dráma magjában keringő két shakespeare-i hős szugesztív, teherbíró formálóra lett. A Mercutión, Othellón, Macbethen, Edmundon edződött Pálffy Tibor mediterrán vehemenciájú, gazsága sikerében vakon bízó kalandorként testesítette meg a saját teljhatalmától eltelt Claudius (emlékezetes, remek kép, ahogy istenült törpeként pillantott fel az őt ábrázoló óriásplakát-ra). Mátray László *Hamletje* mint északi fanyűvő óriás képzett ellenpontot.

Ritka a külsőre ily „igazi dán” dán királyfi (beállhatna az ország mai, sikert sikerre halmozó kézilabdázói közé). A hamleti lélek verődve, vergődve bujdosott és bukdosott az agresszív cselekvéstől, bosszútól mindegyre visszazabolázott atléta-testben. A színész kissé szertelen dinamizmusa díszletként élte, érintette magát az egész gyulai várat, a falakat, s ha kitörési kísérleteinek felnagyított-sága fenyegetett is teatralitással, az intellektualitás túlzott visszametszésével, a bezártság (a tette nem programozható testbe, a börtön hazába való bezártság) megrendítően hatott az eredménytelen kirobbanásokban.

Zsótér Sándor dallamos tragikumú *Hamletet* komponált virtuóz könnyedséggel a Tőszínpadra. A dráma sajkáját is, a szerepeket – címszereppel együtt – egymás közt (a férfi/nő megoszlásra csak részleges tekintettel) cserélgető, átvevő-forgató színinövendékeket is sokszorosán megúszhatta a sekély vízben. A Peter Brook-i „üres tér” vizes tér változatban, a körbeölelő természeti környezettel és az alig távolabbi épített környezettel egybeolvadva funkcionált. E felfogásban alkalmanként a színész is díszlet, és valamennyi térelem (traverz, fűzfa, a Yorick koponyáját helyettesítő, szétnyílt kagyló – de még a néző és az ülőhelye is) *játszó* tényező lehetett. Zsótér rugalmas-konok nonstop pedagógiája nagyszerűen bejött, az egyetemista fiatalok tökéletesen és fáradhatatlanul vették a lapot, s bár a publikumnak fel-feltűnhetett egy-

Jelenet Zsótér Sándor Hamletjéből

két művészi stikli (huszonnégy óra alatt még a legmesteribb kéz sem olthatja merőben új ágra a legbonyolultabb drámák egyikét), az eszközhasználati és logikai ugrások is inkább esztétikai gyönyörűséget keltettek ötletességükkel, mintsem fejtörést okoztak. A szünetet helyettesítő interlúdium (a vár előtt álló lovas szoborhoz kellett átsétálnunk) pompásan emelte ki az ironikus színházcsinálói ars poetica komolyságát. Nem ez volt az első eset a Gyulai Várszínház történetében, hogy a vár előtti lovas szobor is színi feladatot kapott, bekerült a kitágított játéktérbe, ám ahogy az éppen soros, vagy „fő” Hamlet, (ifjabb) Vidnyánszky Attila meglovagolta a bronzlovat, hogy a hős katonába is kapaszkodva az éjszakai ég alatt suhantassa tirádáit, az jelképi momentuma, színész-emberrel kiegészített szimbolikus szoborműve lehet a gyulai várjátékoknak.

Kiss Csaba *Hamletje* sokat markolt, keveset fogott. Az eleinte civil színésztruppnak (a tragédia színészeinek?) tetsző, az érkező közönséggel diskuráló közreműködők, a placcra helyezett ruhafogas-emberbábok, a sajátos jelrendszer, térképzés révén a játékrendbe aktív passzivitással meginvitált nézők, továbbá a variábilis díszletelemek mindegyike zavarba jött a maga módján. A mű lassacskán felszámolta önmagát, mert a civilség nem keveredhetett büntetlenül a színháziassággal, a színháziasság a színházzal. Rendre megtört a nagy lélegzetvétel, fulladoztak

Jelenet Kiss Csaba miskolci Hamletjéből

a jelenetek: a miskolci kőszínházból érkezett kidolgozás egyes részletei esetlenül, kisszerűen, zavarosan valószínűtlenek meg vélt lényegüket. Ugyanakkor ebben is lobbant spiritusz. Claudius és az általa megölt öreg Hamlet király szellemét egyként az előadás legjobbjá, az elfektetült jellemet túlzások nélkül, a lélek kormával, kiégettségével alakító Gáspár Tiborra bízta a rendező. Bár nem könnyű tudatunkban helyretenni e megoldást, az értelmező ész csele azt súgja: Dánia idősb Hamlet uralkodása idején sem liget vagy szanatórium lehetett.

*

Előadóestjén a román színművész – maga is Shakespeare-fesztivál szervezője Craiovában –, Emil Boroghina és az angol író-színész, a fenegyereknek számító Steven Berkoff hamleti gyászmezben lépett fel. Ha esetleg nem ez volt a szándékuk, a fekete öltözék nem valamiféle pólusos semlegességet, hanem hamletiséget árasztott. Valószínűbb tehát, hogy ez nem is volt ellenükre. Hamleti alapra rakták fel a tónusokat.

A hetvenhat éves Berkoff hússzal ifjabbnak tűnt önmagánál, a hetvenhárom éves Boroghina kortalanul idősebbnek, mint amennyi. Bár utóbbi adta az *Újraolvasva Shakespeare-t* címet összeál-

lításának, a szemelvények (melyeket két román klasszikus, Mihai Eminescu és Geo Bogza szavai is kiegészítettek) kissé fagyottan hatottak. Épp az újra, az új hiányzott belőlük: nem érződött, hogy estéről estére miként pozicionálja magát mű és művész, az állandóságban is keresve a változó koordinátákat. A Jan Kott-i *Kortársunk, Shakespeare*-olvasat (1965) mára a tegnapi, de tegnap sem volt jellemzője a pátosz, melyet a román aktor nem tagadott meg sem a Shakespeare számos darabjából válogatott monológok (meg egyes szonettek) sorozatától, sem a Kamaraterembe látogató érdeklődőktől. (A „monodráma” először negyven esztendeje hangzott fel.) A Shakespeare-összest szakrális tárgyként szorító kéz meg is bilincselte a szavakat, bár az iskolázott, míves, szép orgánus versmondásra voksolók sok finomságot felfedezhettek a 21. század határát át nem lépő, a 20. század hatvanas-hetvenes éveinek interpretációs stílusára és technikájára emlékeztető tolmácsolásban. Akadt, aki Mensáros László egykor oly nagysikerű előadóestjeit – főleg az 1965-ös *A 20. századot* – látta-hallotta bele (talán a két férfi enyhe külső hasonlósága révén) a Shakespeare-újraolvasásba, Mensáros azonban jóval szárazabb, eszköztelenebb metódust képviselt.

A virgonc Berkoff úgy tett, mintha rögtönözne *Shakespeare cselszövői* című, két részre nyújtott

egyreszesét. Részben rögtönözte is, néha oda-mondogatva nekünk, magyaroknak. Montázsának kacskaringóiba jobb volt nem belemászni, mert messzire vezetne például, ha úgymond vele egy utcában lakó, kipécézett koszorús angol színésztársának személyiségét és munkásságát görcső alá vennénk. Kiderülne: Berkoff nem mindig igyekezett toleráns lenni a különféle kisebbségekkel, túlkarikázott jelenségeket, el-eladta a lelkét egy poénért. Igaz, ekként is azonosult legfőbb hőseivel: Jagóval, Macbethtel, III. Richárdal, Shylockkal. Míg Boroghina nem preferálta az éles váltásokat, s szelíden mozdította erre-arra a tudat reflektorfényeit, félárnyékait, Berkoff nyersebb, testes plánokkal dolgozott, kicsapott Shakespeare-ből, visszacsapott, majd újra ki. Inkább „Berkoff, a cselszövő” fiktív címet érdemlő műsort szolgáltatott, mint Shakespeare-szemináriumot. Az egész estjén egyetlen pontot birtokló, megálló román kollégával ellentétben félmaratonira elegendőt futkározott beszéd közben – vagy futkározás közben beszélt. Igen érdekes volt látni és összevetni, hogy két, nagyjából egykorú idősebb vezető művész mennyire más-képp gondolja el tárgyának aktualitását. Az egyik jelképes piederstálra állt, noha nem magának, hanem egy zseninek kért hódolatot – a másik szétrugdalt mindenféle képzeletbeli emelvényt, s kajánul bár, de el nem tagadottan hódoltatott.

*

A két zenei est, melynek magunk részesei lehettünk, hasonlóképp végleteket súrolt. (A Gregor Bal rendező és Anna Zubrzycki színésznő nevével fémjelzett Song Of The Goat Theatre műsoráról – *Lear dalai* – sajnos lemaradtunk. Az utolsó tapsok elcsitulása után kevéssel már érkezett is a hír több megbízható forrásból: remekeltek, ahogy 1996-os alapításuk óta világszerte mindig. Carroll Vanwelden – ének, zongora – és művésztársai szonett-délutánjának Shakespeare soraihoz nem hűtlen modern ritmikájáról is csupa jótt újságoltak mindazok a fültanúk, akik nem csupán az énekesnő hangzásvilágát, hanem még a trombita, a nagybőgő, a dob dübörét is megpróbálták felidézni.) A *Shakespeare-szonettek és -dalok* a W. H. formáció ajándéka volt (Dagadu Veronika Sena – ének, Márkos Albert – cselló, Gryllus Samu – basszusgitár, G. Szabó Hunor – ütőhangszerek. Mr. W. H. azon titokzatos személy

monogramja, akinek Shakespeare hajdan a szonettjeit ajánlotta). Ők úgy vágtak bele programjukba, mintha még soha az életben nem léptek volna színpadra, s nem is sejtették, mi fán terem a szonettelés-dalolás. Szép számú hívüket magával ragadta e mesterkéletlen fészkelődés, meg persze elsősorban az ének és hangszerkezelés inspiratív stílusossága, a zenei homogenitásból is kidom-borodó hangzásbeli változatosság. Mintha egy Shakespeare-kori táncházba cseppentünk volna, ahol nem a katonás rend a lényeges, s a beígért legfontosabb műsorszám füllentett vagy tényleges feledékenységből kis híján majdnem kipottyanhat az összeállításból. W. H-ék a Shakespeare-érát megfűszerezték jelenünkkel – aktualizálás nélkül. Számolatlanul adták az est végén a ráadásokat, a publikum azt sem elégette volna meg, ha még több hangot fakasztanak.

A W. H. szinte amatőrnek látszó önbemutatója, konferálása (amely fanyar keretet képezett a profi muzsikáláshoz) egészen más hangulatremtő fogás, mint volt a *Kontratenor, vagy amit akartok* kamaraesten Birta Gábor és a Nagy-Britanniából indult világjáró, Nicholas Clapton s a zongoránál helyet foglaló Balog József odafordulása a közönséghez. Birta és Clapton nem csupán éneklésükkel szórták – együtt is, külön is – a belső tízeseket: műsorépítésük, minden szavuk ízesült az est egységébe. Hol mélybe szállva, hol humorral. Az életigenlés himnuszait a csömör futamaival, időnként a resignáció belenyugvásával váltogatva. A kontratenor hangfaj ösztönös rokonulással társult a shakespeare-i *blank verse* „kontráihoz”, a tágan felfogott, zenébe plántált Shakespeare-örökséghez. Balog József Liszt–Mendelssohn–Horowitz *Szentivánéji álom* parafrázisának magyarországi premierjével is remekelt. A mendelssohniádának jót tett a kettős kifordulás.

Érdekes módon aki felkészülten érkezett e két zenei programra, illetve aki csak úgy betévedt az utcáról (nem bánnánk, ha többen tévednének be), egyformán élvezte a zeneileg és adjusztálásban oly különböző „Shakespeare-megzenésítéseket”.

*

A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház hoszszabb ideje műsorán tartja a *Mafrancos hölgy avagy A hárpia megzabolázása* című Shakespeare-jét (az előadás korábban Budapesten is ven-

Jelenet a marosvásárhelyi Makrancos Katából

dégszerepelt). Ez a „megzenésítés” tarkabarka ötletbörze, Sorin Militaru rendezése ennyi idő után még mindig tartogat zsákbamacska-meglepetéseket, rögtönzés-szituációkat. Az általunk az utóbbi két-három évtizedben látott, bármely apropójú klasszikus fesztiválok jellegzetessége, hogy modern színként az abszurd dráma és színház (alválozatokban az abszurdoid, a groteszk, a bizarr) lopta be magát az interpretációkba. A Militaru-féle kellemes zibvásárban a reneszánsz tradíció, morzsalékos képi és hangulati emléktanyag, a szöveg egész Erzsébet-kori karaktere sokkal nehezebben küzdött ki jogait, mint a clownos, abszurdba hajló, jelenbe ránduló színházi piktúra.

A stiláris többszólamúság, a helyenként kevésbé kontrollált „húzd meg, ereszd meg” hozta magával a paródia jelleget, ezt azonban a manapság kényesnek nevezhető tárgy miatt nem lehetett vagy nem akaróztott végigvinni. A leginkább *A makrancos hölgy* vagy *Makrancos Kata* címen ismert komédia ugyanis 21. századi szemmel nézve feszélyezően férfipárti – ami önmagában nem is lenne végzetes baj, ha nem lenne ennyire otrombán nőellenes. Militaru nem a kordivatok, feminista filozófiák, szociológiai iskolák, a nőket egyenjogúsító európai uniós és egyéb kötelező keretszámok miatt igyekezett elmozdítani a mű hangsúlyait, hanem a józan ész, a két nem egymásrautaltsága parancsára. A matéria és éppen a parodikus játékfelfogás (a félmúlt-kultfilm,

A *Keresztapa* figurális persziflázsa, az úr–szolga viszonylatok ezerféle vicces-kemény regisztere) viszont sokáig ellenállt e szándék-nak. Az utolsó percekre maradt az addig folyton feldőlő libikóka visszaerőszakolása legalább egyensúlyi helyzetbe. Egy háрпиát megzaboláznak (a címszereplő, alából férfigyűlölő, házasságellenes, szabad vadnak született Katát – vagyis a nőellenesség egy férfiellenes nőre irányul...), erre minden nőtől (és – következményként – minden férfiből) hárpia válik.

Együttérzőn figyelhet-tük, e mondandót mi mó-

don csikarja ki nem teoretikusságával, eszmével, inkább lüktetésével, palettájával ható rendezéséből a színrevivő. Szórakoztató este pergett le – „a sok *Hamlet* között legalább egy vígjáték”, dörögte egy hang –, amelyben Berekméri Katalin és Bokor Barna a marosvásárhelyi társulatban összeszokott főszereplő párosa rengeteg más állandó és alkalmi duó által kapott versenytársat. Farce-os happening – ez is lehet Shakespeare.

*

Jurij Butuszov *Szeget szeggel*je sem újszerű előadás. 2010 szeptembere óta nem hiányzik a moszkvai Vahtangov Színház műsorrendjéről, a jövő évadban is játsszák. Butuszov a *Lenni vagy nem lenni* (*Shakespeare-monológok*) konferencia tudós résztvevői – Maria Shevtsova, Nádasdy Ádám, Almási Zsolt, Reuss Gabriella, Nagy András – mellett, a gyakorlati színházcsinálást képviselő megszólalóként is szükségavú egyéniség képét rajzolta magáról. Rendezése is szükségavú – egyben az idej gyulai *Shakespeare Fesztivál* legtöbbet mondó vendégjátéka.

Bele a közepébe: ez Butuszovnál azzal a húzással egyenlő, hogy a darabbeli Bécs uralkodójának, Vincentionak, valamint a hatalom gyakorlásától taktikai megfontolással egy ideig visszahúzódo herceg kijelölt helyettesének, a helytartó Angelónak a szerepét ugyanarra a színészre osztotta. Szergej Jepisevre, a közelmúlt-

Szeget szeggel, a moszkvai Vahtangov Színház előadásában – Fotók: Kiss Zoltán

ban jelentősen megfiatalított együttes vezető művésze. (Egy Dario Fo-színmű adaptációjának Putyin-paródiája tette őt különösen ismertté hazájában.) E megoldással az abszurd megint beszivárgott az interpretációba, hiszen a játsszó személy azonossága felveti az abszurd morális kiüttalanságát képletező „az egyik tizenkilenc, a másik egy hján hús” tézist, a nihilisztikus relativizmust. A gyorsöltözés-sietséggel és az orosz színészek számára szokatlan gyulai színpadi környezettel magyarázható egy-két technikai pontatlanságot nem számítva a görnyedt langléta, sunyi eminens, álszent diplomata külsőt felöltő Jepisev mesterien el is hitette, tudatosította: ahol elszabadul a bűn, a viszonylag jobb is hozzáromlik környezetéhez. Tisztelet a kivételnek. Mert vannak, mindig vannak (itt főleg Claudio nemesúrfi, és főleg makulátlan, megalkuvásra képtelen húga, Izabella alakjában, akinek személyiségvonalait a görög tragédia nagy nőalakjaiig igyekezett transzponálni a rendezés).

Hamlet-telített gyulai énünk a kettős-egy főhős útját követve hirtelen rádöbbsent: a fertővé lett Bécsben *kizököknt az idő*, s Vincencio, nem lévén elég karakán *helyretolni azt*, Angelóra hagyná a piszkos munkát (vagyis a város megtisztítását), ám helyettese ennek az ellenkezőjére: az amorális métel, ragály terjesztésére, legitimálására *született*. Léfilozófiai és etikai értelemben Butuszov prezentálta a gyulai nyár közönségének a legösszetettebb, legrétegzettebb előadás-struktúrát.

Az eklektikus és eléggé bonyolult színházi nyelvezetet – a gogoli gyökerű fantasztikus realizmust, a színház névadójának, Vahtangovnak a bulgarkovi látomásos realizmus irányába tendáló rendezői örökségét, a majakovszkiji realizmus-energia humorisztikus-kritikai inspirációját, a posztabszurd játékképzést – könnyen befogadható, egyértelmű vizuális elemek abroncsolták egybe. A színpadi szemét poétikájáról már monográfiát lehetne írni (magyar etalonként Schwajda György sokat játszott *Segítség* című tragikomédiájának megvalósításai villannak fel, de hazai és nemzetközi viszonylatban rengeteg összeszemetelt, szemétté romosított díszletben zajló produkció sorolható), Butuszov is ilyen terepet adott nemegyszer enyhén clownos szereplői talpa alá. Mivel a vendéglőadások kulisszáinak, kellékeinek egy részét – a szállítás tehermentesítése, a színpadkép létrehozásának megkönnyítése érdekében – a gyulai ezmesterek, színpadmunkások részben maguk készítik, gyűjtik, állítják elő, a *Szeget szeggel* ezúttal nem orosz szemét, hanem magyar szemét közepette vette kezdetét és érte végét. Pillepalack, könyv, papírfecni, ócska ruha: mind ismerős magyar benyomást keltett. Sportesemény utáni vandál jó- vagy rosszkedv tombolt, a szállldosó-hulló szemét szétszórásában szinte a polgárháború előszele érződött. E jelképes szemetet kellene (a némi plebejus derűt, érzéki vitalitást is árasztó bordélyoktól a polgárok bürokratikus kizsigerelésén és a megvesztegetésen át az igazságtalan ítéletek garmadájaig) felszámolnia Angelónak, de mert *maga is egy szemét*, helytartóságának csak annyi az „eredménye”, hogy a visszatérő Vincencio akarva-akaratlanul ugyanazokat a hibákat, vétkeket követi el, mint ő. S Bécs újra merő szemét, az indulatok újra elszabadulnak.

Oroszországi szemszög, európai anziksz, gyulai várszínház. 2013.

A Gyulai Várszínház 50. évada

Ha valakinek alkalma nyílik arra, hogy esteről estére kövesse a Gyulai Várszínház nyári évadának előadásait, a másfél hónapos szezon befejeződése után alighanem hiánytűneteket észlel magán. Egy kisvárosban kiváltképp különleges élményt jelent, hogy bő egy hét alatt három Hamlet-interpretációt láthatunk, hogy hazai és határon túli műhelyek mellett a Shakespeare Fesztivál vendége a Vahtangov Színház s más neves európai művészek. Még javában töprengünk, beszélgetünk a legutóbbi darabról, a bemutatók recepciója egy-egy fürgé irodalmi, színházi portálnak és újságnak köszönhetően épp csak elkezdődik, s már jön a következő előadás vagy koncert. A paletta is oly gazdag: prózai színház, opera, jazz, blues, tánc, kiállítások. Nagyon könnyű nézőként beleilleszkedni ebbe az izgalmas forgatagba, s amikor véglegesen kiürül a vár színpada, a „törzsközönségben” valóban marad csöppnyi üresség: holnap már nem kell úgy szervezni a napot, hogy az este feltétlenül szabadon maradjon, nem szólal meg a nézőket hívó jól ismert szignál, nem lesz sem élmény, sem családás.

Az idei évaddal kerek évfordulóhoz, az 50. évadhoz érkezett a Gyulai Várszínház: egy békéscsabai rendezőnek, Miszlai Istvánnak dubrovnikai nyári előadások láttán támadt az az ötlete, hogy a gyulai vár ugyancsak alkalmas otthona lehetne egy nyári színháznak. A középkori vár először 1964 júliusában alakult át színházzá, az első bemutatón Victor Hugo *Ernani* című darabját láthatta a közönség. Magától értetődő, hogy az idei program egyik meghatározója a nyári színházak életében oly ritka évforduló lett. Az évad Gedeon József igazgatósága alatt kialakult keretei nem változtak, de a programnak része lett a visszatekintés. Júniusban az elmúlt ötven

esztendő történetét összefoglaló könyv konferenciával egybekötött bemutatójával indult a szezon. Az *50 évad a Gyulai Várszínházban* című, gazdagon illusztrált, elegáns kötetet Balogh Tibor szerkesztette. A színház történetét maga a szerkesztő foglalta össze, a Shakespeare-fesztiválok történetét Koltai Tamás, a színház 1996-ban megnyílt kamaratermének producióiról Szilágyi András írt. A könyv második része adattár, amely az ötven esztendő előadásainak, a színház működésének legfontosabb adategyütteseit rögzíti. A nyitó produciók között volt egy gálaest, amelyen a mögöttünk lévő ötven évben Gyulán sikert arató művészek léptek fel. Közvetve idézte múltat az egyik előadás: a színház újra műsorra tűzte Székely János *Caligula helytartója* című darabját, amely a hetvenes évek végén különösen nagy sikert aratott. A repertoárba bekerült még egy ünnepi produció: a színház meghívásos pályázaton drámát íratott a gyulai vár 1566-os ostromáról. A pályázat utalt arra a korszakra, amikor a várszínház a magyar történelmi drámák egyik első számú bemutató helye volt, ugyanakkor a témaválasztás a színház helyi törzsközönségének is szólt.

A műsor egésze a jubileum előtérbe állítása mellett is a Gedeon József irányítása idején kialakult forgatókönyv szerint zajlott. Az összesen 70 programban 33 színházi előadás és 10 koncert szerepelt, táncelőadások, kiállítások, konferenciák követték egymást. Írásomat elsősorban a Várszínház Shakespeare Fesztivál utáni három saját bemutatójának és a drámapályázat keretében írott darabok olvasószínházi bemutatóinak szenteltem.

Az évad első felvonása immár kilencedszer a Shakespeare Fesztivál volt. Nem kétséges, hogy ez a közel két hét a repertoár legintenzívebb és legerősebb része. Szinte minden este új produk-

A VI. Irodalmi Humorfesztivál résztvevői

ciót láthat a közönség, sőt vannak olyan napok, amikor kettőt is. Például délután hatkor egy jazzkoncertet Shakespeare szonettjeiből, este pedig egy színházi előadást. A Shakespeare Fesztiválra Európa, sőt a világ minden tájáról érkeznek előadások. Bleont, Koršunovas, Purcārete és más, hasonló kvalitású rendezők által színpadra állított darabokat láthattunk korábban. Az idén sem volt ez másként, a még talán nem egészen készre csiszolt Bocsárdi-féle Hamlet-bemutató mellett is ez volt a repertoár legegyszerűsebb és legmagasabb színvonalú része. Shakespeare után az irodalmi humorfesztivál következett. A két program között ezúttal Nádasdy Ádám volt a kapocs: egyik nap még mint Shakespeare-fordító beszélgetett Elek Tiborral, másnap már a humorfesztivál írói között lépett fel. A humorfesztiválnak különleges hangulata van, nyolc-tíz percnyi felolvasás a pótszékeig megtelt nézőtér előtt. A visszatérő rutinos szereplők jól tudják, a színpadon nem elég a jó szöveg, a siker nem kis mértékben az előadásmódtól függ. A közönség szívéhez ezúttal is azok találták meg leghamarabb a kulcsot, akik nem csak a billentyűzet, hanem a mikrofon előtt is otthonosak. S az írók közt megint ott volt Muszka Sándor, aki sokkal inkább pódiumszereplő, mint író. Lapunkban mindegyik írás olvasható, azon az egyetlen estén rám Nagy Koppány Zsolt története, Lackfi János, Végh Attila szövegei hatottak legerősebben, Grecsó Krisztiánt is szereti a várszínház közönsége. A pálmát azonban egy debütáns, Székely Csaba vitte el. Anyám tyúkjá-interpretációjának már székely változata is tetszést aratott. Ilyesmit mellesleg láttunk már ezen a színpadon Orbán János Dénestől, de amikor ugyanezt a verset a magyar

jobb-, illetve baloldal emblemikus figurájának stílusában és hanghordozásával interpretálta, a siker frenetikussá vált.

Az írók után a zenészek következtek: Gyulán nem is lenne teljes az évad Erkel-opera nélkül, ezúttal a *Hunyadi László* volt soron. Majd jött a jazz- és blues fesztivál, ahogy minden évben, most is emlékezetes produciókkal: Binder Károly triójának, Miles Davis hajdani zenésztársainak – például Larry Coriellnek – játéka nem mindennapi élményt jelentett a műfaj híveinek. A Várszínház repertoárjából sohasem hiányoznak a gyerekeknek szóló darabok, de ebben az évben a kisebbek a szokottnál is nagyobb figyelmet kaptak. Két bábprodukciónak a Békéscsabai Jókai Színház *A kiskakas gyémánt félkrajcárja* című darabot adta elő, utána pedig következett a Csavar Színház *A helység kalapácsával* és *A nagyidai cigányokkal*. Gál Tamás kockázatos, de már kipróbált eszközeivel nemcsak megértette, de közel is vitte a nagyjából tízennégy év alatti közönséghez a XIX. századi szövegeket.

Vártuk Vidnyánszky Attilától *Az ember tragédiáját*, de egy sajnálatos sérülés miatt *Liliomfi* vándorszínészeinek ekhós szekere gördült be a tőszínpadra. Valószínű, hogy a Shakespeare Fesztivált megelőző Bocsárdi László által rendezett *Bánk bán* és a *Hunyadi László* sort zárta volna a *Tragédia*, dokumentálandó, hogy „nyáron a gyulai várban működik a nemzet színháza”. A *Liliomfi*t viszontlátni sem volt tanúság nélkül való, a produkciónak hat éve a Várszínház és a beregszászi színház közös bemutatójaként indult útjára. A sokfelé sikerrel előadott darab finomra csiszolódott, s színészek úgy játszottak, úgy rögz-

Az Egy világhírű kisváros című előadás színész szereplői

tönöztek, hogy *Liliomfi* kortársai sem lehettek jobbak. Ha a várban – Zalán Tibor darabjának próbáján – elsütöttek egy ágyút, abból a dörrenésből az ekhós szekér előtti színpadon poén ke-
rekedett.

A Várszínház következő saját bemutatójára a Ladics-ház udvarán került sor. Krasznahorkai László regényeinek szövegeiből maga a szerző állított össze egy felolvasó-színházi produkciót *Egy világhírű kisváros: Gyula* címmel. A kezdeményező Gedeon József, a színház igazgatója volt, s Krasznahorkai László szívesen vette, hogy a fordításoknak köszönhetően világszerte megismert gyulai helyszíneket idéző szövegeiből egy csokor a megidézett városban is elhangozzék. Ugyanez a szövegeket felvezető Danyi Zoltán szavaival: „Krasznahorkai Lászlónak köszönhetően ma már Gyula is az irodalom egyik fővárosa – nem csak azért, mert az író szülővárosáról van szó, hanem azért is, mert Krasznahorkai regényei sok esetben ebben a városban játszódnak. A *Sátántangó*-ban például nagyon sokat megtudunk erről a városról. A körülírás már-már olyan részletes, mintha egy katonai térképet tartanánk a kezünkben: szó van a Kisrománvárosról, a Nagyrománvárosról, a Pósteleki útról, az eleki elágazásról, a Hochmeiss-dűlőről, alaposan megismerjük a város kocsmáit, a rendőrség épületét a 3-as iskola mellett, a Templom teret, és sok más helyszínt. Vagyis, egy gyulai olvasó elég gyorsan be tudja azonosítani, hogy a szereplők hol, melyik utcán, melyik ház előtt járnak éppen.”

Eszenyi Enikő rendezésében a *Sátántangó*-ból, *Az ellenállás melankóliájából* és a *Háború és háború* című regényekből hallhattunk egy-egy részt, *Bánsági Ildikó*, *Eszenyi Enikő*, *Fodor Tamás* és *Bán János* előadásában. A szövegrészeket Danyi Zoltán, a Krasznahorkai művek egyik avatott interpretátora vezette fel. A kiválasztott részek elbeszélő szövegét egy narrátor mondta s a narrátor szövegébe kapcsolódott a másik három szereplő. A produkció egésze a felolvasás és a játék határán egyensúlyozott, hiszen a kitűnő színészek szinte ösztönösen megpróbálták el-

játszani azt, amire a narrátor szövege és a maguk szerepe lehetőséget adott. Kiváltképp Eszenyi Enikő törekedett erre. *Az ellenállás melankóliájából* vett jelenet – mikor is Valuska a kocsmában eljátszatja a napfogyatkozást – adta a legtöbb lehetőséget a játékra. De nem feltétlenül a játék elevenítette meg leghitelesebben és leghatásosabban Krasznahorkai László prózáját. A bemutató estéjén magam a *Háború és háború*-ból vett részt éreztem a legerősebbnek. E részben Bánsági Ildikó volt a narrátor, s oly erővel és oly pontosan mondta a Korim György megtámadásáról szóló rész indázó mondatait, hogy a félelem, a kiszolgáltatottság minden fokozatát átélhettük. (Mint másik kisvárosi levéltárosnak, a szívem fagyott meg.) Az előadás szereplője volt még egy zongorista is, a programfüzetben még Vukán György neve szerepelt, sajnos ő már nem jöhetett, *Varga Tivadar* ugrott be helyette, a bázongoristák repertoárjából válogatott darabok nem csupán tagolták az estet, a zongora a darabok műsora minden bizonnyal Eszter Györgyöt idézte *Az ellenállás melankóliájából*.

A megrendítő pillanatok ellenére inkább kísérletnek, mint kész előadásnak tekinthetjük a Ladics-házbeli bemutatót. Krasznahorkai László szövegeit nem könnyű a könyvön kívüli közegben hasonló erővel és hatással megjeleníteni. Ezzel együtt nagyon érdekes volt. Danyi Zoltán a következő mondattal zárta az estét: „És ne feledjék: ami Gyulán történik, annak világraszóló jelentősége van.” – Nem zárom ki, hogy némi ironia is csen-

gett a hangjában, de azért miniket, gyulaiakat ez a mondat valamelyest megnyugtatott.

A Várszínház nyári évadának egyik legizgalmasabb pillanatához a drámapályázat győztes darabjának, *Zalán Tibor A fáklya kialszik* című művének bemutatásakor érkeztünk el. Régóta érlelődött már a gondolat, hogy a színház írat egy drámát a vár 1566-os ostromáról. A kerek évforduló elhozta a remek alkalmat. A színháztörténet históriája számon tart egy korábbi próbálkozást: 1979-ben Nemeskürty István *Szépének a gyulai vitézekről* című drámáját mutatták be. Úgy emlékszem, a kicsit nehézkesen gördülő darabot Verebes István néhány kupléval „feldobta”. Az elképesztő előadás egyik dalából két sor ma is a fülemben cseng: „Majd megmondja a szultán, kalifa / Emberárban mi a tarifa.”

A hajdani kísérletet fedje homály, most egészen másról volt szó. A meghívásos pályázat szerzőinek – Zalán Tibornak, Nagy Andrásnak, Wodianer-Nemessuri Zoltánnak – az 1566-os ostromot és Kerecsényi László személyes drámáját kellett színpadra vinnie. Minden tekintetben különleges feladat: a magyarországi végvári harcok során Gyula volt az a vár, amelyet védői

leghosszabb ideig tartottak – de azután feladták, s a kivonuló védőket a törökök megölték vagy elfogták. A várkapitányt a törökök kivégezték, a krónikaírók – s nyomukban történészek is – a vár feladása miatt mégis gyávnak, sőt árulónak minősítették. A tartalmi kérdések mellett izgalmas írói feladat lehetett egy drámát úgy megkonstruálni, hogy azt évszázadokkal az ihlető események után ugyanazon a helyszínen játsszák el. S önmagában történelmi drámát írni sem könnyű, hiszen ez a drámafajta inkább a XIX–XX. század műfaja volt. A meghívott írók alapvetően eltérő közelítést választottak. A pályázatot elbíráló zsűri és a döntés kockázatát ténylegesen viselő színházigazgató Zalán Tibor *A fáklya kialszik* című drámáját választotta, s ezt a művet mutatták be a várszínpadon. Szerencsére felolvasó színházi produkcióban a másik két darabot is láthattuk.

Zalán Tibor nem mesél, nem a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveinek dialógus drámáit követve ütközteti az érveket, hanem egy eleven, robosztus várkapitányt állít a játék középpontjába. A *Mihályfi Balázs* által alakított Kerecsényiről nem társai mondják el, hogy kegyetlen volt a jobbagyiaihoz, a törökökhöz – eljássza ezt ő maga.

Jelenet a Csizsár Imre rendezte *A fáklya kialszik* című előadásból

Például a második jelenetben, amikor egy fiatal török foglyot (*Hunyadi Máté*) céltáblának használva a fiát (*Dósa Mátyás*) tanítja nyíllal célba löni. Hogy fia is jó katona legyen, s hogy a török fogoly megtanulja, „milyen a szenvedés egy idegen országban, ahol semmi jogotok basáskodni”. S hogy a nevelés teljes körű legyen, azt is gyorsan elmondja fiának, mi is így ordítanánk az ő váraikban. A történet kezdőpontja után nyomban láthatjuk Kerecsényi életének utolsó jelenetét is: a hajdan fiát nyilazni tanító várkapitányt nándorfehérvári fogolyként egykori áldozatának apja (*Gáspár Tibor*) öleti meg. Két katonája egy-egy megfojtja. *Csiszár Imre* rendező a második-harmadik jelenet naturális kegyetlenségével megmutatta a kort, az események háttérét, s innentől valamelyest változott a játék stílusa. A vár adta keretekbe remekül beleillesztett játéktéren mindig Kerecsényi áll a középpontban, még akkor is, ha éppen nincs jelen – hiszen a török fővezér sátrában is jószívről csak róla esik szó. *Szlávik István* a várfalakhoz szervesen illő és jól működő díszleteket épített. A várbelső a díszlet fordításával azonnal átalakul török sátorra vagy Kerecsényi szobájává. A díszletekhez hasonlóan sikerültek *Szakács Györgyi* jelmezei.

Az egymást követő jelenetekből kibomlik az ostrom menete, a vár helyzete, s mind jobban megismerjük Kerecsényit. Tisztjeivel (*Sztarenki Pál*, *Baj László*, *Jakab Tamás*) folytatott vitái az eszközökben nagyon nem válogató, birtokszerző végvári kapitányt állítják elének. A cselédlány szeretője (*Szilágyi Csenge*) társaságában minden pillanatban dominálni akaró férfit látjuk. Remekül sikerült jelenet, amikor a szeretőjének felolvasott levelet a feleség (*Igó Éva*) fejezi be. Mellesleg nem éppen hízelgő tulajdonságok villannak fel. Zalán Kerecsényije egyesíti magában a kor egyik tipikus figuráját: a vitézsége és politikai ügyessége, olykor gátlástalansága által egy nemzedék alatt báróvá és nagybirtokossá emelkedett köznemest. Sok taszító tulajdonsága van ennek a típusnak, ám – s ez Zalán Tibor sikerének egyik titka –, miközben kibomlik előttünk a hús-vér ember karaktere, a szerző három-négy hétköznapi induló helyzetben elmondhatja vele azokat a kulcsmondatokat, amiből kiderül, mi is számára a haza, mi az, amit Gyula falai között védeni kell. Hiteles mondatok arról, hogy miért vállalta Gyulát, amikor ezt a lépést sokan öngyilkosságnak gondolták.

A végkifejlet felé haladva Csiszár Imre egyidejű jelenetekkel gördíti a cselekmény középpontjába török–magyar tárgyalásokat. Az ostromló Pertaf pasát alakító *Balikó Tamás* és Réz aga szerepében *Borovics Tamás* igazán sokat hozott az előadáshoz. A címadó metaforát szerző és rendező a záró jelenetben oldotta fel: a várból utolsónak távozó Kerecsényi a számára fontos neveket – köztük a maga és Gyula nevét – sorolva egymás után oltotta el a fáklyákat. Némi töprengés után, kérdő hangsúllyal ejtve a Magyarország szót, egyet égve hagyott...

Távolról se hibátlan előadás volt, akadtak dramaturgiai kérdések is. Például a kezdeti nyilazásból eredő bosszúszorozatban feltűnő török lány, aki ráadásul a pasa leánya (*Danis Lídia*), nehezen képzelhető el ebben a helyzetben. S más kérdéseket is lehetne sorolni, de mindezzel együtt is a közönség által szeretett, sikeres előadást és jó színészi játékot láttunk.

A következő napon *Wodianer-Nemessuri Zoltán* *Kegyelem* című darabjának felolvasószínházi előadása következett a várborozóban. *Őze Áron* rendezésében *Aukusz Éva*, *Fillár István*, *Rancsó Dezső*, *Sipos Imre*, *Szűcs Sándor* és a rendező olvasta fel a dráma szövegét. A mindhárom produkcióban szereplő *Kátai Zoltán* lantjátéka tagolta a darabot. Ezúttal egy lineárisan szerkesztett, kiegyensúlyozott művelődéstörténeti körkép elevenedett meg a szemünk előtt. A dialógusokból az ostrom teljes története kibontakozott, éppúgy, mint az álláspontok és a különböző értelmezési lehetőségek. A várvédő tisztek mellett az ágyúöntő és építő mesteremberek is megszólalnak. A középpontba a vár feladásának, illetve a végsőig való tartásának morális kérdése került. A szerző a tisztek közül kiemelt egy valóságos személyné mintázott szereplőt, aki a végsőig való ellenállást testesíti meg. A német parancsnok előtt ő ad erkölcsi elégtételt legnagyobb ellenfelének, Kerecsényinek, hogy azután indulattól és az „egyedül vagyunk” gondolatától gyötörve, de egyben megerősödve is elinduljon Erdély felé.

Wodianer-Nemessuri Zoltán darabjának erejét éppen a nagyon jól felépített felolvasó-színházi előadás emelte ki. A színészek szép, hatásos és botlás nélküli felolvasása hangsúlyossá tette a darab nyelvének enyhén archaizáló szépségét. A nagyszínpadon nehezebb lett volna a rendező dolga, mert a helyenként adomákra is időt hagyó szöveget csak ritkán szakította meg egy-egy olyan, színpa-

Jelenet a *Caligula helytartója* mai feldolgozásából

don megjeleníthető akció, mint az, hogy „pereg a vakolat”. A dráma szövegének részét képezik *Falusi Márton* versei, az utóbbiakból Kátai Zoltán előadásában csak jelzésképpen hallottunk egy-két sort.

A harmadik nap *Őze Áron* ezúttal is jól felkészített és koncentrált társulata *Nagy András Vég-hely* című darabját olvasta fel. Nagy András, akinek Gyulán korábban mutatták már be történeti drámáját, az előzőekhez képest új közelítéssel állította elének az ostromot és a főhőst. Ez az előadás a hely és a megidézett esemény menetéhez illően kimondottan akciódúsán indulhatott volna a várszínpadon. A most csak felolvasott nyitóképek Sík Ferenc hajdani lobogó tüzeit és hangeffektusait juttatták eszembe. Am aztán ebben a darabban is a dialógusok következnek, azzal a különbséggel, hogy nagyon hamar felbukkan a groteszk ironia. Az elszánt védők és a túlélni akaró józanok között itt már az első jelenetekben előlép egy hajdani hős, akinek a harcok közepete elborult az elméje. Az ő szavai a groteszk látásmódot kezdettől belecsempészik a szövegbe. Az ironia egyébként is ebben a darabban van legerősebben jelen. Mindegyik színész jól élt a szöveg adta humor lehetőségeivel, Rancsó József talán még az átlagosnál is jobban.

A többi szerzőhöz hasonlóan Nagy András is fontos szerepet ad egy nőalaknak, ő Kerecsényi

feleségét csempészi be a várba. Ebben az interpretációban a feleség, Frangepán Klára terhessége fordítja meg a várkapitány álláspontját. Nem egyszerű történet, elég, ha azt elmondom, hogy Klára a kivonuláskor nem a többiekkel távozik, hanem az égbe emelkedik. A hagyományos minta szerint induló darab e jelenettel fordul egyértelműen az abszurd irányába, hogy azután a második, Kerecsényi nándorfehérvári fogságának utolsó napján játszódó rész már a politikai játszmák és az emlékezet manipulálásának világába vigyen el bennünket.

A három előadás együtt értékes produkciója volt a Várszínház idei évadjának. Az ostromról szóló darabbal a színház a félszázados évfordulón felújított egy korábbi hagyományt: a történeti drámák előadásának hagyományát. Természetesen a maitól politikailag lényegesen különböző kor volt az, amikor a Várszínházban évről évre történelmi darabokat játszottak. A közönség mindenesetre nagy érdeklődéssel, s talán nem túlzás azt mondani, szeretettel fogadta ezt a kísérletet. A vár egyik földszinti termében zajló felolvasószínházi előadásoknak, sőt még a történelmi drámáknak felvezető beszélgetésnek is számottevő közönsége volt. S jól is van ez így: a Shakespeare Fesztivál a világ, a lélek legtávolibb vidékeire is elvisz bennünket – nem jár kevesebb szellemi izgalommal a számunkra legotthonosabb lokális világ egy-egy történetének színpadra állítása sem.

A várvédelem után következett a *Caligula helytartója* – Zsámbéki Színházi Bázis FÜGE Produkció –, Szikszai Rémusz rendezése megmutatta, hogy a *Caligula helytartója*, Székely János darabja nemcsak a hetvenes évek nemzetiségi viszonyainak kontextusában hatott oly erőteljesen. A szerzőnek egyetemes érvényű mondanivalója van az emberi identitást fenyegető hatalomról, a szorongatások közepette megjelenő archetipikus magatartásformákról. A program záró szakaszának kiemelkedő pillanata volt a *Liszt Ferenc Kamarazenekar koncertje* is.

Ahogy hagyomány a Shakespeare Fesztivállal való indítás, hagyomány az is, hogy a nyári évadot egy széles érdeklődésre számot tartó musical vagy hasonló zenei összeállítás zárja. Ezúttal a zenei produkció a Várszínház és a Rock és Musical Színház új bemutatója volt. A *Mágikus Misztikus Utazás Bors Örmester Árva Szívek Klubjának Zenekarával Strawberry Fields-től a Penny*

Hincz Gyula 1940-es évei

Hincz Gyula (Budapest, 1904 – Budapest, 1986) életművének számos eseménydús évtizede volt, ám jelen tanulmány két apropó végett az 1940-es éveket emeli ki és mutatja be. Az első ok, mely ezt elindította, a Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galériában megrendezésre kerülő *Jankay kortársai* sorozatba illeszkedő Hincz-kiállítás.¹⁹ Amikor Jankay Tibor (Békéscsaba, 1899 – Los Angeles, 1994) úgy döntött, hogy Békéscsabára hagyja munkáit és gyűjteményét, melyből állandó tárlatot kívánt létrehozni, arra is javaslatot tett, hogy művei mellett, kortársai illetve a jelen kortárs művészei is szerepeljenek, illetve Galéria a 2003-ban létesült csabai intézményben a kívánságot módosítva, de mégiscsak megvalósítva, alkalmanként megrendezésre kerül a kortárs kiállítóteremben a *Jankay kortársai* sorozat.²¹⁰ Idén, 2013-ban a Jankay által javasolt barát és volt osztálytárs, Hincz Gyula anyaga került a közönség elé.

Jankay a Képzőművészeti Főiskolára hivatalosan csak az 1918–1919-es tanévre iratkozhatott be, utána Európát járta, majd 1925-től Vaszary tanítványaként említi magát, noha ez hivatalosan nem megerősíthető. Hincz Gyula pedig 1922–1929 között járt a Képzőművészeti Főiskolára, és előbb Rudnay Gyula, majd Vaszary János okította. Jankay és Hincz életútjában több közös pont is van. Mindkettőjüket tanította a fentebb nevezett, a pedagógiájában liberális elveket valló Vaszary János, mindketten megjárta Olaszországot, de míg Hincz Római Ösztöndíjas volt, Jankay csak Vaszary irányítása révén járt be egy-egy várost,

és inkább Észak-Olaszországban, Velencében és San Gimignano-ban időzött. Itthon mindketten jártak Szentendrére, a festők városába, mely egyfajta irányultságot feltételez. Továbbá KUT (Képzőművészek Új Társasága) -tagok voltak, Jankay 1926-tól, Hincz 1929-től.

A tanulmány második apropójául szolgáló momentum révén, számolhatunk még egy fontos találkozási ponttal. Hincz 1946–1948 között Tevan Andorral, a híres békéscsabai könyvkiadóval dolgozott. Jankay ez idő tájt még Békéscsabán volt, majd 1948-ban kiköltözött Amerikába. Itt már nem a két művész, hanem Békéscsaba a közös nevező, de ez éppen elég ok a vizsgálódásra.

Hincz Gyula két világháború közötti korszakával foglalkozott már a budapesti Haas Galéria *Merítés a KUT-ból* című kiállítás-sorozatának a festőművészt bemutató tárlata.³¹¹ A kiállítás azon művek bemutatására vállalkozott, mely a társaság működése alatti időből (1924–1949 között), vagyis jellemzően abból a kicsit szűkebb intervallumból (1929-től) valók, mely alatt Hincz a csoportosulás tagja volt. Az anyag teljes joggal, az aktuális stílusirányzatokat erőteljesen megjelenítő festőművészt mutatta be.⁴¹² A sorozat koncepciója szerint a festészetre helyeződött a hangsúly, a kilencven darab képből hetvenhét darabot a KUT konkrét korszakából, az 1920–1940-es évekből válogatva, és a teljesség kedvéért, a művész 1960–1980-as évekbeli munkáival kiegészítve installálták. Hiánypótló vállalkozás volt, és mint festőt bemutató, kellően átfogó, de nem tért

1 Hincz Gyula *Erdély* című kiállítása 2013. június 6 – július 23. között volt látható a Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galériában, Békéscsabán.

2 A sorozat ezelőtt megvalósult kiállításai: Bolmányi Ferenc (2010-ben) és Kohán György (2011-ben) művészetét bemutató tárlatok.

3 Merítés a KUT-ból. IX. Hincz Gyula (1904–1986) festőművész emlékkiállítása. Haas Galéria, Budapest, 2005. október 5 – november 19.

4 Kapócsy Anna: Időszerű-e a korszerű? In: Merítés a KUT-ból. IX. Hincz Gyula (1904–1986) festőművész emlékkiállítása. Haas Galéria, Budapest, 2005. 2. p.

Lane-ig címet viselő „koncert-fantázia” a Beatles indulását és sikeres dalait idézte fel. A rendező Miklós Tibor darabja történetét 1996-ban indítja, mikor is Sir Paul McCartney felújította hajdani középiskolája romos épületét és ott megalapítja az Előadó Művészetek Akadémiáját, s az akadémia elsős hallgatói egy koncertet adnak a Beatles dalaiból. Harmincöt dal hangzott el magyar szöveggel, beleillesztve egy kicsit kusza bűnügyi történetbe, amelynek részletezésétől – amúgy sem bizonyult túl fontosnak, pláne kidolgozotttnak – ezúttal eltekintünk. A zenei háttér a BlackBirds Beatles Tribute Band adta, az egyes számokat pedig ismert előadók, színészek – *Puskás Péter, Dér Henni, Bodrogi Gyula, Makrai Pál* és mások – adogatták egymásnak. A tószínpadon felállított koncertdobogó és a zenészeket szállító busz között (díszlet: Götz Béla, Kovács Yvette Alida) élénk játék folyt, de a dalok bizony igazi musicalle nem álltak össze. Alighanem jobb lett volna, ha a rendező nem az elsős, hanem a végzős diákokra írja meg a darabot, ebben az esetben mind a hangzás, mind a mozgás sokkal közelebb lett volna ahhoz a szinthez, amely már megragadja a közönséget, és nem a klasszikus Beatles-dalok felismerése okozta volna a legnagyobb örömet. Cseh Tamás tévedett – jó volt az úgy, hogy az

az énekes angolul énekelt, s úgy gondolhattuk, ami nincsen megírva magyarul, az meg van írva angolul. Legalábbis a *Mágikus, misztikus utazáson* elhangzott magyar nyelvű Beatles-dalok nem győztek meg ennek az ellenkezőjéről...

Bár a csattanó sikerült már jobban is, a Várszínház összességében ismét remek évadot tudhat maga mögött. A repertoár gazdag és sokrétű volt, ahogy kell, minden színházbarát réteg megtalálhatta a maga előadásait. Mégpedig szinte minden műfajból a legjobbat. Gedeon József nagy érdeme, hogy olyan viszonyok közepette, amikor a külső körülmények nagy erővel szorítják a színházakat a popularitás, a könnyebb és egyszerűbb megoldások irányába, nagyon határozottan ragaszkodik a minőséghez és nem enged a korábban elért színvonalból. Természetesen a legjobb színházban is vannak kevésbé sikerült előadások, hisz minden bemutató kockázat, minél több a művészekben az ambíció, annál bátrabban fordulnak új irányokba. Ebben az évben a bemutatók egy részével kevesebb szerencséje volt a várszínháznak, de a toronytetővel fedett L-betű – az 50. évad logója – emlékezetes marad. Shakespeare Fesztivál, Lilomfi, Fáklya, Caligula, jazz, blues, Liszt Ferenc Kamarazenekar – aki csak kettőt-hármat látott az előadások és koncertek közül, már nem felejtí el az ötvenediket.

Csoportkép a „Beatles-fantáziából”. Fotók: Kiss Zoltán.

Nők népviseletben / Népviseletben (1942–1943; olaj, vászon; 147x114 cm; leltári szám: 2010.122.1.; fotó: Kertész Zoltán)

ki a grafikákra, melyeknek indulási éve az 1930-as évek végére tehető. Ahogy írásomat indítottam, mivel a jelen időszaki tárlat és a másik, békéscsabai vonatkozású emlék, a Tevan illusztráció ugyanabban az évtizedben született, így adta magát az ötlet, hogy e két munkára fókuszálva, Hincz ezen korszakát – bár nem teljességre törekvő, de másik szemszögből való megközelítésből kiindulva – bemutassuk a hazai művészet egyik „elfeledett korában”⁵⁹ működő félig-meddig elfeledett alkotóját. Abban a korszakban, melynek tárgyalása az „1945 előtti” korszakhatár révén általában 1940-nel befejeződik.⁶⁰ Miért is? Sok irányt mutató művész halt meg ekkortájt, vagy a háború révén ezekben az években vesztette életét, akiknek pedig átível az életműve a borzalmas negyvenes éveken, azoknak nem az erre az időre eső munkáival szoktak foglalkozni. Az „1945 utáni” korszak említéséből nem marad ki természetesen az a hazai művészettörténet szempontjából nagyon fontos, 1945–1948 között létező Európai Iskola, melynek működéséről szerencsére nem feledkezhetünk meg. Ennyi, melyre azt lehet mondai, hogy némiképp hiányos.

Hincz pályájának elejéről elmondható, hogy az 1920-as évek végén nyugat-európai útjai során a legfrissebb áramlatokhoz kapcsolódott, magáévá tette Párizsban a szürrealizmust, Berlinben az exposszivizmust és konstruktivizmust. A Der Sturm nevű galériában Moholy-Nagy Lászlóval állítot ki közösen. Ennek a korszakának a festményeire a keresés a jellemző, de ugyanakkor stílusizma utakon is járt. Érdekessége az életműnek, hogy a Sturm-béli kiállításának az anyagát eladó/elkallódó művészre nem volt jellemző a dokumentálás, így néhány évtizedes távlatból már maga a művész sem emlékezett pontosan vissza, hogy milyen képekkel szerepelt. Később, szórványos emlékeire hagyatkozva újrafestette ezeket a vásznak, mikor 1970-ben a Velencei Biennálén – sokadjára – képviselte hazánkat.⁷¹ Visszakanyarodva a művész korábbi éveire, a húszas években megkezdett úton halad tovább, melyet töretlen mun-

kabírással és egyfajta spirális alakban történő fejlődéssel⁸¹² jellemezhetünk, melyet a modernség és társadalmi változásokra való reflektálás éltetett és működtetett, biztosítva a korszerűséget műveinek.

Hincz Gyulához – annak ellenére, hogy korának neves alkotója volt, aki sok területen otthonosan mozgott, mégis – méltatlan a művészettörténet, hiszen nevét a szakmai berkeken kívül ma már nem sokan ismerik. Természetesen fiatal, tehetséges alkotóként foglalkoztak vele a tollnokok, és Nyugat-Európát járt művészek kijárt tisztelettel kezelték. Rendszeresen kiállított és díjazták is, ám ma már mégsem szerepel automatikusan a felsorolásokban. Ennek oka lehet, hogy például úgy volt Római Iskolás 1930-ban, hogy ténylegesen nem csatlakozott a csoporthoz és művészetébe is csak részben engedte be a római tanulmányút hozadékát. A másik állami ösztöndíjról, melyen a most bemutatott korszakban, a '40-es években vett részt, sokszor szó sem esik. Elfelejtődött, mivel a második világháború idejére esett, és a memoárok másra helyezték a hangsúlyt, így a téma sajnos évekre elvesztette érdekességét.

Az erdélyi ösztöndíjat, melyre Szinyei Merse Jenő kultuszministersége alatt lehetett jelentkezni, először 1941-ben, illetve másodízben 1942-ben, az anyaország és Erdély közötti kulturális kapcsolat újraélesztése és erősítése céljából írták ki.⁹¹³ Mindkét alkalommal 12–12 fő nyerhette el ezt a kéthónapos tanulmányi utat. A konkrét névsorok nem ismeretesek, de a nagyszabású Szépművészeti Múzeumban megrendezett, 1943–1944 telén létrehozott kiállítás gyér visszhangja említi Hincz Gyula nevét.¹⁰¹⁴ Mivel nem volt konkrét táj vagy város megjelölve az ösztöndíjasoknak, így mindenki maga választhatta ki a számára leginkább megragadót. Falusi házaknál béreltek szobát és onnan kiindulva járták a környéket. Hincz útvonala, csakúgy, mint másoké, nehezen rekonstruálható, de a tájmotívumok alapján megállapítható, hogy Gyimesben tartózkodott hosszabb ideig, festett a Hargitán illetve az Olt és a Maros völgyében, valamint Nagy Im-

5 2002-ben kiállítást is rendeztek ezzel a címmel: Elfeledett évtized. A 40-es évek. Ernst Múzeum, Budapest, 2002. május – 30 július 3.

6 Keserü Katalin és Szücs György katalógus-bevezetője. In: Elfeledett évtized. A 40-es évek. Ernst Múzeum, Budapest, 2002, 3. p.

7 A XXXV. Velencei Biennálé hazai névsora: magyar biztos: Vayer Lajos művészettörténész, művészek: Hincz Gyula képzőművész és Somogyi József szobrászművész

8 Láncz Sándor: Hincz Gyula festményeiről. Művészet, IX. évf., 1968/4. 34. p.

9 Murádin Jenő: Székelyföldi ösztöndíj 1941–43, Vác, 2012, kézirat, adattári sz.: AD/38-2012, Madách Imre Művelődési Központ, Vác (a kézirat időközben könyv formájában is megjelent)

10 Uo.: 5. p.

rénél, a Pestről ismert zsögödi festőnél is megfordult. Az út ismert művészeti hozadéka számokban a következő: 18 db festmény és 18 db grafika. A festményeket a váci Hincz-gyűjtemény őrzi,¹¹⁹ melyek jellemzően székelyföldi élet- és tájképek (a békéscsabai Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galériába ebből az anyagból érkezett a vándorkiállítási célzattal összeállított 14 db mű), 8 db grafika a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona (Hincz a Szépművészetiben megrendezett kiállítás előtt 1943-ban a Tamás Galériában is megmutatta az anyagot, ebből vásárolt a majdani Galériába), 10 db grafika pedig magángyűjteményben található. A ciklus képeire összességében elmondható, benne van a művész korábbi évtizedes tanultsága, az avantgárdot megélt redukciós képessége kompozíciójában, illetve harmonikus színkezelése.

Az ősztöndíj alatt készült művekben megfigyelhető egyfajta kikristályosodás. A festmények nincsenek datálva, így ez a megállapítás pusztán stíluskritikai alapon tehető, de mindenképp érzékelhető a motívumok megragadásában fellépő magabiztosság, melyet az újra és újra történő megragadás eredményezhetett. A vándorkiállítás anyagában, a korainak tekinthető képek között szerepel a *Tájkép (Erdélyi táj I.)* címűnek keresztelt kép és az *Erdélyi táj (Békás-szoros)*. Mindképp darab biztos kompozícióról, könnyed, de határozott festésmódról vall. Jellemző a képeken a sárga, barna, zöld és kék szín, melyek közül itt-ott kivillan a fehér, megcsillantva a fényt. Néhol olyan lazán rakta fel Hincz a festéket, hogy szinte akvarell hatása van. Azért feltételezhető, hogy ezek az ősztöndíj elején született művek, mert ezeken a képeken ugyan tökéletes tájképeket festett, de nem hatolt a környék természeti adottságain túl a táj valós mélyére. Itt ecsetjével még nem adta vissza a vidék szomorú sorsát. Ezt támaszthatja alá az az észrevétel is, hogy a *Tájkép (Erdélyi táj I.)* című mű hátoldalán egy 1940-es évekből való női portré látható, mely sokáig a két kép közül a bemutatott volt, így a tájkép lehetett a hátoldal. Ezt a jelenleg a mű hátulján megtalálható *Hincz Gyula hagyatékából* szóló, *Leány virággal* című felirat támogat. Valószínűleg a művész maga nem tartotta késznek vagy erősnek az alkotást. Nem így az *Erdélyi táj (Békás-szoros)* című estében. Hincz az ősztöndíj zárásakor, az 1943–1944 fordulóján a Szépművészetiben rendezett kiál-

lításon három művel szerepelt. Feltételezhető – bár nem maradt meg a pontos címjegyzék –, hogy ez utóbbi kép lehetett az egyik, mellyel az ősztöndíj hozadékát bemutató zárókiállításon jelen volt, hiszen ennek a festménynek megmaradt a korabeli kerete.

Megismerkedve a tájjal, a benyomásait rögzítve kereshette a művész a feladathoz leginkább illő stílust, hiszen Hincz mindig kutató művész lévén sosem elégedett meg az eredményekkel. Talán ennek következménye, hogy egy következő stáció érződik a munkákon, mikor már kezdi megismerni ezen táj valódi arcát. Ezeknek az úgynevezett felismerő munkáknak legszebb darabja a *Tájkép (Erdélyi táj II.)* című festmény. Itt szűkebb a színskála, a kék és zöld színekre épül a kép, de ugyanúgy felvillannak az apró fehér fényfoltok. Ami külön érdekessége ennek a képnek, hogy belefestette a tájba a tehének vonulását, de mindezt vonalasan, csak itt-ott tölti ki színnel a kontúrt, mintha csak felvillannának a hosszasan szemlélt tájban az állatok, mintha csak egy vízió lett volna, mikor átvonultak az úton és belegázoltak a folyóba. Erőteljes alkotás, ám ha megfordítjuk a képet, ennek a hátulján is találhatunk egy, az előző, hátoldalon talált műhöz hasonló színvilágú festményt, mely már nincs felcímkézve, de jellegzetes színvilága, a sárga, rózsaszín, lila, világoszöld, félreismerhetetlenül rokonítható a *Leány virággal* című képpel. Ez mond el igazán sokat Hincz munkamódszeréről, ugyanis 1938-ban a Balatonnál dolgozott, vagyis egyes erdélyi festményét már otthon kellett hogy hordozóra vigye, a helyszínen készített vázlatok alapján, újrahasznosítva egy korábbi vásznat. Harmadik kétoldalas kép is van az erdélyi sorozat munkái között, melyről az mondható el, hogy a hátoldali kompozíció valószínűleg a 1940-es évek közepéről, második feléből való ábrázolás, ez vázlat-szerűbb, nem rokonítható teljesen a másik két, „túloldalokról” előkerült képekkel. Ez a visszatérő jelenség mindenképpen azt támasztja alá, hogy hazajövele után az út bővületében lehetett, de valószínűleg rövid idő után máris újabb problémák foglalkoztatták és rendszerint beáldozott néhány vásznat az éppen aktuálisan fontosnak tartott ügyért.

A vándorkiállítás anyagának felét teszik ki azok a képek, melyek hihetetlen erővel bírva, éles színkontrasztokra helyezve a hangsúlyt, megismertetik velünk az igazi vidéket. A tájfestés re-

mekeit fokozza, hogy megjelennek az alakok, a lakók, akiknek ez az otthonuk, a székelyföldiek. Ám ezek a figurák nem kísérő, léptekadó staffázsok, hanem a környezetükkel egyenértékű, hatalmas karakterek. Mint ahogy az együttélés során lehullik mindenki jelleméről a lepel, úgy vált Hincz Gyula is a két hónap során a környék ismerőjévé. Beleszerethetett a tájba, de kötődni is kezdhett a helyiekhez. Modelljei monumentálisan jelennek meg, de mégis, mint a táj részei, beépülnek a természetbe. Ezeken a munkákon olyan dinamikus színjátékokat figyelhetünk meg, mely odáig viszi a kezdetben a tájat figurálisan megragadó alkotót, hogy ezeken a festményein már szinte absztrakt képeket fest. Megismerte, feldolgozta, és színfoltokra leegyszerűsítve értelmezte a feladatot, hatalmas szellemi utat járva be az ősztöndíj során.

S míg 1929-ben részlegesen már dicsérte Kassák és a kritika is Hinczet, de még nagyon látták rajta a stíluskeresés gyötrődéseit.¹²⁹ Közel másfél évtizeddel később magába szívta és azonosult a feladataival. Hincz sosem a kitaposott ösvényen ment, ami pihenni engedhette volna, hanem örökké megújulni vágyott, alkalmazkodva a kor kihívásaihoz. Ennek eredményeként a korszak festészetét összefoglaló Pogány Ö. Gábor írása csak pozitívumokat mondott Hincz bámulatos erejű festményeiről és rajzairól, melyeket látomásszerűeknek nevezett.¹³ Eredetiségét pedig, a

¹² Lásd: 8. jegyzet, 35. p.

¹³ Pogány Ö. Gábor: A magyar festészet forradalmi. Budapest, 1947, 82–83. p.

Ketten (évszám nélkül; szén, papír; 435x300 mm; leltári szám: 2010.58.1.; fotó: Ván Hajnalka)

szerző meglátása szerint, az új összefüggésekből, önálló törvényekből és váratlan helyzetekből nyerte.

Mint ahogy már a címben és a tanulmány elején is jeleztem, Hincz Gyulának festészete mellett grafikai munkássága ugyancsak jelentős. Az, hogy ez nála így alakult, a véletlen hozta: a megélhetést adó illusztrációs munkák elszaporodása az 1930-as évek végétől, illetve 1946-os tanári kinevezése a Magyar Iparművészeti Főiskolán. Otthonosan mozgott mind az egyedi, mind a sokszorosító technikákban. Lenyűgöző az a stílusban eltérő, de mégis egységes megjelenés, mely a technikák fölött átível. Az észét kísérő képanyagban fellelhető egy 1945-ös

¹¹ Mészáros Balázs igazgatása alatt 2010–2012 között Váci Értéktár néven történt meg az anyag kiválasztása és rendbetétele.

szürreális ízű, *Lófej* című tusrajz, illetve egy, a következő évből való, expresszív erejű, lovast ábrázoló rézkarc. Ugyanaz az erő és magabiztosság árad mindkét grafikából, pedig más a stílus, más a kompozíció, más a hangulat és természetesen más a technika, de Hincz stabil keze összefogja az életművét. Nem kísérletek, hanem alkotások születtek tőle. Az 1940-es évek végén, 1947–1948-ban Vietnámban, Koreában, Kínában járt. Ezek az utazások is elsősorban grafikus vénáját érdekelték. Vonzotta a keleti rajzművészet, a kalligráfia megismerése. A kint töltött rövid idő grafikai termése alkalmazkodott a hely adottságaihoz, hiszen mesterünk javarészt rizspapírra vetette fel vázlatait. Mivel ezek az utak nem összefüggő kinttartózkodások, hanem rövidebb tanulmányutak voltak, jutott ideje szerepelni a hazai alkotói közéletben. Így amikor 1946-ban Tevan Andorban és Keleti Arthurban felvetődött az ötlet, hogy egy maradandó és újat mutató könyvremek készítsenek, akkor hosszas keresgélés után Hincz Gyulának adták a feladatot.

Tevan Andor, az apja örökéül kapott vidéki nyomdát 1910-ben vette kezébe. Tevan Bécsben tanulta a mesterséget, onnan tért haza Békéscsabára, hogy mives és gazdaságos megjelentetésekkel felírhasssa magát a hazai és nemzetközi könyvkiadók listájára. Tevékenységét három csoportra oszthatjuk. Megjelentette a Tevan Könyvtár olcsó füzetait, az Amatőr Tevan Könyveket, továbbá az egyedi, nem sorozatba rendezett kiadványokat. A Tevan Könyvtár kötetei ugyan nem bibliofil kiadványok voltak, hanem a jó és korszerű irodalom minél gyorsabb terjesztői,¹⁴⁹ melyekből tíz év alatt 108 kiadás született. Nevét, sikerét, gazdaságosságát ezek a nyomások is vitték, ám az igényesebb kiadványokkal a magyar könyvkultúrába is beírta a nevét, hiszen elsőik között alkalmazta az eredeti dúcokkal készült fametszetet és rézkarcot, plusz az egyéb kombinált eljárásokat. Illusztrálói között szerepel: Divéky József, Major Henrik, Kolozsvári Sándor (Tevan sógora), illetve Kolozsvári Zsigmond (a később Sigismond Kolos-vary néven Párizsban befutott festő) és természetesen Hincz Gyula. Irodalmi szakértője és művészeti tanácsadója, továbbá az idegen szövegek fordítója a fentebb már említett Keleti Arthur volt. Neve a művészetben járatos embereknek *A kám-*

14 Petőcz Károly: Tevan Andor a magyar könyvkultúra szolgálatában. Kézirat, Békés Megyei Levéltár, XXIX, 9. a., 53. d., 6. p.

zsás festő strófái című kötete révén lehet ismerős, mely kiadványt 1912-ben Gulácsy Lajos illusztrálta rajzaival. Ehhez a Tevan–Keleti pároshoz csatlakozott Hincz Gyula, aki, mivel kezdetben állami megbízásokat nem kapott, olyan magánkiadóknál dolgozott, akik összeköttetések révén segítették a fiatalabb művészeket.¹⁵¹⁰ Ilyen volt a Farkas István festőművész, kezdetben családja által, később ön maga működtette Singer és Wolfner kiadó. A Singer és Wolfner Irodalmi Intézet R.T. kiadásában, a '30-as évek végén, '40-es évek elején megjelent Hincz által illusztrált könyvek stílusára jellemző, hogy kis-méretű, aprólékos, lendületes illusztrációkkal kísérte a művész a szöveget, jellemzően a szöveg közé ékelve, de ismeretes az egész oldalas megjelenésű is. Hincz illusztrációiban a változás 1946-ban állt be, mely évben egyébként számos kiadványt kísérték rajzai. Ekkor illusztrálta először Weöres Sándor-kötetét. Lehet, hogy ez hozta meg a változást ezen jellegű munkáiban? A Singer és Wolfner kiadásában kijövő *Gyümölcskosár* című verseskötet nagy jelentőséggel bír, hiszen Hincz ettől kezdve számos Weöres Sándor-kötetet rajzolt meg. Neve egy időre szinte összeforrt a szerzőével. Az illusztráció magában foglalja az egész verset. Egy költemény, egy rajz. Szürrealisztikusan, mellé, fölé, ráépítve egymásra a rétegeket. Gyermeikien ügyetlenül, a léptékeket figyelembe sem véve emeli ki a versek lényegét és történetét. Igazi nagy találkozás lehetett az övék. Nem véletlen, és ezért feltételezhető, hogy a Weöres kötetét adták ki korábban, mert Devecseri Gábor az álomszerűre rajzolt, *Budapest Tündérváros* című kötete 1.500 darabot számoló nyomása mellett további 100 számozott példányban, a könyvbarátoknak a szerző és a rajzoló kézjegyével ellátva is megjelent.

Ilyen előzmények után, illetve részben ezekkel párhuzamosan következett a nagy illusztrációs sikernek nevezhető munka, melyre a mester így emlékezett vissza a nyolcvanas években: „mikor kezembe veszem a terméket, szeretettel simogatom meg lapjait, mindig avval az érzéssel, hogy Tevan mester, pápaszemes kedves alakjával feledhetetlen jótevőm volt.”¹⁶¹¹ Anatole France *Jacques Tournbroche, vagyis Nyársforgató Jakab meséi* című, 1908-as kiadású munkáját

15 Bauer Jenő: Hincz Gyula. Mai magyar művészet sorozat, Budapest, 1975. 9. p.

16 Hincz megemlékezése Tevan Andorról. Békés Megyei Levéltár, XXIX, 9. a., 53. d.

Tevan Andor 1918-ban adta ki először, mely akkor a Tevan Könyvtár olcsó könyvei között jelent meg, szintén Keleti Arthur fordításában. Ennek a sorozatnak pusztán csak a címlapja volt illusztrálva, az alkotó bárminemű megnevezése vagy megjelölése nélkül. A második világháború után, az újjáéledő években Tevan és Keleti úgy döntött, hogy megjelentetnek egy emlékeztető kiviteli kötetet, melyet lehetőleg a már korábban kiadottak közül gondoltak kiválasztani.¹⁷ Így esett a választás France remekére, akinek a csabai nyomda fennállása alatt összesen nyolc könyvét jelentette meg. Keleti vállalta magára az illusztrátor kiválasztásának feladatát. Hosszas keresgélés után Hincz Gyulát látta a legalkalmasabbnak a kötet megrajzolására. A többszöri egyeztetés és korrigálás után végül sikerült a terv, és terv a Magyar Bibliofil Társaság Az év legszebb könyv díjjal jutalmazta, Ortutay Gyula közoktatási miniszter pedig Pro Arte érdemérmét adományozott a nyomdának. Sőt, sikerültebbnek tartották a francia kiadás illusztrálásánál.¹⁸ Nagyszerűsége először is természetesen a kiváló alapanyagból, France zsenijéből indult, melyre ráépülhetett Tevan korszerű nyomdatechnikai tudása, Keleti jóízűsége és Hincz rajztudásbeli tehetsége. Hincz a fentebb említett megemlékezésen kívül egy korábbi, tárgyilagosabb hangvételűben is felelevenítette a közös munkát, melyben részletesen leírta a már lényegében 1946-ban meginduló munkafolyamatot.¹⁹¹¹ Innen tudhatjuk, hogy Tevan ötlete volt – a könyvművészet fejlesztése érdekében – a szabadabb tipográfia, az új szabályrendszerek kialakítása. Az illusztrációt illetően pedig Tevan dolgozott ki minden lapot, a rajzok nagyságrendjét és színadását. Ehhez jött aztán maga az illusztrációkat elkészítő művész tehetsége, akinek rajzaitól még kifejezőbbek, még többet mondóbbak lettek a történetek. A későbbi kor kritikája nem kis jelentőséget tulajdonított a kötet színességének, ahogy Kass János

17 Tevan Andor: Pro Domo, vagyis műhelytitkok a Nyársforgató Jakab meséi születéséről. In: Ünnepi belív, az 1948-as kiadású Anatole France Jacques Tournbroche vagyis a Nyársforgató Jakab meséi című kötetben.

18 Bölöni György: Anatole France és a Nyársforgató meséi. In: Ünnepi belív, az 1948-as kiadású Anatole France Jacques Tournbroche, vagyis a Nyársforgató Jakab meséi című kötetben.

19 A Nyársforgató, az utolsó Tevan-könyv, 1948. Nyomdászattörténeti töredékek. Szerk.: Gécs Béla, Magyar Grafika, 2008. december, LII/6. 98. p.

Hincz halála után írta: „Az akkori, még romos városban nagy szenzáció volt *Nyársforgató Jakab* történetének kiadása, Hincz remekrajzaival. (...) A szürke utcák könyvesboltjaiban a sárga fedelű címlapon Hincz-rajz vonzotta a szemet.”²⁰¹² A kötet kilenc története ugyan mind-mind más korban játszódik, a rajzok stílusa mégis egyforma. Így vizuálisan egységessé teszi a művet, még annak ellenére is, hogy az eltérő koroknak megfelelőek a ruházatok és a környezet. Csak az alaposabb szemrevételezés után, illetve olvasás közben derül ki, hogy a mesék Nagy Sándor korától kezdődően, egészen a XVIII. századig tartanak. Az összbenyomás kvalitását fokozza, hogy a könyvet eredeti, XVIII. századi matricáról öntött betűkkel szedték.²¹¹³ Megjegyzem, a címben szereplő Nyársforgató Jakab csak az utolsó történetben bukkan fel, mint győztes finálézőja az intelmekkel és bölcsességekkel bővelkedő írásnak.

Hincz Gyula a *Nyársforgató Jakab* után kötetek tucatját illusztrálta, de közben megmaradt aktív festőnek is. A csabai kiadású kötet után, 1949-ben váltott igazgatói széket is, hiszen az évtől a Képzőművészeti Főiskola igazgatója lett, mellyel egyidőben lezárult az életének egy korszaka is.

A rendszerváltás előtti irodalomban fellelhető olyan megállapítás, miszerint Hincz Gyula művészetéből kiesik harminc év,²²¹⁴ mert 1930 és 1960 között, bár minőségi megalkuvás nélkül, de nem alkotott „megfelelő” stílusban. Jelen tanulmány, ennek a harminc évnek a középső szakaszát emelte ki, bár nem a bebizonyítás végett, de mégis megállapítható, hogy Hincz ebben az időben sem volt kevesebb, mint más korszakaiban. Alkotói pályája hosszú és szerteágazó, csakúgy, mint a XX. század művészete maga, melynek Hincz Gyula jellegzetes alakja volt, és művészetével maradandót alkotott, mely életmű teljes egészében a Pannónia Házban tekinthető meg, Vác főterén.

20 Kass János: Hincz Gyula (1904–1986). Kritika, 1986/4, 15. p.

21 Lásd: 19. jegyzet 99. p.

22 Losonci Miklós: Hincz Gyula Állandó Gyűjtemény. Vác, 1985. 8. p.

► DEÁK CSILLAG

Az érem harmadik oldala

Kiss György Pál Szerves egységben című kiállításáról¹

Kiss György Munkácsy-díjas képzőművész *Szerves egységben* című grafikai és éremkiállításának a megnyitójára a Fővárosi Román Önkormányzat, a Belváros-Lipótvárosi Román Önkormányzata és a Budapesti Román Egyesület támogatásával, összefogásával a Belváros-Lipótvárosi Nemzetiségek Házában került sor. Talán nem véletlen, hogy így történt.

Kedvenc városáról, Gyuláról mondja a művész: polgári város volt, jelentős múlttal, komoly kulturális, művészeti hagyományokkal. Egy hangulattal, egy olyan közeggel, ami kitermelte az igényes, nyitott, érdeklődő embereket. Mindehhez tartozott egy toleráns közösség, hiszen nagyon sok nemzetiségből, nagyon sokféle emberből, románból, magyarból, németből, szlovákból, zsidóból tevődött össze az, amit Gyulának hívunk.²¹⁰

A népes közönség előtt megnyitott kiállítás anyagát szemlélve Borges írása, *A korong* jut az eszembe. Száműzésben bolyongok, de még mindig én vagyok a király, mert nálam van a korong. Ez Odin korongja. Csak egy oldala van. A földön nincsen semmi más, aminek csak egy oldala volna. Amíg a kezemben van, én vagyok a király.³¹¹ A kisplasztikákat nézve elmondhatom, hogy Kiss György is tenyerében hordozza Odin korongját, csak az ő korongjának nem egy, nem kettő, hanem három oldala van. A gyulai váról

készített érmével kapcsolatban mondta: „És talán inkább az a nagy kitalálásom szólt mellette, hogy az érme két oldalára én három várat biggyesztettem oda – hát kinek jutna ilyen az eszébe?”

Munkái, vert és mintázott érmei és változatai, kiállított festményei egyaránt arról vallanak, hogy az ember nem áll a természet fölött, hanem annak csak része. „A természeti erőkhöz harca, a szét hullás drámája, a sziklát összetartó erő, a kövekből alkotott ókori csodák, a középkor katedrálisai, a világ fölülről látható rendje, a lent megélt kuszaság, az emberi indulatok összecsapása és megbékélése – számomra ez a világ. Ennek megjelenítésére törekszem.” (Kiss György, 1991)⁴¹²

Alkotásai a visszaállított egység (lélek és test, tudat és anyag) mozgalmasságát, megtapasztalt érthetlenséget mutatják fel, legyenek akár figurálisak vagy nonfiguratívok. A művész olyan természetességgel és könnyedséggel lépi át a műfajhatárokat, mint egy reneszánsz ember, akiben fel sem merül, hogy a világ nem egységes, és a reménytelenség érzése nem egy életre szól, hanem csak órákra. A melankólia nem lesz mintázattá sem a bazalttömböket ábrázoló, sem a hideg (vizes) kékekkel festett képeken (*Fertőrákosi emlékbányában*, 1974; *Bazaltbánya*, 1980; *Alagút*, 1980; *Jeges emlékezet*, 1980).

A festményeken nincsenek emberi alakok, de látjuk az emberi érzelmeket, a sziklát, hasadékokat, sötét vermeteket, labirintusokat és alagutakat. Látjuk a *Tűzvirágot*, az égő pirosat. A hegy magas, mégsem takarja el a kilátásunkat.

4 Krasznahorkai: i. m.

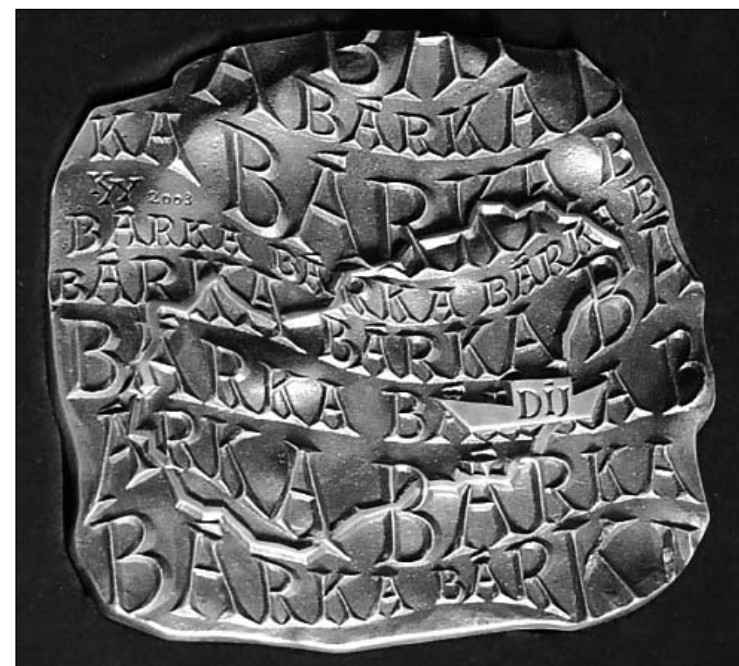
A kékségben elmerülünk, legyen az tenger vagy égbolt. Egyszerre modern és egyszerre kötődik a hagyományhoz, őrzi meg annak őszinteségét, világra való rácsodálkozását és hitét, hogy amit képvisel, segít a fennmaradásban, mert képes befogadni a világban zajló változásokat.

A hiány egyedüllét, magára maradás, elhagyás, kihagyás, felhagyás, megtörés, mozdulatlanság. A hiány tűzzé, levegővé, vízzé és földdé lesz. Az ógörög Hérakleitosz ősanaga (arché) a tűz, s ebből keletkezik a levegő, a víz és a föld. Az egymással kölcsönviszonyban levő ellentétek felszín alatti egysége és egymásrautaltsága mélyén a logosz (ige, gondolat, értelem) harmóniája munkálkodik.⁵⁹ Kiss György a logosz embere. Csendben, zaj nélkül az. Nincs kiállítás, csak kiállítás. Elvárható-e a mai világunkban, hogy valaki összekapcsolja az élők és az istenek világát? Olyan érmekeket alkot, amelyekben az egyéniség és világ drámai kapcsolata a tét, legyen szó az *Alföld-* és *Napkorong* sorozatról, a *Kohán éremről*, *Liszt*, *Ferenczy Béni*, *Csontváry* sorozatáról. „...ha egy asztalsarkom van, akkor is lehet dolgozni, ha van mit mondjon az ember a világról, teljesen mindegy, hogy rajzolok, rézkarcot készítek, festek vagy mintázok.”⁶¹⁰ A festményekben megidézett bányák a kisplasztikáiban, érmeiben is ott vannak, a föld mélyéből nyert érc által.

Borges egy interjúban úgy fogalmazott, nem tudja, definiálható-e a valóság és a képzelet. Ez megoldásra váró metafizikai kérdés. Kiss

5 Oláh János: Az eszme valósága (Valóság, LI. évfolyam, 2008/12.)

6 Krasznahorkai: i. m.

György alkotásait nézve, úgy gondolom, hogy korongjai, plakettjei, érmei, festményei olyan tárgyat, titkot jelölnek, melyet a vele kapcsolatba kerülő személy nem tud kivenni a fejéből. A végtelenül tömör, lényegre törő kisplasztikák arra készítik a látogatót, hogy saját maga értelmezze a látványt, még akkor is, ha értelmezése során nem jut eredményre, elakad, megakad. A kisplasztika is tömör, akárcsak a bazalttömb. Olyan, mint az irodalomban a novella. De az értelmezés szabadsága lehetővé teszi, hogy a néző felismerje, ha zsákutcában jár, és onnan kijöve találhat egy utat, bármennyire is keskeny utat, amelyen indulva eljuthat a mű szerzője által megfogalmazott és a műbe rejtett gondolatokhoz. Mintha a kezében tartaná az érmet. Nem tudni, hány oldala van.

1 Belváros-Lipótvárosi Nemzetiségek Háza (1052 Budapest, Vármegye utca 13.), 2013. május 31 – 2013. június 14.

2 Krasznahorkai Géza: Küzdelem és megbékélés (Kiss György művészetéről)

3 Jorge Luis Borges: A korong

► KÖLÜS LAJOS

A szívünkkel érzett idő

Kiss György Pál Szerves egységben című kiállításáról

Az idő megfogalmazhatatlan, rejtélyes paradoxon. Aurelius Augustinus szerint: De mi az idő? – kérdezte. Ha tőlem kérdezik, tudom. Ha meg akarom magyarázni a kérdezőnek, nem tudom. Valahogy így vagyok én is Kiss György grafikáival, festményeivel és kisplasztikáival.

Mi a kisplasztika? Ha tőlem kérdezik, tudom. Ha meg akarom magyarázni, nem tudom. Kiss György így vall erről: „Blaskó Jancsi is ott lakott azokban a műtermekben, neki mondtam: adjál nekem valami gyurmát. Másnap megcsináltam az első plakettjeimet: *Bezárva*, *Kint és bent*, *Festőasztal*. Megmutattam neki, megnézte és azt mondta: nagy hiba volt neked ezt a kezdedbe adni. Tulajdonképpen ezek a plakettek ma is a legszeretettebb munkáim közé tartoznak. Én nem tanultam érmészetet, azt se tudtam, hogy Magyarországon éremművészet létezik.”¹⁹

Létezik-e út a titok, a csábítás, a mágia nem esztétikai, radikális illúziója felé? A totális láthatóság, a virtualitás határán van-e még helye a képnek, megformált anyagnak? A rejtélynek? Az illúzió erejének, a formák és a látszat igazi stratégiájának? – kérdezi Jean Baudrillard *A művészet összeesküvése* című elmegyakorlatában. Kiss György tárlatán egyben látni a műveket és az időt, amelyben megszülettek. Igyekezem megszabadulni az olvasás, értelmezés, a megfejtés gondjáról, megfelekezni az értelmes és értelmetlen merev ellentétéről, hogy a dolgok metamorfózisát érzékeljem és felfogjam.

A kiállított képek a hetvenes-nyolcvanas években születtek: *Fehér falak*, 1973; *Kőfejtő*, 1973; *Kompozíció*, I. 1973; *Fertőrákosi emlékek barnában*, 1974; *Keletkezés*, 1975; *Táj*, 1976; *Mág-*

lyaköz 2. IV. em., 1976; *Tűzvirág I.*, 1976; *Svájci utazás*, 1979–1980; *Bazaltbánya*, 1980; *Alagút*, 1980; *Hegyoldal*, 1980; *Jeges emlékezet*, 1980. „A természetben a kő az fantasztikus élmény! Monumentális, rávilágít az ember törpeségére, s van egy látható, de nem érthető rendje, ami az emberek életében soha nem volt meg, az enyém-ben különösen nem, mert én elég szertelen ember voltam. És ott láttam egy olyan rendet, amit megpróbáltam előbb magamban kialakítani, majd a festézetemben is. Jóval később nagy élmény volt a repülés, amikor felülről ez a rendezetlen világ nagyon rendezettnak tűnt, s az ember csodálkozott, amikor leszállt. Mert a rend a világban igenis létezik. Csak elég magasra kell szállni hozzá.”²¹⁰

A festmények színvilága egységes, a tájhoz, a természet formáihoz kötött, a formák nonfiguratívák, belső feszültségektől terhesek, egymásra dőlnek, keresztezik egymást, de nincs összeomlás, csak alagút. Nem érzem az üresség illúzióját, tömör falat látok, amin nem hatol át a tekintet és a fény. Két kép ragad meg igazán, a *Máglyaköz* és a *Tűzvirág*. Az előbbi letisztult formáival és színeivel hat, az utóbbi robban, vöröslik, kész vulkán, közel a megsemmisülés, vagy már benne is vagyunk. Hová vezet innen az út? A hideg és kifakuló kékhez, egy jeges világba? Ami addig kedves volt a művész számára, az megtagadtatik. „A feketét és a fehéret nem volt erőm feketén és fehérén letenni. Elvittek a színek” – mondja erről a korszakról szólva. De végül a színek és a szerkezet, az esetlegesség és a rend harcából a szerkezet, a rend kerül ki győztesen.³¹¹ Elmondása szerint egy 17 forintos pengével készítette egész

életművét.⁴⁹ „...én alkatilag expresszív vagyok, és egy idő után az ember érezte, hogy valahol a tapinthatóság is, az ujjak is részt kell vegyenek ebben a folyamatban. Nem volt elég a kép két dimenziója, egyszerűen olyan vastagon vakoltam már a képeket, hogy az egy kis dombormű lett.”⁵¹⁰

Kiss György 1983 óta kizárólag plasztikával foglalkozik. Bataille mondja, hogy a „rajtunk kívülre”, a rajtunk kívüli másra, másokra, azaz a folytonosságra vágyunk. Ez a saját létünk határait meghaladni kívánó „túlzás” nem csupán „a szeretett lényre” való vágyakozás, de minden vallásos érzés, a „végtelenre”, a „határtalanra” vágyó „szentség” paradoxona is. Vagyis a lehetetlen megkísértése, hiszen ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a kontinuitás egységéhez, hogy túllépjünk a megszakítottságon, saját létezésünket, létezésünk alapfeltételét – a disz-

kontinuitást – kellene legyőznünk, ami csak és kizárólag a megsemmisüléssel lehet egyenlő számunkra.⁶¹¹

Korong, négyzet, téglalap, három- és sokszög alakú plakett, lapos-, fél- és magasdomborművek, mélydomborművek sorakoznak, háromdimenziós térben. Visszaköszönnek a bazaltbánya struktúrái, az anyag rétegződései. A rend uralkodik. A természet rendje. Az egyik érme, a *Gyulai vár* lett 2009-ben a világ legszebb érme az internetes szavazásban.

Az asztali tárlókban a kicsiny, tenyérynnyi vagy annál is kisebb alkotások (*Koncsek Pali 80 éves*, *Bokros Zsigmond*, *Ferenczy Noémi-díj*, *Bibó István*, *Knoll József*). A bronz ígérete, veretessége, formálhatósága, barna színe. Több mint ön-maga. Önmaga ellentéte lesz. Alvó szegrek a jéghideg homokban.

4 Szőke Margit: Kiss György színesedő világai. Gyulai Hírlap, 2010. november 10.

5 Krasznahorkai: i. m.

6 Budapesti Könyvszemle, 2001 (Georges Bataille: Az erotika)

1 Krasznahorkai Géza: Küzdelem és megbékélés (Kiss György művészetéről)

2 Krasznahorkai: i. m.

3 Krasznahorkai: i. m.

► ZALÁN TIBOR

A fáklya kialszik

Történelmi dráma két felvonásban

„Harmadik holnapja mióta honyunkat
Víjja az álnok Pertafa várunkat.
Már sok vitézeink elveszték élteket,
Kedves hazájokért ontották véreket.
Bajnok tiszt társaim, néktek javasolnám,
Ha hogy úgy tetszene, szívből tanácsolnám,
Hogy mi Pertafával mennénk békességre,
Esküdjön meg nekünk mennyre, földre, égre.
Adjuk ált’ a várat néki jó módjával,
S innét költözzen el ki-ki vagyonjával!
.....

Petafa basa így állá meg a hitet,
Melyet Kerecsénynek nagy erősen letett:
Hogy a kulcsot mihelyt a kezihez vette,
Kerecsényt azonnal vasra verettette.
Szolimán császárhoz Belgrádba küldötte,
Ki ott Kerecsénynek fejét leüttette.
.....

Nemes Vörös Mihály:
A bajnokok Vég-Gyula várában, 1807

SZEREPLŐK:
Magyarok:
Kerecsényi László, várkapitány
Ghyczy János, lovashadnagy
Hennyei, lovashadnagy
Anna, Cselédlány
Kristófká, Kerecsényi fia
Klára, Kerecsényi felesége
Báthory, Kerecsényi sógora
Hadnagy1
Hadnagy2
Hadnagy3
Katonal
Katonal2
Szolga
Törökök
Pertaf, ostromló basa
Aisa, Pertaf lánya
Persa, Nándorfehérvári basa
Iszkander, Persa fia
Hasszán
Kém1
Kém2
Török
Réz aga
Szolgák, katonák, törökök

I. FELVONÁS

1. jelenet – Gyula, Kerecsényi szobája

GHYCZHY *Kerecsényi asztala fölé görnyedve, nyögdécselve ír valamit.*
GHYCZHY *(Hangosan újra- és újraolvassa, amit addig írt, nehezére esik a művelet.)* Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, imígyen Amen. Végre rendelkezem. Mert el leszünk veszve. És amiről végre rendelkezem, az talán még nem lesz elveszve. *(Felugrik, de aztán nyugalmat erőltetve magára, visszaül.)* Emlékezzél végre és sohasem fogsz vétkezni, mondja az írás. Ha gondolkozásunkat egész életünkön át egyáltalán semmi más fontos dologra nem irányítanánk, hanem a halandóságunkról való elmélkedés mintegy teljesen foglyul ejtené azt, és bár életünk hosszú éveikig tartana is, mégsem tudnánk megérteni és ésszel egyáltalán föl nem érhetnénk azokat a dolgokat, amelyek annyira hozzátartoznak emberi mi voltunkhoz, hogy amikor az Isten fia emberségünket fölvette, az Atya nem engedte, hogy ő mint ember ettől a halandóságtól ment legyen. Bár ez az elmélkedés halandóságunkról és a végső dolgokról a maga lényegében nagyon keserűnek tűnik föl az egészséges ember előtt, mégis nagyon szükséges, hogy a rá emlékezés indítson minket az Isten iránti izzó szeretetre, s késztessen a jó cselekvésre és a rossz kerülésre, tegyen minket annál buzgóbbakká és készebbekké arra, hogy ezt a halandóságot levetkőzzük. Ühüm. Na, ezt a halandóságot még, momentán, nem vetkezném le egy darabig, én kegyes Istenem, ha hallasz éppen engem most egyéb fontosabb elfoglaltságaid között, tenném, ha ezt a ménkü sok pogányt ránk nem hoznád immáron sokadszor. Tovább! Valahogy majd csak haladunk valami felé... *Kegyes és irgalmas Isten, mivelhogy a halandóságunkra és a végső dolgokra való emlékezés és emlékezet int, és a mostani nagyon veszedelmes idő forgandósága figyelmeztet, hogy intézkedjünk családunkról, azért tehát úgy irányíts minket, hogy ne érhesen a vád, hogy mások törvényes jogait sértjük, fele-barátainknak ártunk, a Te Isteni Felségedről megfélekedzünk.* Ezt a mi utolsó akaratunkat is a Te ítéletednek vetjük alá. A fene se érti ezt meg így. De ha így kell, akkor így írom én is. Így írják évtizedek óta. Ja, ha így írták az írástudók... Bezzeg, nekik nem volt egyéb dolguk hülyeségek leírásánál, kardot sem láttak,

csak falon lógni, kifényesítve. De így kell, azt mondták. Így vagyon írva... Tovább... Most jön a feleség, gyönnnek a gyerekek... Negyvenhat évesen az ember már gondolkodhat akár a haláláról is...

Innentől kezdve nem ír, csak járkal a közönség sorai között, olvas, és ideges, mert nem egészen érti, mi is van leírva a sorok között...

Először is azt akarjuk, hogy amikor a Te akaratod szerint, Szent Isten, ezt a mi halandóságunkat letesszük, és felcseréljük az örök boldogsággal, minden fölösleges pompa és költség nélkül temessenek el ősi temetkezési helyünkön, és a végtisztességet ne halogassák hosszabb ideig, hanem egy hónapon belül mindenképpen tartsák meg, mivelhogy testünk, mint föld, nem kíván mást, mint visszatérni a saját eleméhez. Meg, elrohad amúgy is, mert a test már csak ilyen, hamar rohad, ha nincs használatban... de ezt nem írtuk le... A pogányok is, akiknek semmi hitük nem volt, a föltámadásban semmi reményük, azt tartották, hogy halandó voltunk és a róla való gondolkodás, és maga a halál valósággal minden rettenetes dolgok között a legrettenetesebb, mégis a végtelenül jó és nagy Isten halandóságunkat a mi számunkra, benne hívó és parancsait engedelmesen követő keresztények számára biztos kapuvá tette, hogy azon keresztül szerezzük meg az örök élet dicsőségét, és ezért van az, hogy mindnyájan hívei, akik erre a dicsőséges örökkévalóságra vágyakozunk, csak ezen a kapun, halandóságunkon keresztül és vágyaink eltávoztatásával érhetjük el azt. Az apostollal együtt fohászkodjunk és mondjuk: bárcsak megsemmisülnénk és lennénk Krisztussal. A Fölséges Úr Istennek bölcs rendelkezését szemem előtt forgatván, hogy egyszer az embernek meg kellyen halni, márpedig, a dolgok jelen állása szerint, én fölöttébb meg fogok, mert az a kurva török hamarosan megérkezik a város falaihoz, föl tettem magamban, hogy már épp ne öregségemre, csak a mostani szorongatásimra való hivatkozással, még ép és friss elmével, kevés maradványimról Feleségem és Gyermekeim között utolsó rendelkezésemet meg kívánom tenni, a mint az Úr Istennek Nevében el is kezdem Testamentomomat. Lelkemet az Hatalmas Istennek a honnand vettem, Testemet pedig én Anyámnak a földnek ajánlom... Rendelkezni

óhajtók hát minden ingó és ingatlan vagyonommal, mit nekem az isten kevéssé útamra kezemhez ajánlott... Na, most kezdetük összeszedni, amink van, tehát én most, nevezetes Ghyczhy János lovaskapitány...

Kicsapódik az ajtó, Kerecsényi ront be rajta.

KERECSÉNYI Hogy a ménkű csapna beléd, itten fiskálkods, amikor kint éppen kezdődik a móka? Jössz te velem, bánatos képű Ghyczhy János, megyünk az udvarra, Kristófká fiam löni tanul már, és épp ideje annak, hogy megtanulja a nyíllövést, mindenfelől azt párállják a begazolt népek, jön a török Gyula ellen, itten löni kell majd tudni, és nem írni, nem a tudományokban mélyedni el...

GHYCZHY Az már csak jön, nem holmi kárálás ez, kapitány.

KERECSÉNYI Mi az az már csak jön?

GHYCZHY A kémelek jelentései szerint nagyon is jön... A török... A nagy Szulimán régesrég úton van felénk, vagy Eger, vagy Szigetvár felé... Valaki felé biztosan... Majd eldönti, végül is hova tart. Maholnap itten van... valaki... és számlálhatatlanul sok török lesz majd vele. Meg még Erdélyből a székek is jönnek hozzájuk, törni a várat, bennünket hullajtani... A véreink, na, azok is jönnek a vérünkért, a várunkért... Eszi már a magyar a magyart is... cudar egy világ ez, annyit mondhatok, kapitány.

KERECSÉNYI Nem mondhat. Ha jönnek, hát majd itt is maradnak. Hullaként, mind a földben. Kell a jó humusz ennek a derék békési földnek, hát nem igaz? Hanem, az jó vicc lesz ám, hogy amikor a törököt hazakergetjük Konstantinápolyba, vagy vissza az erdélyi váraiba, majd előkecmeregnek, ki tudja honnan, de mi tudjuk, hogy Erdélyből, János Zsigmond nyugalmas mocsarasából, vagy Ferdinánd, az osztrák császár védte területekről, mindegy is, ahol addig bújtatták a kövér seggüket az ostrom elől, a jó gyulai polgárok, akik ottan bölcsen kivárták, menyeyt vérzünk, és elvérzünk-e itt, és ha mégis mi maradunk meg a romok fölött, majd visszaülnek meleg medvebundáikban a meleg házaikba, elfoglalják megint az általunk török hullákkal megtrágyázott földeket, és még meg is mondják nekünk, hol lakik az Úristen,

elszámoltatnak a puskaporral, a kő- és ágyúgolyókkal, az élelemmel és a borokkal, s talán még le is csuktatnak bennünket az ostrom alatti garázda gazdálkodásunk miatt. Hogy harc közben mertünk enni, meg inni, meg túl sok puskaport és golyóbist elhasználni, kardokat törtünk el, és hagytuk, hogy a falakban kárt tegyen a török. A mi elszámoltatásunkkal lesznek elfoglalva, de az adókat majd ezentúl sem óhajtják megfizetni se nekünk, se másoknak. Magyar átok ez, édes fiam... Adót szedni igen, adózni – adózni, azt már nem.

GHYCZHY Így lesz, ha...

KERECSÉNYI Mi ha... hogy ha?

GHYCZHY Ha éppenséggel nem a török trágyázza meg velünk a gyulai vár környékét. Merthogy, lehet ám ilyen is, Kerecsényi uram.

KERECSÉNYI Figyelj te rám most, és nagyon figyelj, te Ghyczhy János! Hát én hallottam, mit morogtál ott nagy fiskáliskodásaid közben az én szobámban, az én íróasztalom fölé görnyedezve. Hallottam, végrendeletet írtál. És az ilyesmi, főleg, ha kitudódik, nem szül jó vért! Jegyezd meg, és hirdesd is ki mindenkinek! Aki ebben a várban végrendeletet mer írni, és rajtakapatik, az abban az órában be is teljesítette a földi életét. Esküszöm, hogy a saját kezemmel nyiszatolom el a nyakát életlen késsel. Mi nem a halálra készülünk ebben a várban, hanem az életre! Megérttetted? A győzelemre! És, el ne felejtse, ha Kristófká kedvére kinyilazta magát, majd együtt szépen visszajövünk ebbe a szobába, és együtt szépen széttépjük azt a maszat-rongy írást, amit azzal a durva kezettel összeeszkábáltál eddig – az én papíromon, az én tintámmal, és idegen végrendeletekből próbáltál meg elménckedni. Megérttetted?

GHYCZHY Meg, kapitány. Lehet így is.

KERECSÉNYI Csak így lehet, Ghyczhy, mert ezt én így rendelem el. Na, akkor most menjünk, és mulassunk egy jót a céllövésben!

2. jelenet – Gyulai vár, nézőtér rendezői jobb, rendezői balról vívótér

Kristóf, húsz év körüli, vézna legény, elől, a nézőtér jobb oldalán álldogál a fal mellett, kezében íj, tegezében nyilak. Várja az apját, arcán nyugta-

lanság. Kerecsényi érkezik Ghyczhyvel. A vívótéren két katonát jelenít meg.

KERECSÉNYI Hozzatok föl egy török foglyot a pincéből – céltáblának! Meg egy meszelynyi bort, nekem.

KATONA Bor az még csak lenne... De nincs lent több török fogoly, kapitány úr.

KERECSÉNYI Mi az, hogy nincs? Hát hogy portyáznak az én katonáim, hogy egy rongyos törököt sem tudnak elfogni nekem, hogy a fiamat célba löni tanítsam rajta.

GHYCZHY Egy van még lent... kapitány... de az nem céllövésre való.

KERECSÉNYI Egy? Ha van, hozzátok!

GHYCZHY Emlékeztetem, ő különleges fogoly, kapitány. Persa pasa fia, Iszkander, akinek a váltságdíjáért elküldte már Hasszánt, a kölyök szolgáját, hogy tízezer arany váltságdíjat hozzon érte.

KERECSÉNYI És elhozta ez a Hasszán azokat az aranyakat? Láttam én már azokat az sárga pénzeket?

GHYCZHY Még nem ért ide vele...

KERECSÉNYI Ha nem, hát nem. Hozzatok föl, legények, azt a Iszkandert, a fiamnak gyakorolnia kell a céllövést, mire a többi turbános ideér, mesterlövész kell legyen belőle.

GHYCZHY Uram... ezt az egyet ne! Vagy talán... mégse!

KERECSÉNYI Neked kuss, Ghyczhy János! Kristóf, készülj! Először a bal lábát célozd meg, fiam! S ha eltaláltad, aztán a bal tenyerét. Ne aggódj, nem fog mozogni, ez is ki lesz kötve szépen, mint a többi. Csak sorban, lassúdan sorban, hadd szenvedjen a pogány, megérdemel az minden szenvedést.

A katonák fölhozzák a pincéből Iszkandert. Fiatal legény, alig idősebb Kristófnál.

KERECSÉNYI Kötözzétek ki! Kezét-lábát szét! Arcra felénk, hogy lássa, mi történik vele! Tanuljon meg ez a nyavalyás szembenézni a halállal!

ISZKANDER Kegyelmezz az életnek, Kerecsényi kapitány, Hasszán bármelyik percen itt lehet a váltságdíjjal. Apám, Persa pasa...

KERECSÉNYI Minden perc késés közelebb visz a halálhoz, Iszkander. Nem csak téged, de bennünket is. Csakhogy, éppenséggel, té-

ged hamarabb fog... Nem érdekel az apád, fiacskám. Már túl sokat készt az a Hasszán! Az is lehet, valahová meglógott a pénzzel. Nincs nekem időm ezzel foglalkozni... Kristóf, a bal lába szárát kapd el!

Kristóf némi tétovázás után megcélozza a török bal lábát, el is találja, Iszkander felordít.

KERECSÉNYI Ordíts, Iszkander, így tanuljátok meg, milyen a szenvedés egy idegen országban, ahol semmi jogotok basáskodni és a lányainkat, asszonyainkat megbűbolni a szalmakazlak tövében és a tapasztott tisztaszobákban. Kristóf, most a bal kezét!

Kristóf céloz, és eltalálja Iszkander bal kezét. A török istentelenül jajgat, Kerecsényi torkaszakadtából kacag, vele együtt a fia. Ghyczhy kényszeredetten velük tart a nevetésben, ő is belekörtöyint néha a poharába.

KERECSÉNYI Derék fiú vagy, jeles vitéz lesz a fiamból! Te meg csak ordíts, török, a ti udvarokban mi ordítanánk így!

ISZKANDER Kegyelmezz az életnek, jó Kerecsényi László! Ha másra nem tekintesz, nézz a fiadra, tekintsd szép ifjúságát, és nézd az én szép ifjúságomat! Gondolj bele apám bánatába! Neked is van egy fiad... Rá nézz most! Képzeld el, ha elveszítenéd egyszer őt, mi fájdalom nem érne...

KERECSÉNYI Most a jobb lába szárát lödd el, fiam! Ha szeretne apád, Iszkander, elküldötte volna érted azt a szaros váltságpénzt; nincs kegyelem számodra. Lőj már, Kristófká, ne legyen mákos kalácsból a szíved! Ne légy ennyire anyámasszony katonája...

Kristóf dacosan lő, és térdén találja a törököt.

KERECSÉNYI Ez se rossz! Legközelebb kicsivel lejjebb, akkor emberesebb lövés lesz. Na, most a jobb kezét! Ne gatyázz már! A jobb kezét!

A nyílvesző a jobb kéznek éppen a közepén fúródik át. A török a fájdalomtól már félájult, nem tud ordítani sem.

KERECSÉNYI Ezzel megvagyunk. Akkor most a mellét! A szívét... bal oldalon van, ne felejtse

el! Telibe a szívét, a nyomorultnak! Mit gatyázol vele annyit? Célozz, Kristófká, most jön a legfontosabb lövés! A többi csak előjáték... Ezt kell megtanulnod, a szív játékát!

Kristóf célba veszi a rémülten rángatózó Iszkandert, de ebben a pillanatban nagy robajjal szakad be a vár kapuja, és beront rajta Hasszán, a vívótérre szalad, és Iszkander lábához veti magát. Majd feláll, Kerecsényi felé fordul, ő előtte is hasra vágódik.

HASSZÁN Megállni! Megállni! Kegyelmezz meg az én kedves gazdámnak, Kerecsényi kapitány! Hasszán elhozta a pénzt, többet, mint amennyit kívántál, íme, itt van húszezer arany!

KERECSÉNYI Hm. Elkéstél vele, kutya! Már kiadtam a parancsot! És parancsot még soha nem vontam vissza életemben. Lőj, fiam! Mondtam én valaha is, hogy élve adom vissza a te gazdádnek a fiát tízezer arany fejében? Soha. Csak azt ígértem, hogy... visszakapja. Na, most visszakapja... elég döglötten ugyan, de visszakapja.

Kristóf habozva engedi le a nyilat.

KERECSÉNYI A szentségit a fejednek, hülye gyerek! Azt mondtam, hogy lőj! Parancs! Gyula vár kapitánya parancsolja! A mellébe! Balra, ahol a szíve van annak a féregnek! Bele a szívébe! Eh, nyámnyla kölyök! Add ide azt a vackot!

Kitépi a fia kezéből a nyilat, megfeszíti a húrt. A nyílvevő végigsurrog az udvaron, s éppen a szívet találja el Iszkandernek.

KERECSÉNYI Pontos voltam, fiam? Valamikor majd te is megtanulsz így lőni. Meg – a szíved is megkeményedik hozzá. Most már viheted a dögdöt, Hasszán. Oldjátok le... De előbb tépjétek le Hasszán övéről a váltságdíjat! És számoljátok át! Húszezer aranyért adom ki ezt a döglött kölyökkutyát annak a másik kutyának, aki bagzotta. Hát hiszen – megígértem, hogy kiadom, vagy nem? *(Kacag)*

HASSZÁN *(feltérdel, felnéz a halott Iszkanderre, sokáig nézi, keservesen sír)* Meglakolsz te még a gonoszságodért, hírhedett Kerecsényi László,

lő, hitványabbul végzed, mint az én szegény gazdám bevégezte! Megtanulod te még, mi a szenvedés, megtanulsz te még sírni, kegyetlen magyar nagyúr!

KERECSÉNYI Dobjátok ki ezt a szőszátyár törököt, mielőtt meghallom, hogy mit átkozódik itt rajtam, és fel nem aprítom! És... vesétek utána a gazdája hulláját is! Vigye csak a gögös apjához, a híres Persa basához, és mondja meg neki, hogy köszönöm a pénzét, megszolgáltam érte... És... gondosan zárjátok be utánuk a kaput! Most már ihatunk még egyet, Ghyczy uram! Na, ne bámulj már ki a fejedből annyira, igyál, mára végeztünk. Azaz, egy kis papírtépés még lesz a szobámban...

3. jelenet – Nándorfehérvár, várbörtön, vagy inkább sírkamra, a színpad eleje

Hozzák a megláncolt Kerecsényit. Az előtérben egy magas rangú török katoná ul a nézőknek háttal, szemben vele áll a fogoly várkapitány. Két szélen két török katoná áll mereven. A földön egy hosszú láda, díszes szőnyeggel letakarva.

PERSA Mit panaszkodsz te itt nekem? Törbecsáltak, becsaptak, elfogtak, idehurcoltak, és most itt vagy, te, Kerecsényi László, gyulai kapitány. Meg vagy sértődve? Megható, de nem tudsz megindítani vele. Csak azt kapod, rohadék gyaur, amit megérdemelsz.

KERECSÉNYI Bizonyára. Egy tapasztalattal mindenestre gazdagodtam. Soha nem lehet hinni a töröknek, még akkor sem, ha igazat mond.

PERSA Ilyen az élet, Kerecsényi kapitány, egyszer fönt, egyszer lent. Hol a magyar csapja be a törököt, hol a török a magyart. Ezt le kell nyelni. Nem kell sokat rágódni rajta.

KERECSÉNYI Pertaf basa szabad elvonulást ígért nekünk, kétszáz szekérrel, sebesültekkel, fegyverekkel, lovakkal, asszonyokkal, gyerekekkel. A janicsároknak négyezer aranytallért küldtem, hogy hagyjanak bennünket szabadon elvonulni.

PERSA Így volt, így volt. Tudjuk ezt mind. De amennyire kegyetlen és kapzsi ember vagy te, Kerecsényi, mert a híred eljutott Isztambulig, annyira buta is. A török túsokkal az oldalad-

hoz láncolva a világ végéig el tudtál volna menekülni. Előkelő foglyok voltak mind, a szultán rokonai. Senki egy ujjal nem mert volna hozzátok nyúlni. De te elfogtad a tanácsukat, amikor láttad, hogy ölik a betegeidet, erőszakolják az asszonyaidat, falhoz verik a porontyaidat, hogy Pertaf pasához fuss panaszra a janicsárok fosztogatása miatt! Védelemért, mint egy szaros, együgyű kisgyerek. Magad dugtad a hurokba a fejedet, kapitány. És ez a fej már nem sokáig marad a nyakadon, megíérhetem.

KERECSÉNYI Mondod, hogy tanulnom kellett volna Temesvár példájából? Ott is felkoncolták a kivonulókat, az összes ígéretetek és esküdzéseitek ellenére.

PERSA Ígéret? Hagyjál már ezekkel a nem létező szavakkal, ostoba gyaur! Tudod, ha belegondolok, azért sok gondot okoztatok nekünk. Te, meg ez a Zrínyi. Az ám! Tudod-e, mi történt vele? Ezzel a törökmegnyomorító Zrínyivel?

KERECSÉNYI Nem tudom, hogy mi történt... ahogy azt sem, hogy te ki vagy... csak azt látom, hogy nagyúr... bemutatkozni elfelejtettél... de mesélni azt nagyon tudsz...

PERSA Nem véletlenül felejtettem el bemutatkozni. Mindent meg fogsz tudni, Kerecsényi kapitány, rólam is, ha eljön az ideje. De menjünk csak sorjában! Képzeld, galambocskám, ez a Zrínyi igazi nemzeti hős lett. Egészen egyszerű okból lett az. Nem, nem volt jobb hadvezér, mint te. Kegyetlennek legalább olyan kegyetlen a török foglyokkal, ebben jól egymásra találtak. De neki, szerencséjére, szerencsétlenségére, csak palánkvára volt, fából tákolt vacak kártyavár, amit egyszerűen rágyújtatt a felséges szultán. Azaz, már nem ő. De Zrínyi ezt nem tudhatta. Amikor kitért a várból, a nagy Szulejmán szultán már napok óta Allah megbecsült vendége volt – odafönt. Nem is ez a lényeg. Ennek a Zrínyinek nem volt sok választása. Ha nem jön ki Szigetből, akkor bent ég. Ha kijön, akkor felkoncoljuk. Hát inkább kijött, mint hogy sült formájában falatozzunk odabent a húsából. És ezáltal hős lett a magyarok szemében. Neked döngölt földből volt a várad és vastag facölöpökből épült. Te tudtad még tartani magadat, nem tudta Pertaf rád gyújtani a gyulai kócerájt. Nem tudott időben kifüstölni onnan benne-

teket. Pedig már fel akarta adni az ostromot. Nagyon félt a szultán selyemzsínórjától, mégis el akart vonulni a vár alól. Ostoba voltál, és idő előtt adtad meg magadat. Mi más vagy tehát a tiéd szemében, mint gyáva és áruló. Belőled sohasem lesz hős, mint a szigetvári kapitánytársadból. Ez a sors. Ez is a sors, Kerecsényi... Nem fognak rólad eposzt írni, mint a szigeti kollégádról.

KERECSÉNYI Gondolom, nem azért vagyok itt, hogy kioktass haditudományokból, hősiességből és gyávaságból, ismeretlen pasa...

PERSA Ja. Volt nálad egy török jataján. Ilyet ti nem szoktatok hordani.

KERECSÉNYI Emlék... volt. Hova lett?

PERSA A folyó sok mindent elnyel. Csak a múltat nem, Kerecsényi. A múltadnak ezt részét nyilván már el. De a többi...

KERECSÉNYI Ezért vezetettél most ide, hogy elmondd a többit?

PERSA Végül is igen. Azért hívattalak, mert meg fogsz halni, Kerecsényi, mégpedig ebben a sírveremben, és már a perceid is meg vannak számlálva. De nem maradhat itt a hullád, mert nem fogom hagyni, hogy megmérgezd vele ezt a szent helyet.

KERECSÉNYI Mire jó ez a színjáték? Én kapitány vagyok, te basa. Nem beszélhetnék egymással végre úgy, mint két katoná?

PERSA Nem, Kerecsényi László. Én pasa vagyok, te pedig egy közönséges gyilkos. És most végre a kezem közé kerültél. *(Int a két török szolgának, akik leemelik a szőnyeget a ládáról. Kerecsényi iszonyodva nézi a láda tartalmát, melyből öt nyílvevő mered az ég felé. A basa felemelkedik.)* Ez a mi időnk, Kerecsényi László. Ugye, tudod már, hogy ki vagyok?

KERECSÉNYI Tudom. Persa vagy, a nándorfehérvári basa.

PERSA Az. Annak az Iszkandernek az apja, akit te kegyetlenül meggyilkoltál, pedig még az a fattyú fiad is meg akart kegyelmezni neki. Céltáblát csináltál belőle. Megküldtem érte a kétszeres váltságdíjat, amit elvettél, és mégis megölted, még neveltél is hozzá. Hasszán hazahozta, és én akkor megsirattam. Hasszánt öngyilkosságra kényszerítettem, ne maradjon tanúja a könnyeimnek. De a fiamat nem temettem el. És megesküdttem, hogy addig nem temetem el legdrágább gyermekemet, Iszkandert, amíg meg nem bosszulom a ha-

lálát. Nézd a halottat, Kerecsényi László, felismered benne a fiamat? Nézd, hajolj közelebb hozzá, mert a szétrohadt arcába nyomatom bele a te arcodat a katonáimmal, és ott tartom, amíg a tiéd is az övéhez hozzá nem rohad. Igen, nem temettem el. Vártam, és éjjel-nappal sírtam, és azon imádkoztam, hogy a kezem közé kerülj egyszer. És Allah most meghallgatta az imádságomat. Látod? A két kezén, a két lábán, és a szívében még ott merednek a nyílveszők. Hogy is mondjátok ti a megváltótok sebeiről? Stigmák? Mondj már valami bölcset, Kerecsényi! Az utolsó mondataid lesznek, jól gondold meg, mit mondasz!

KERECSENYI Nem kérek kegyelmet. Megérdemlem a legszörnyűbb halált! Csak a feleségtől és a hazámtól búcsúzom. A fiam már úgyis halott. Ti öltétek meg.

PERSA Talán mégsem tanult meg egészen jól nyilazni. Az én fiam is halott. Egálban lennénk, Kerecsényi László, de a te fiadat nem én öltem meg. Az enyémet te. És még csak nem is harcban. Nem a legszörnyűbb halált fogod halni. Vitéz ember voltál, ha gonosz is. *(Elindul kifelé, nem fordul vissza, úgy mondja.)* Fojtsátok meg a kutyát, ha kimentem! *(Kimegy.)* A két katonát két oldalról megfog egy kötelet, körbejárják Kerecsényit, aztán elindulnak kétértelműen, hogy a hurok megszoruljon a halálraítélt nyakán.

4. jelenet – Kerecsényi szobája. Gyöngye fény

Fent, a vár mellvédjén örök járkálnak fáklyával a kezükben. Háromszor hangzik fel a „Jézus”-felkiáltás, majd megperdülnek a dobok, amelyek a kapuzárást jelzik. A falon örökdölgő kántálása hol erősebben, hol halkabban hangzik fel hol itt, hol ott: „Szólalj, szólalj virrasztó...” Az egész jelenet alatt hol eltűnnek, hol feltűnnek fáklyáikkal odafönt.

Az ágyon egy hiányosan öltözött, gazdag idomú lány nyújtózkodik kelleetlenül. Kerecsényi az asztalnál ül, az ő ruhája is hiányos, látszik, csak az előbb kelt ki a cselédlány ágyából.

KERECSENYI Mit mondtál? Hogy is hívnak?

ANNA Annának.

KERECSENYI Ki az anyád?

ANNA Nincs anyám. Ha lenne, nem lennék itt. KERECSENYI És ha itt vagy? Akkor mit csinálsz?

ANNA Nappal főzök, meg mosok, este maga alá fekszem, később meg... meg majd...

KERECSENYI Meg majd?

ANNA Sebet kötözök.

KERECSENYI Annak még nincs itt az ideje.

A török a mocsár miatt nem tud közelebb férközni hozzánk.

ANNA Egyelőre.

KERECSENYI Ja. Egyelőre. Tudsz csöndben maradni?

ANNA Máshoz sem értek. Tanulatlan vagyok, se írni, se olvasni nem tudok. De hallgatni... hallgatni, azt nagyon.

KERECSENYI Akkor most hallgass! Levelet kell írnom.

ANNA Kinek?

KERECSENYI Közöd?

ANNA A feleségének?

KERECSENYI Annak. Ez már a harmadik. Esztendeje sem vettem el.

ANNA Fiatal?

KERECSENYI Fiatal. Szép... Ropog a húsa, akárcsak a tiéd.

ANNA És már...

KERECSENYI És már mit?

ANNA És már... csalja?

KERECSENYI Veled? Veled ugyan nem csalom. Akkor csalnám, ha szeretnélek.

ANNA És ha belém szeret?

KERECSENYI Kuss! Azt mondtam, hogy neked kuss legyen ebben a szobában! Amikor széjjelteszed a lábadat, akkor jajgathatsz, sikoltozhatsz, egyébként csönd a neved. Hol is tartottam?

ANNA El se kezdte.

KERECSENYI Elkezdtem. Mielőtt ide evett volna a fene azzal a szép kerek melleiddel... *(Feláll, rácsap a lány fenekére. Az feljajdul.)* Hagyjál! Már elkezdtem írni a levelet...

Egy darabig olvas, aztán írni is kezd. Valameddig az ő hangján halljuk a levelet, azután a rendezői baloldalon magasan található kis kishangos ablakában fény gyúl, Klára lesz látható ott, kihajol, ő is olvasni kezdi a levelet. Egy ideig együtt olvasnak, aztán már csak Klára hangját halljuk.

KERECSENYI Édes Klárám, egyetlen feleségem, a legszeretettebb énnekem, aki úgy

hiányzik, de annyira, hogy az én martalóc agyammal megfogalmazni se tudom azt! Szolgállok neked szerelmemmel, mint óhajtott fiatal feleségemnek, és az Istentől szülből kívánok édes neked minden mennyei és földi áldomásokat! Egyben kérek, hogy még ne félts, édes mézem, a török egyelőre nem tud közel jönni a várhoz, még a városhoz sem, a Körösök áradása miatt. De a fogam fehérjét már kimutattam nekik, nem fértem a bőrömbe, azt hiszem, ismersz, és azt hiszem, nem fogják elfelejteni a mai napot. *(Klára csatlakozik a fölolvashoz.)* Lovas parancsnokaimmal váratlanul eléjük mentem, a legváratlanabbul, ahogyan azt tenni kell. Szerencsémre, remekded lovas parancsnokaim vannak, bizodalom van bennük, a török szétverése után lesz módod a hódolatukat egyenként fogadni finom kézfejen, illedelmes csókok formájában. A nevek számodra most még semmit sem mondanak, de majd... majd... édes kis feleségem, de majd utána... a nagy győzelem után. Olchárovcics Demeter, Henyei Miklós, a horvátországi Kamisacból származó Marinics Ferenc, Ghyczy János, a fiatal Balázsdia Márton... de miért is sorolom eléd most még őket... *(Már csak Klára olvas.)* Ezek mind jöttek ide valahonnan, a Dunántúlról, Bácskából, még románok is akadnak. A városbeliek kevesen maradtak meg, elszöktek innen, gyáván és aljasul, elmenekítette őket a már messziről megérezhető török kecskeszag, kivétel az a néhány bátor gyulai és környékbeli, aki úgy érezte, kötelessége megvédeni a várat. Ez a vár ma Szigettel együtt Magyarországon. Öbennük többnyire a fiatalság és a haza szeretete lobog. Ja, és a Schwendi Lázártól kapott hatszáz derék német! Hát azok, tudod! Bennük feltétlenül megbízom... Milyen érdekes is ez, hogy csak az innen-onnan, mindenhonnan jöttekben bízhatok. Miért nem bízhatok meg inkább a mieinkben? Mieink? Mert nincsenek itt a mieink... Nevelsz most azzal a piros kis csókos száddal, hiszen én is csak amolyan gyüttment vagyok – ezeknek. De én – akármilyen gyüttmentként is – itt vagyok. És nem a dunántúli birtokaim miatt van itt maradásom, ahogy rosszakaróim mondják. Mert itt valami nagyon nagy dolog készül, édes Klárám – *(Kerecsényi hátraszól)* ne fészkelődj már annyit, te kis csafka! – *(Klára folytatja az*

olvasást.) –, mert ez a legnagyobb valami, amit ma Európában megtenni lehet, megállítani a törököt, és én meg fogom állítani őket, és történelem leszek, Klára, és velem te is történelem leszel, mert a lelkemet te tartod magasra. Most, csak egy pillanatra, fogd be a füledet és csukd be a szemed: vagy ha nem sikerül megállítani őket, akkor meg fogok halni, de bátran, nem a hátamat mutatva a ránk töröknek. Bár a várat nem sikerült kellő állapotba hoznom, noha éveken keresztül volt ígéret ígéret hátán, aztán meg jött helyükbe a nagy semmi, majd csak segítségemre lesz az időjárás és a Jóisten kegyelme... Na, de a mai csata...! Az valami volt, édes húgom-szerelmem-feleségem, azt akarnám elmesélni végre! Rájuk mentünk, és úgy rájuk mentünk, hogy eleinte csak futottak szét, amerre láttak, és mert nem ismerték a környéket, folyton belénk fordultak vissza. Mi meg kaszaboltuk őket, ahol értük. Aztán, valahogy csak összerendeződtek, és akkor nekünk is verejtékezni kezdett a homlokunk. Csak estefelé tértünk vissza a városba, én ide, a várba. *(Kerecsényi olvas.)* Elkezdődött hát, kicsi feleségem, én jobbik részem, védangyalom és Isten után a legeslegnagyobb szerelmem. Most még csönd van itt. Hallom, ahogy az örök ébresztgetik egymást a danolászásukkal. *(Klára olvas.)* És ne haragudj meg a mostani, hirtelen föltámadott indulatomért, de eb a török, kutyta a német, és ezek ketten megemésztenek bennünket, ha észnél nem leszünk. A magyarság helyzete két császár között számomra kilátástalannak tűnik. Vajha lenne valaki, ki az mi megnyomorodott hazánkat békeséggel megoltalmazná és őrizné. Vajha... én magamot annak esmérném, az ki az fenn való veszedelemből kimenthetné szegény hazánkat s nemzetünket... De ezekről nem írok én most neked, majd hűséges levélhordóm, mivel ez a levél a legnagyobb titokban eljut hozzád, minden más fontosat ő mond el majd szóban... ha eljut tehozzád. És légy óvatos, te is csak olyannal küldj levelet, akiben megbízol, akit, ha elfognak a törökök, vagy a németek, vagy az erdélyiek, inkább vágassa ki a nyelvét, mintsem egyetlen szóval is eláruljon bennünket. És olyat ne írnál le, amit a levél elfogásával bárki is felhasználhat. A birtok ügyeivel jól el láttam az embereimet, te csak pihenj, és várd vissza szerető és hűséges uradat.

ANNA Hm. Hm.

KERECSENYI Kuss van neked! A levelet pecsétekkel látom el a nagyobb biztonság érdekében, és ráírom titkos kódjainkat is. Levélhordóm a vár mögötti lápon keresztül vergődik el tehozzádig, arra a török még nem merészkedik. Lehet, mire megjön a válaszdod, már vége a csatának, és ismét egymás ölelő karjában élvezzük Isten áldott napfényét.

ANNA És az én két ölelő karommal mi lesz már?

KERECSENYI Most jössz te... te, hogy is hívnak?

ANNA Anna...

Kerecsényi visszafélszkelődik hozzá az ágyba, ráborul, simogatja. Aztán, mintha csak magának, felsóhajt.

KERECSENYI Még van időnk hajnalig... Klára...

Az örök egymást ébren tartó kiáltásai hallatszanak, fent változatlanul járklálnak a fáklyások. Szóalj, szóalj virrasztó...

5. jelenet – bal oldali vívótér

A fönti mellvéden fáklyás örök járnak fel-alá, hangosan kántálnak: „Szóalj, szóalj, virrasztó... Szóalj, szóalj, virrasztó.” Pirkadni kezd. Az örök hangot váltanak: „Hajnal vagy, szép piro; hajnal, hajnal vagy. Majd megvirrad...” Eloltják a fáklyákat.

Pertaf egy kényelmes pamlagon ül, körülötte mindenféle emberei állnak. Épp a kémjelentést hallgatja.

PERTAF Azt mondd, hol van a legnagyobb ágyújuk?

KÉMI Fönt a nagytoronyban. Nem nehéz eltéveszteni.

PERTAF (a többiekhez) Azt kell először szétlőni. Majd, ha közelébb jutunk. Egyszer csak elapad a víz is, elvégre, nyár van, nem? (Kényszeredetten nevetek.) Hányan vannak bent?

KÉMI Ezeren, ha lehetnek. Nem nagyon többen. De szinte valamennyien zsoldosok. Közülük hatszáz német. Szerintem azokat meg lehet venni, viszonylag olcsón.

PERTAF Megvenni? Én nem veszek katonákat, jegyezd meg, fiam. Én levágom őket, aztán annyi. Fegyverzet?

KÉMI Meglehetősen gyöngé. Nem értek ide Schwendi ígért küldeményei.

PERTAF Meghiszem azt, hogy nem. Északon eleget foglalkoztatjuk az erdélyiekkel ökelmét, nem fog ő ide semmit sem küldeni. Örül, hogy él. Vízük van elég?

KÉMI Van egy bővizű kút a vár közepén. Eleget táplálja a Körös.

PERTAF Meg lehet mérgezni valahogy?

KÉMI Őrzik éjjel-nappal. Hacsak alulról nem...

PERTAF Ostoba. Élelemmel hogy állnak?

KÉMI Van, sok van nekik, túl sok is, gazdag környék ez. És mindenféle jó borokkal teli a pincéjük...

PERTAF Borok... A török rabok mellett... Nem rossz hely az. Csak épp nem jutnak hozzá szegény fogoly véreink azokhoz a borokhoz. Halálom, Kerecsényi szereti kerékbe töretni őket, de a karóba húzást sem veti meg elszórakoztató látványkényt. Vérszomjas vadember lehet az a várkapitány. Azokat a pincéket azért majd jól megnézzük magunknak, ha odabent leszünk. Sok a rabjuk? Sok boruk van?

KÉMI Aztat én nem tudhatom. Még sohasem jártam lent.

PERTAF Azt nem csodálom. Hány a nő és a gyerek a várban?

KÉMI Vannak. De elenyésző a számuk.

PERTAF Csak ez a rohadt mocsár ne volna. Mikorra akar már kiszáradni ez a sok víz? Így soha sem tudunk közel jutni a falakhoz.

KÉMI Miért nem ásnak alagutat a vár alá, Pertaf basa?

PERTAF Sose szerettem, ha a szolgák kérdéseket tettek föl az előjáróiknak. Ráadásul, ha ostobákat. De ha már megkérdezted – nem ásnak, mert omlik a föld alatt minden, most még csak vizes sár és agyag van odalent. Amíg a víz itt fönt föl nem szárad, nem tudunk közelebb jutni még a városhoz sem. Mondd csak, azt tudod-e, miért hallgatnak itt folyton a harangok? Túlságosan nagy a csönd a városban.

KÉMI Kerecsényi beöntette ágyúknak őket, a templomok kövét meg elhordatta erősíteni a belső várat.

PERTAF Derék, keresztény emberre valló cselekedet.

KÉMI Ezt hozta a szüksége, nagyuram. Azt mondta, stratégia... vagy valami ilyesmit...

PERTAF Azt kérdezem, hátulról nem tudjuk-e meglepni őket?

KÉMI Ott még nagyobb a mocsár, mint itt, uram, ott még az itteniek sem mernek elindulni egy-magukban. És az nem szárad ki soha. Csak hol nagyobb, hol kisebb, de mindig víz.

PERTAF Ühüm. Sokfelé jártál. A szultánról mi hír? Tudsz valamit?

KÉMI Töri Zrínyi várát. Azt mondják, dögrovason van Sziget alatt.

PERTAF Hogy mondtad, te föld mocska? A pasisah dögrovason van?

KÉMI Én... én csak... mi, magyarok így mondjuk... nincs ebben semmi rossz, bántó vagy tiszteletlen... csupán arról akartam tudósítani, hogy a nagy Szulimán szultán nincs a legjobb állapotban.

PERTAF Akkor jól értettem, amit mondtál. Végeztünk. Megkapod a megérdemelt fizetségedet. Vigyék ki a sátor elé, és vágjátok ki a nyelvét!

KÉMI Az én nyelvem? Kívágni a nyelvemet? És a többi híremmel? Azokkal akkor mi lesz?

PERTAF Mindent tudtam már rég, amit eddig elmondtál. Azt gondolod, megbízom egyetlen kémemben is? Az ilyen kívágott nyelvekkel, amilyen a tied, ki tudnám kövezni Sztambul leghosszabb utcáját. Ráadásul, te a felséges Szultánra is rá merted emelni a nyelvedet. Nem döglesz meg, mert minek is, kinek is döglene meg. Maradj örökre néma, olyan, mint a többiek, akik az utcasarkokon kéregetnek. (Az ordítózó kémet kivonszolja a szolgák.) Kérem a lányomat!

A szolgák egy gyönyörű, félig lefátyolozott lányt hoznak be. Pertaf int nekik, azok kimennek. A lányt hellyel kínálja, de az nem ül le.

PERTAF Azt mondtam, leülsz, Aisa.

A lány leül.

PERTAF Tudod, hogy nem szokás hadba magunkkal hozni a lányainkat.

AISA Tudom, apám.

PERTAF Akkor válaszolsz, amikor kérdezlek, bülbülmadaram. És azt tudod, miért hoztalak magammal? Most kérdeztelek, Aisa! Válaszolhatsz.

AISA Nem, apám.

PERTAF Mert féltetek. Mert túl szép vagy ahhoz, hogy otthon hagyjalak. De rosszul tettem ezt is. Mert most rossz hírt kell közölnöm veled.

Hosszú csönd.

PERTAF Hány éves is vagy te, lányom?

AISA Tizennyolc, apám.

PERTAF Akkor elérkezett az ideje, hogy férjhez menjél, és unokákat nemzzél nekem a hites uraddal.

AISA Igen, apám, ahogy akarod.

PERTAF Nem kérdeztelek. Ugye, Aisa, volt neked egy vőlegényed, akit Iszkandernek hívtak?

AISA (elhagyja a hidegvéret) Volt? Mit jelenet az, hogy csak volt?

PERTAF Jól hallottad. Csak volt. Ne kérdezz, és ne szólj közbe! Elmondok mindent, amit tudnod kell. Iszkander Kerecsényi fogságába esett pár hónapja.

AISA Ezt tudom. És közbeszóllok. Tudom, hogy Persa pasa, az édesapja, húszezer aranyat küldött el váltságdíjra érte.

PERTAF Pontosan így történt. De a váltságdíjjal megbízott szolgál az áradások miatt elkészt a pénzzel.

AISA Elkészt?

PERTAF Kerecsényi a fiával halálra nyilaztatta a vőlegényedet, Iszkandert. (Aisa összerándul, de nem szólal meg.) Céltáblának használta, hogy a gyereket megtanítsa a nyíllövésre. A gyulai kapitány már csak ilyen. Élő céltáblát használ. A holttestét kiadta, Persa pasa emberei hazaszállították Nándorfehérvárra, ahol, gondolom, méltó gonddal már el is temették.

AISA És akkor... akkor most mi lesz velem, apám?

PERTAF Hozzá kell adjalak egy gazdag agához.

A lány hirtelen felugrik, letépi a fátyolát, és kirohan.

PERTAF Aisa! Azonnal visszajössz! Szolgák! (Néhány török lép be.) Kérem vissza a lányomat. Mit álltok? Kerítsétek elő... elrohant innen valahova. Utána, ahányan csak vagytok, keressétek meg, fogjátok el, ha kell, erővel cipeljétek elélem! Mindenki menjen, aki csak él és mozog!

Hihetetlen kavarodás, szolgálk rohagnak a széksorok mentén, a nézők között is kémlelik, keresik Aisát... Csak Pertaf ül továbbra is merev arccal a széken, mozdulatlanul. Sok idő telik el, elcsendesedik minden. Egyszerre egy szolgálka térfereg be a szobába, leborul ura lába elé.

SZOLGA Nagy jó uram, felséges Pertaf pasa, vedd akár a fejemet a hírért, a lányt mintha a föld nyelte volna el. Mi megtettünk mindent, halálra kerestük.

PERTAF *sötétben nézi egy darabig a földön vonagló férget, aztán kivonja a kardját a hüvelyéből.*

PERTAF Valóban halálba kerestétek...

6. jelenet – Kerecsényi szobája

Ghyczhy és Kerecsényi az asztalnál borozik; a jobb oldali kerengőn Kristóf és Aisa évődik, játszadozik egymással.

KERECSÉNYI Ki ez a török lány? Nem tetszik nekem. Túl szép. Túl kacér. Túl... török.

GHYCZHY De ha Kristófnak épp ez tetszik? Hogy... túl szép... hogy túl kacér... hogy túl... török...?

KERECSÉNYI Egyáltalán, hogy jutott be a városba ez a kis ribanc?

GHYCZHY Azzal dörömbölt a városkapun, hogy a török janicsárok meg akarták erőszakolni.

KERECSÉNYI És, na, kérdezem én, ki ez a lány?

GHYCZHY Aisának hívják.

KERECSÉNYI Aisa. Szép név. Igazán törökös. De én ezt a Kristófot a Harrach, osztrák báró lányának szántam. Ennek a kis nyüzügének semmije sincs. Amannak meg hatalmas vagyona van. Nem azért gürcöltem, hogy egy török cafkára hagyjam majd mindenemet... mindent, amit összegürcöltem... *(A részege-dő ember bánatos őszinteségével.)* Nyaltam... alázkodtam... *(Iszik, föllobban benne az öntudat.)* De azért kellően vitézkedtem is... csatákat veztettem, beleharaptam a törökbe, ahol csak tudtam... teli vagyok kitüntetéssel... Ennek a kis semminek küszködtem volna össze ennyit?

GHYCZHY Azért, ennek a kis semminek is lehet valamije. Kell legyen valamije, ha Kristófnak annyira a kedvére van.

KERECSÉNYI Amije van, azt én mindet látom, ha ránézek. Én is voltam... vagyok... fiatal. Mióta is van itt a lány?

GHYCZHY Négy napja.

KERECSÉNYI És ha kém?

GHYCZHY Kém? Egy ilyen fiatal lány? Kém?

Kapitány, már mondanék erre valamit...

KERECSÉNYI Kuss, Ghyczhy, igyál! A törökök mindenre képesek... Nem lehetetlen, hogy ez a fiatal lánynak látszó démon egy ötvenéves, elmaszkírozott aga.

GHYCZHY Kapitány... Lehet, hogy most nekem kellene innom még egy kupával. Csak a tisztesség és józanság tart vissza attól...

KERECSÉNYI Mitől, te bitang?

GHYCZHY Hogy ki ne mondjam...

KERECSÉNYI Mondd ki nyugodtan, legfeljebb a fejedet vetetem.

GHYCZHY Hogy kend egy nagy marha, Kerecsényi kapitány. De akkorra, akkora ménkű nagy barom, amekkorákat a pusztákon szoktak terelni deledő időben a káromkodó gulyások.

(Mindketten nevetnek. Váltás. A karzaton évődik a két fiatal.)

KRISTÓF Ha vége lesz ennek a háborúnak, elveszlek feleségül. És szép gyerekeink lesznek, kis magyar–török gyerekek...

AISA Nekünk magyar gyerekeink lesznek.

KRISTÓF Örülök, hogy ezt mondod. Ha vége az ostromnak...

AISA Ennek még sokára lesz vége. És nem tudhatjuk, hogy a törökök győznek-e, vagy mi.

KRISTÓF Mi?

AISA Hát nem magyar vagyok most már én is – temellett?

KRISTÓF Te vagy a legmagyarabb lány a világban, Aisa. Hanem, kérdezlek én, bártortalanul, mondd, volt-e már szerelmed... úgy... igazi... szerelmed... a világban... énrajtam kívül?

Aisa egy pillanatra elkomorodik, de aztán felkacag.

AISA Hát, ha tudni akarod, volt valaki, akit szerettem, de annak már vége. Meghalt... tu-

dod... megölték... és csúnyán ölték meg... nem akarok erről beszélni.

KRISTÓF Akkor ne gondold most vissza erre! Nem akarom, hogy szomorkodjál! Inkább játsszunk valamit, Aisa!

AISA Mondd csak, Kristóf, mi van a vár mögött?

KRISTÓF Mi lenne? Mocsár. Átláthatatlan és átjárhatatlan mocsár. Aki ott eltéved, az biztosan megfullad ott, vagy elpusztul az éhségtől, szűnyogoktól, a megposhadott víztől.

AISA Engem érdekel az a láp... Nagyon érdekel... Mi lenne, ha leszöknénk oda? És... ott ketten tudnánk lenni végre. Leszöknünk? Van elég bátorságod hozzá?

KRISTÓF Apám biztosan nagyon haragudna miattam...

AISA Apám, apám, mindig csak az apámozás... Ennyire félsz tőle?

KRISTÓF Hát jó. Elviszlek oda, hátra, ahova nem szabad mennünk. Apa!

KERECSÉNYI Mondd, fiam!

KRISTÓF Kószálunk egy kicsit a várfokon ezzel a lánnyal.

KERECSÉNYI Csak vigyázzatok, a török már be tud lőni a bástyaráseken.

KRISTÓF Apám fia vagyok, tudok vigyázni magamra. És a nyíllal is jól bánok már.

AISA Tudsz bánni a nyíllal?

KRISTÓF Apám megtanított. Nem is akármilyen módszerekkel. Ha lemegyünk, elmesélem neked.

AISA Jó, meséld majd el!

Kézen fogva elandalognak az asztalnál borozó két férfi fölött, aztán egymásra néznek, és váratlanul futni kezdenek.

KERECSÉNYI Hirtelen jött ez a meleg. Nagyon szárad a láp a város körül. A törökök már elkezdtek feltölteni az mélyedéseket, elvezetni az árkokból a vizet, hamarosan ágyútűz alá vesznek bennünket.

GHYCZHY Eltart az még egy-két napig, kapitány.

KERECSÉNYI Hála az égnek, alul nem tudnak jönni, mert még vizes a föld, hiába próbálkoznának alagutat fúrni a vár alá. De fönt már készülődnek, mozgatják az ágyúikat. Töltenek rendületlenül, és jönnek, egyre közelebb vannak.

Hatalmas dörrenés hangzik fölöttük.

GHYCZHY Mi volt ez?

KERECSÉNYI Az első lövés! Kezdődik.

GHYCZHY Nagyot szólt, és rögtön nagyot rontott odafönt valamit.

KERECSÉNYI Kurv'annya! Erre nem számítottam!

Egy katonát ront be közéjük.

KATONA Kapitány, a török az első lövésre szétlőtte a bástyatorony nagyágyúját!

Mindketten fölpattannak.

KERECSÉNYI Rögtön a nagyágyúval kezdik!

Honnan tudhatták, hogy oda kell célozniuk? GHYCZHY Valaki tájékoztatta őket, kapitány.

Tudnak ezek mindent.

KERECSÉNYI Igaz. Ahogy mi is tudunk mindent. Vagy, legalábbis, azt hisszük.

GHYCZHY Nem válaszolunk erre nekik, kapitány?

KERECSÉNYI Majd ha eljön az ideje, mi is megszólalunk.

Vad ágyútűz távolról, tompa buffogás, golyók süvítése, a falakba csapódó ágyúgolyók különös roppanásai.

KERECSÉNYI De hol van Kristóf?

GHYCZHY A török lánnyal ment föl sétálni a várfokra.

KERECSÉNYI Azonnal hozzátok le őket onnan, ott most a legveszélyesebb.

A katonák kirohannak. A két férfi, rosszat sejtve, fel-alá járkal. Nem néznek egymásra. A katonák dolguk végezetlenül térnek vissza.

KATONA Nincsenek fent a várfokon.

KERECSÉNYI Akkor keressétek őket az összes szobában!

Folytatódik a néma járkalás. Nemsokára visszatérnek a katonák.

KATONA Ott sincsenek, kapitány.

KERECSÉNYI Merre indultak el? Ki látta őket?

KATONA1 Én... Ha megbocsát... Én láttam. Leereszkedtek hátul a mocsárhoz. KERECSENYI A mocsárhoz? Amikor azt megtiltottam mindenkinek? Akkor egy szakasz indul le a mocsárhoz! Keressétek meg őket, ha addig éltek is.

Int Ghyczhynék, leülnek, mereven nézik egymást, és nekikeresedve isszák a borokat.

KERECSENYI Sok ágyúval jöttek. GHYCZHY A mi ágyúink harmada használhatatlan, harmadához meg nincs elegendő golyónk. KERECSENYI Majd a megmaradt egyharmaddal válaszolunk nekik, ha közelebb eszi őket a fene.

Nemsokára ismét előkerülnek a katonák. Remegnek az idegességtől és a félelemtől.

KERECSENYI Megvannak? KATONA Csak az egyik. Csak az egyik van meg. Az megvan... KERECSENYI Melyik? Kristóf? KATONA Igen... Kristóf. KERECSENYI Hála istennek! És mit csinál? KATONA1 *(az előző katonára nem mer megszólalni. Az öregebbik fele.)* Fekszik... KERECSENYI Fekszik? Ilyenkor? Az én fiam? Miért fekszik ilyenkor az én fiam? KATONA Most hozzák fölfele... KERECSENYI Hozzák? Berúgott? KATONA1 Nem, kapitány... A víz tetején lebegett, amikor megtaláltuk, hátul, a mocsarasban. KERECSENYI A víz tetején? Amikor megtaláltátok? A víz tetején lebegett... hátul, a mocsarasban? Mi az, hogy lebegett? KATONA *(hosszú hallgatás után lehorgasztott fejjel)* Már halott volt. De még nem vitte le magához az iszapba a víz. Négy katona hozza már hordágyon fölfele. KERECSENYI Meghalt? Meghalt a fiam? Eltalálta egy ágyúgolyó? Oda nem tud belőni a török! Akkor meg hogy történt? KATONA1 Megölte valaki KERECSENYI Te megőrültél. Az én fiamat... valaki... megölte? Miért? KATONA Egy török jatagán állt ki a melléből. KERECSENYI Török jatagán. És a lány? KATONA A lányt még nem találtuk meg...

Kerecsényi felugrik, lesöpri az asztalról a bort, és felrúgja a saját székét.

KERECSENYI Tudtam. Meg kellett volna éreznem... De ki lehetett az a lány? Ne hozzátok be most Kristófot! Ne, most semmiképpen se! Majd holnap megnézem. Addig mosdassátok tisztára, és öltöztessétek díszruhába. Megvan hát az első halottja a várnak. A tulajdon fiam... De hova lett a lány? Azt levitte magához a víz? Hiszen ő volt a könnyebb... KATONA Őt nem. Neki nyoma veszett. KERECSENYI Hát, elkezdődött...

VÉGE AZ ELSŐ FELVONÁSNAK

II. FELFONÁS

1. jelenet – vívótér

Pertaf a pamlagán ül, körülvéve mindenféle törökkel. Egyikük, magas rangúnak látszik, Pertaf előtt áll, a basa végig neki beszél. A jelenetet meg-megszakítják az ágyúdörrenések.

PERTAF Soroljam? Versánytól tizenhárom foglyot hozott, és kilenc török fejet lánczsára tűztek a vára fokán. A Tiszán vert híd négyszáz főnyi őrségét egyszerűen levágták az emberei. Soroljam? Tömörkény és Világosvár és Simánd mellett sokunkat leölték, tizenkilenc foglyot ejtettek. Csak Simándnál meghaltak a mieink közül százan. Ott tizenkilenc foglyot ejtettek. Négy fej a lánczákra tűzve napokig a vár fokán, hogy lássa a nép a diadalt. Mit mondjak még? Ha nem tudnátok, kivel állunk szemben.

TÖRÖK Tudjuk a dolgunkat, felséges úr, azért vagyunk itt.

PERTAF Nem csak azért vagyunk itt. Nekünk ezt a várat a földdel kell egyenlővé tennünk, hogy felejteni tudjunk. És a föld alá kell dugnunk ezt a Kerecsényit, ha megérdemli a föld az ilyet. Amilyen mélyre csak lehet. Hogy a szelleme se tudjon előjönni a sírjából.

TÖRÖK Felejteni fogunk, nagyságos basa. És a föld alatt lesz a Kerecsényi is. Amilyen mélyen csak embert temetni lehet.

PERTAF Száradnak a vizek. Kezdjétek elvezetni, amit a városfal közeli medrekből lehet,

lassatok neki feltölteni az árkokat. Ágyúkat vinni rájuk, és közelről löni ezt a rohadt gyulai várat!

TÖRÖK Ez fog történni. Már elkezdünk a feltöltést. Legelőbb a várost kell bevinnünk. Azt hiszem, az nem lesz olyan túlságosan bonyolult feladat.

PERTAF Az lesz. Nem bevenni lesz bonyolult, hanem belakni. Ez a Kerecsényi hadmegjárt ember. Mire bevesszük a várost, ott már nem találunk csak üszköt meg kormot, meg néptelen utcákat. Semmi eleség, semmi utánpótlás. De a terület, a terület az fontos? Onnan erősebben tudjuk majd törni a falakat az ágyúkkal. Mi hír őfelsége Szulejmán szultánról?

TÖRÖK Szigetet ostromolja. Jó erőben van, a kedve is jó.

PERTAF Hazudol. Gyenge és haldoklik. Már kért napja meghozták a hírt.

TÖRÖK Meglehet. De még ő tartja a kezében az összes selyemzsinórt...

PERTAF Ne merj figyelmeztetni! Erről soha nem felejtkezem el, te féreg! Most mindenki kimegy! Te itt maradsz! *(Kimennek.)* Hol a lányom?

TÖRÖK Nem tudni, felséges pasa.

PERTAF Akkor mit tudni?

TÖRÖK Utoljára, a kémek jelentése szerint, Kerecsényi fiával, Kristóffal látták játszókodni a gyulai belső vár kerengőjén.

PERTAF A gyulai várban, ott bent... náluk?

TÖRÖK Ott bent. A gyulai várban.

PERTAF Hogy került Aisa a gyulai várba?

TÖRÖK Bekéredzkedett azzal, hogy a janicsárok elől menekül, akik meg akarják becstelelni.

PERTAF Nem értem...

TÖRÖK Akkor mi hogyan érthetnénk, Pertaf pasa, akkor mi hogyan?

PERTAF Aha. Kerecsényi fiával, a gyulai belső vár belső teraszán. Ennyi csak, amit ebből megértettem. A többi majd később világosodik meg talán. A vizeket tovább elvezetni, tölteni árkot, gödröket, az ágyúkat mind közelebb vontatni a várhoz. A lövészek egyfolytában tartsák tűz alatt a falakat! Egy pillanat nyugalom ne legyen. Napokon belül el kell foglalnunk a várost. Ez – parancs.

TÖRÖK Értettem.

Kimegy. Pertaf az asztalra borul, lehet, hogy sír.

2. jelenet – Kerecsényi szobája

Az asztalnál Kerecsényi, Ghyczhy és Henneyi lovas hadnagyságok ülnek, a többiek állnak.

KERECSENYI Szárad, nagyon szárad. Hogy rohadna meg az egész ég!

GHYCZHY Még mindig nem nézte meg...

KERECSENYI Nekem ahhoz nem kell megnéznem. Forráság van, kiszárad minden, a törökök feltöltik a mocsaras részeket, elvezetik a vizet az árkokból... vagy... nem ezt akartad mondani?

GHYCZHY Kristófkát nem nézte meg... még mindig nem... a fiát.

KERECSENYI Mi közöd hozzá?

GHYCZHY El kell temetnünk, már csak a hirtelen támadt hőség miatt is...

KERECSENYI Mi, magyarok olyanok vagyunk, hogy élve szeretünk emlékezni a gyermekeinkre. Az én emlékeimben játszószék, nevéss, ugrabugráljon továbbra is, ne egy koporsóban feküdjön merev arccal. Nekem csak az a jatagán kell, ami kiállt a melléből.

HENNYEI Tessék, kapitány, én őrzöm. Itt van.

KERECSENYI Miért éppen te?

HENNYEI Mert én húztam ki a melléből.

KERECSENYI Mindegy is. Add a kezembe! *(Elveszi, az oldalára tűzi. Megkeményedik az arca.)* Nagy már a forráság. A törökök bármikor elfoglalhatják a várost. Meddig tudjuk még tartani?

Hosszú csend.

KERECSENYI Azt kérdeztem, szerintetek meddig tudjuk még tartani a várost. A véleményetek érdekel, nem a tanácsotok, mert tudom én a választ, nagyon is jól tudom, a ti tanácsotok nélkül is. Valamit értek én is a haditudományokhoz.

HENNYEI Legfeljebb... két napig...

GHYCZHY Botorság. Talán már egy napig sem...

KERECSENYI Magunkra maradtunk, uraim, magunkra és az Isten segedelmére, ha tud még rajtunk segíteni. Ezer levelet írtam a királynak, ezer jókívánság érkezett vissza tőle, ezer ígéret, de csak pár elaggott ásót küldött a földhányásukhoz, azt is későn. Idézzem őfelsége bármelyik levelét?

Lemondó csönd minden oldalról.

KERECSENYI Hírt hoztak, hogy Győrnél gyülekeznek a hadai. Talán már össze is vannak gyűlve. Vagy éppen már gyűlölközve. Ha elindulnának is, hova? A szigetieket megsegíteni? Vagy Gyulát a bajában?

HENNYEI És János Zsigmond? Kelmed sógorát ideküldte a törökök vonulása előtt, hogy adjuk át önként az erdélyieknek a várat.

KERECSENYI Ezt ne halljam meg többet, Henneyi hadnagy! Na, mit nézel úgy rám? Mi nyomja annyira a lelkedet? Merd megkérdezni, amit akarsz, nem esik bántódásod.

HENNYEI Azt mondják, az terjed mindenfelé a várban, hogy azért nem adja át a várat János Zsigmondnak, amivel elkerülhetné – még mindig – a törökök nagy ostromát, mert a dunántúli királyi birtokait félti... hogy Ferdinánd...

KERECSENYI Ha mondják, hadd mondják. Azt kérdezzék, ki az az ostoba ember, aki a jó meleg dunántúli fiatal asszonyi dunyha mellől idejön Gyulára, egy félig rendbe hozott várba, hogy megütközzék a törökkel?

HENNYEI Ha már kérdezhetek... akkor, tényleg, miért jött ide? Onnan, a biztos és nyugalmas helyéről...

KERECSENYI Amikor idejöttem, talán még virtusból jöttem. Amiért maradok, az már a fiam, Kristóf. Vannak neked gyerekeid, Henneyi hadnagy?

HENNYEI Vannak, Kerecsényi uram.

KERECSENYI No, akkor neked pontosan kell tudnod, hogy mi az a haza. A gyerekeid jövője a haza. Meg a megvédett asszonyaink a haza. De elég az érzelmösségből! Mindenki ihat még egy kupa bort, megengedem. Aztán indul ki a végrehajtani a rá vonatkozó parancsot.

GHYCZHY Még nem volt még parancs, kapitány.

KERECSENYI Már volt, csak nem hallottátok meg... Reggelig kiüríteni a várost, porrá égetni a összes házat, gyerekek, asszonynak, öregnek nem eshet bántódása közben – csak a disznókat hagyjátok meg nekik. Azokkal úgysem tudnak mit kezdeni majd a pogányok.

Mindenki kiüssza a borát, összecsapja a bokáját, és kimegy a tereméből. Kerecsényi egy ideig tűnődve néz maga elé.

KERECSENYI Klára... Én Kláram... Én kis bogaram, Kláram... *(Megint sokáig hallgat.)* Anna!

A lány, aki az ajtónál várakozik, szégyenlősen besompolyog, de aztán dévajul vetkézni kezd.

3. jelenet – jelenet – bal oldali vívótér

Pertaf a pamlagán, Körülötte az emberei, lent az emelvény alatt mindenféle népségek, janicsárok mozgolódnak.

TÖRÖK Bent vagyunk a városban, nagyságos Pertaf pasa.

PERTAF Ja. És mit találtatok a városban?

TÖRÖK Amit te mondtál. Elüszkösödött házakat, kővel és állati dögökkel telidobált kutakat, se egy lélek, se egy szellőrezdülés. Üres ott minden, nagyuram. Csak disznók, sok disznó, kiengedve őket az utcára, szabadon kószálnak és rőfögnek megállás nélkül.

PERTAF Nem is vártam mást. De semmi baj. Az ágyúkat a legerősebb kövekre fölállítani, és löni a várat a városból, amíg csak össze nem dől.

A sokaságból egy lány bújlik elő. Aisa. Felkapaszkodik az apjához az emelvényre. Áll a pamlag előtt, Pertaf rápillant, azt maga elé néz, nem a lányára.

AISA Apám, hát nem ismersz rám? Hát nem is örülsz nekem?

PERTAF Hogy jutottál vissza ide?

AISA Ahogy elmentem innen. A nőknek sok fortély van ám... Rám sem nézel?

PERTAF Rád ismerek, de nem nézek rád.

AISA Mi baja az én apámnak velem?

PERTAF Hol jártál az engedélyem nélkül?

AISA A gyulai várban... ott volt dolgom.

PERTAF Tudom. Ne olyat mondjál, amit én is tudok. Mit tettél ott?

AISA Megbosszultam a szerelmem halálát.

PERTAF Megbosszultad? Te? Ott? Hogyan?

AISA Beleöltem a vár mögötti mocsárba. De előtte a te jatagánodat döftem bele a szívébe.

PERTAF Hát ezért hiányzik... Megtetted. De rék lány vagy. És hogyan történt?

AISA Előbb elcsábítottam...

PERTAF Hogy jutottál be?

AISA Azt hazudtam a kapuőröknek, hogy janicsárok akarnak megerőszakolni.

PERTAF Igaz. Ezt is tudom. Aztán?

AISA Aztán már könnyen ment. Kristóf, a kapitány fia úgy szeretett belém, mintha soha nem látott volna más lányt addig az életében. Nagyon fiatal, lehet, hogy nem is volt más lány...

PERTAF Értem. Fátyol volt rajtad?

AISA Fátyol? Ott? Hova gondolsz, apám! Hogy lett volna! Azt mondtam nekik, keresztény lány akarok lenni... olyan, mint ők.

PERTAF Aha. Okosan gondoltad ki. És mi történt aztán?

AISA Néhány napig enyeleltünk azzal a Kristóffal, a Kerecsényi fiával.

PERTAF Néhány napig enyelegetetek. Ez mit jelent?

AISA Semmi olyat, apám, amire gondolsz. Megfogta a kezemet, megsimogatta a hajamat, megcsókolta... a nyakamat...

PERTAF A nyakadat megcsókolta. Aztán?

AISA Aztán lecsaltam hátra a mocsárba, ahová tilos lemenniük még a várbeli embereknek is.

PERTAF Tovább...

AISA Mondtam, ereszkedjünk bele a vízbe...

PERTAF Mi célból...

AISA A célból... nem tudtam neki okosat mondani... azt suttogtam a fülébe, hogy csak a káprázat kedvéért...

PERTAF Csak a káprázat kedvéért. Aztán...

AISA Aztán, amikor lementünk, megfürödtünk, és beveztünk a mocsár egy közeli kis szigetére. Én ott hajladoztam, mint szélben a nádszál, táncoltam neki, s amikor már teljesen felhevült, és a szemét elborította a férfihomály, akkor... akkor a szívébe döftem a jatagánodat...

PERTAF Épp a szívébe. A jatagán hol van?

AISA A mellében... Menekülnöm kellett... Hamar felfedezték, ahogy ott lebeg a víz színén, melléből kiállt a jatagán...

PERTAF Nem sajnáltad megölni azt, akivel napokig enyeleltél?

AISA Nem... Talán egy kicsit... azért egy kicsit mégis.

PERTAF Az én lányom vagy.

AISA Megölelsz?

PERTAF Nem. De megkapod tőlem a megérdemelt jutalmadat. *(Váratlanul kitor.)* Egy gyaúr kutya gyilkos kölykével enyeleltél napokig. A vőlegényed gyilkosával!

AISA De nekem akaratom volt vele...

PERTAF Nekem pedig akaratom ellenére lesz a jutalmad. Ha egy apa szíve megszakad, akkor a két darab közül az egyiknek kővé kell válnia. Ez a kőszív beszél most hozzád. Néhány napja már nem a lányom vagy. Egy gyaúr kutya cafkája lettél. *(A lány letérdel, és megakarja érinteni az apja köntösét, de az elhúzódik előle.)* Ne érints meg, idegen! *(A szolgálkhoz.)* Vessétek ezt az ismeretlen lányt a janicsárok közé, vigye, aki éri, tépje és marja, akinek van hozzá gusztusa...

AISA Apám, ezt nem teheted velem...

PERTAF Én Pertaf pasa vagyok. Én mindent megtehetek. Valaha a lányom voltál, a büszkeségem, és most is büszke vagyok rád, hogy hősieen megbosszultad a szerelmed halálát. De hitetlennel enyeleltél... érintkeztél. Elromlott a húsod tőle. Beszennyeztek. Egy beszennyezett nő nem lehet többé a lányom. Vessétek a janicsárok közé! Nem hallottátok, hogy mit mondtam?

A szolgálk lelöki a vívópástról a lányt a janicsár cselékek közé.

AISA *(sikoltozik)* Apám, ne... apám, segíts... apám... apáááááááá!

A janicsárok közben a földre teperik, tépi, marják, ki ott éri, ahol...

3. jelenet – Kerecsényi szobája

Kint ágyúdörgés, ablakokat remegtet, ahogy bentről visszalőnek, a várfokon torkolattüzek, nagy a füst fent. A kapitány az asztala végénél ül, oldalt a nézőknek, mindenki más áll, távolabb tőle, a hosszú asztal másik végénél. A feszültség kitapintható.

KERECSENYI Valaki kezdje el végre! Mit akartok?

GHYCZHY A katonák nyugtalankodnak.

KERECSENYI Van okuk rá. Egynehány török van még odakint... De már csak pár tízezer...

HENNYEI Nem is a török a gond, kapitány. A zsold. A zsoldjuk miatt nyugtalankodnak... Hónapok, évek...

KERECSENYI A zsold. Értem én. Ha lenne rá pénzem, kifizetném őket. De a királyi pénzek csak ígérek, én pedig a kémeimre pazaroltam el az ide hozott pénzeimet. Amúgy meg, mire is költenék itt azt a pénzt, ha kifizetném? Hazaküldeni nem tudják. Bort és ellátást kapnak eleget. Ha meg fel kell adni a várat... de nem adom fel, erre akár meg is esküszöm... akkor kifelé menet úgys kifosztják őket a janicsárok.

GHYCZHY Egyszer csak vége lesz ennek az ostromnak is.

KERECSENYI Egyszer vége. Most éppen honnan lőnek, Ghychy uram?

GHYCZHY Oldalról, kapitány. Rájöttek, hogy a vastag cölöpökkel nem tudnak mit kezdeni. Leveretik fölülük, közülük a feltöltést, csak azután próbálják meg felgyújtani a várat.

KERECSENYI Nem rossz stratégia ez a Pertaf. De, amíg ezt erőltetik, van időnk.

HENNYEI Mire, kapitány?

KERECSENYI Hogy megbeszéljük a zsoldosok kifizetésének a kérdését. Nincs pénzem. Ezt megbeszéltük. Ami meg még van, az lehet, hogy másra kell majd.

4. jelenet – bal oldal, vívótér

Kerecsényi az asztalnál ül, mögötte állnak a hadnagysai, előtte egy török hasal. Térdre emelkedik, beszélni kezd

RÉZ AGA Réz agának hívnak, de ez mindegy is, Pertaf pasa követe vagyok. Ezt tudod. A pasa azért küldött, hogy megegyezésre bírjunk egymással, Kerecsényi kapitány. Szabad elvonulást ígérünk, ha feladjátok a várat. Ehhez kezeseket is ad a pasa. Első és legfőbb kezesül felajánlja neked a tulajdon vejét. Nagy öldöklés van itt, és még nagyobb lesz. Menjünk elébe, ezt ajánlja Pertaf pasa. A vár már romokban, de nem a szétlőtt vár a legnagyobb akadály, hanem az akarát, ami bennetek van, hogy megvédjétek még a romokat is. Mind belepusztultok ebbe, és sok lesz a mi veszteségünk is. A végkimenetel mindkettőnk előtt világos. Ha a vár a tiétek marad, akkor megérkezik neki a szultáni selyemzsínór. Ha elfoglaljuk a várat, akkor ember innen élve ki nem lép többé közületek. Gondolkodj el ezen, jó vezér, és mondj rá valamit...

KERECSENYI Derék Réz aga. Megbecsüllek, hogy ilyen ajánlattal járultál elé. De ez a vár nem az enyém. Ez a vár az országé. És az ország nem én vagyok. Magyarországnak hívják, akié, engem pedig Kerecsényi Lászlónak... csak. Én azt mondhatnám, van abban igazság, amit te mondasz. De mást mond az ország. Menj vissza a gazdádhoz, és mondd meg neki, hogy az ország másként döntött. Gyertek, ha még bírtok, és ha még bírtok, nyerjétek is. De ingyen nem adom fel a várat – mert akkor az országot adom át nektek.

RÉZ AGA Becsüllek a büszkeségedért, kapitány, de tudod-e, hány életed van?

KERECSENYI Sejttem. De azt az egyet most már becsülettel kell visszakapnom, vagy elveszítenem. Ezt üzenem Pertaf basának.

RÉZ AGA Amit én híven el is fogok mondani neki.

KERECSENYI Ja. És nagy és méltó tús-ajánlatára a válaszom: a vejét tartsa jobb sorsban, mint hogy rabnak elküldje hozzám, éltesse boldogan tovább a lányával, sok unokával örvendeztesse meg a sors a basát, így van ez a világon elrendeződve. Ha... innen élve hazatalál, még láthatja is egyszer majd azokat a poronytyokat... Menj, derék Réz aga, és híven add át az üzenetemet az uradnak.

A követ földig hajol, feláll, és kihátrál a szobából.

GHYCZHY Ez a beszéd, kapitány! Ha követet küldött Pertaf, hogy abba akarja hagyni a hadakozást, az azt jelenti, hogy bajban van, érzi, nem bír majd velünk.

KERECSENYI Nem azt jelenti, Ghychy uram. Ez inkább tesz, érzi, már bajban vagyunk, de még nem akkorában, hogy ne tudnánk tartani egy ideig a várat. A sietség oka inkább a félelme lehet, hogy a szultán megelégedi a kínládásait, és elküldi neki a selyemzsínórt, és mást küld a helyére.

HENNYEI Sok a halottunk.

KERECSENYI Nekik is. Nekik több.

HENNYEI Temetetlenül halottunk, kapitány. Puffadnak, rohadnak a napon... Kimenni értük nem tudunk. Ők sem mernek közelebb jönni, hogy elvigyék a maguk hulláit. Dögszag mérgezi a levegőt, kibíráhatatlan ez az édeskes rothadásszag.

KERECSENYI Érzem én is. De nem tehetünk semmit. Nagy ez a csönd... elszoktunk tőle. Hallgatnak az ágyúk! Bántja a fületem ez a nagy csönd! Hasogatja...

GHYCZHY Kapitány...

KERECSENYI Vannak cigányok a várban?

HENNYEI Van egynehány. Mihez kellenének?

KERECSENYI Zenét minékünk, zenét! Szedjék elő a hangszerüket, vigyék föl őket a mellvédekre, és húzzák, amíg csak szét nem szakad az összes vonója...

GHYCZHY Tréfás kedvében van Kerecsényi uram...

KERECSENYI Amit mondtam, az parancs. Addig húzzák megállás nélkül, amíg azt nem mondom nekik, hogy elég. Ha kell, három napig húzzák megállás nélkül.

GHYCZHY Ezt komolyan mondja? Mire jó ez, kapitány?

KERECSENYI Hogy lássák a törökök, mi itt bent nem reszketünk, hanem mulatunk. Mulatunk rajtuk... hogy mulatunk magunkon... hogy mulatunk a halálon... a halálunkon...

GHYCHY És Kristófká gyászideje...

KERECSENYI Mindenki gyászideje letelt. Ők már az úrnál, mi a pokol kellős közepén. Táncolni akarok, és ti is táncolni fogtok. Az asszonyok hagyják abba a munkát, jöjjenek a gyerekek is báméskodni! Mulatni akarok! Henneyei hadnagy, parancsot végrehajtani!

HENNYEI *(látja, hogy Kerecsényi nem tréfál, összecsapja a bokáját, és kimegy.)* Jól van. Ha mulatni akar, akkor mulatni fogunk.

KERECSENYI *(utánaszól)* De ropogós, vidám és hangos legyen minden dal, különben a török szedi ki őket a tömlöc mélyéről, ahová ledobatom őket.

GHYCZHY Mit akar ezzel... ezzel a tánccal-mivel, kapitány?

KERECSENYI Csak annyit, hogy a török lássa, mi nem meghalni fogunk, ha meg kell halnunk, hanem áttáncoljuk magunkat a halálba.

GHYCZHY Meglehet. Azzal, hogy nem fogadtuk el a megadásra vonatkozó ajánlatunkat, minden utat elváltunk... visszafelé.

KERECSENYI Mert el kellett vágnunk, Ghychy János, minden utat visszafelé. Hogy már csak előre tudjunk menni. Két választásunk maradt.

GHYCZHY Melyik az a kettő?

KERECSENYI Vagy hősök leszünk, vagy halottak.

GHYCZHY És ha a kettő, ez a kettő nálunk, a mi esetünkben, ha ez a kettő egybeesik?

KERECSENYI Akkor is jól választottunk. De ezt, ezt az egybeeshetést, többé, mások előtt, hangosan ki nem mondhatod!

GHYCZHY Értettem, kapitány. És köszönöm, hogy legalább most, hangosan, büntetlenül kimondhattam.

KERECSENYI Őszinte ember vagy, János, az egyik leghűségesebb emberem. Neked tudnod kell, hogy a fegyver erejét megkétszerezi a hit, amivel a katona azt megemeli. És nekünk az a dolgunk, hogy megkétszerezzük magunkat, ha már ilyen kevesen maradtunk! A kéte minden formája legyöngíti a katonát. És nekünk, most, nagyon erősnek kell lennünk.

A vár mellvédjén megjelennek a cigányok Henneyivel az élükön. A primás int, és vidám cigányzene tölti be a várat.

5. jelenet – bal oldali vívótér

Réz aga Pertaf előtt féltérden, a basa elnéz a semmibe.

PERTAF Ezt mondta, az a kutya!

RÉZ AGA Ezt mondta, uram. Pontosan ezt.

PERTAF De hát az az akol, amit ő Gyula várának nevez, már nem bír ki öt nap ostromot sem.

RÉZ AGA Mi is megcsappantunk, uram. Sok a halott, és a dögbetegségtől hullanak az élők.

PERTAF Ezt hogy gondold, te nyomorult? Hogy a dögbetegség miatt hullunk?

RÉZ AGA A vár környéke teli van halottal. Puffasztja, rothasztja őket a hőség. Dögszag mindenfelé. Te nem érzed a halál szagát?

PERTAF A forróság ellenére náthás vagyok. Vagy lehet, hogy már megszoktam. Tényleg akkora lenne a dögszag?

RÉZ AGA Nem lehet orral bírni. Még az ember szeme is könnybe lábad tőle. A hollók nem győzik a halottak szemét kivájni, annyian vannak – és annyira elteltek ezek a halálmadarak is a döghússal.

PERTAF Mára huszárvárban vagyunk. Atapasztást leágyúztuk. Csak a cölöpök maradtak.

RÉZ AGA De azok nem égnek, nagyságos pasa, csak izzanak.

PERTAF Majd elizzanak.
 RÉZ AGA Azok soha. Azok olyan fából...
 PERTAF Már rést ütöttünk a kőfalon is.
 RÉZ AGA A rés kicsi, az elszántság odabent nagy. Még vannak, sokan vannak még bent. És nagyon elszántak.
 PERTAF Hányan?
 RÉZ AGA Nem kémként, követként mentem be. Nem tudhatom, mert azt nem számoltam...
 PERTAF Bátor ember vagy, Réz aga, ha így mersz beszélni velem.
 RÉZ AGA Ha hazudok, kivégzel. Ha igazat mondok, akkor is. Akkor meg, miért ne mondanám neked az igazat. Nem sok tartja a fejemet a nyakamon, tudom én jól.
 PERTAF Túlságosan hosszúra nyúlik ez az ostrom. Hajnalban rajtuk ütünk.
 RÉZ AGA Ezek bolondok, felséges pasa. Nap-pal harcolnak, éjszaka meg erősítik a várat ott, ahol sebeket ütöttünk rajta. Soha nem alszanak, és mégsem fáradtak a harcra, ezeket az ördög szállta meg! Meglátod, hogy a rés helyén, ahol be akarunk törni, reggelre már megerősített kőfal vár bennünket ismét.
 PERTAF Akkor mit tanácsolsz?
 RÉZ AGA Én? Egy senki egy felséges pasának adhat-e tanácsot?
 PERTAF Ez most a legkevesebb, hogy ki kicsoda. Holnap már fontos lesz. Na, ki vele, te jártál náluk.
 RÉZ AGA Ne várjuk ki a napkeltét. A hajnali szürkületben támadjunk!
 PERTAF Kérem a főembereimet! Mindenki-nek tudnia kell, hogy a hajnali világnál nekikintunk a várnak. Bor nincs, a janicsárok kussoljanak, olyan csönd legyen addig a táborban, mintha elvonultunk volna...

Ki sem mondja, a távolból, a vár felől, fentről, mintha az égből jönne, cigánymuzsika és emberzsivaj zendül meg.

RÉZ AGA Hallod, felséges pasa, az égben bál van! Muzsikálnak!
 PERTAF Hallom, hogy muzsikálnak.
 RÉZ AGA Meg táncolnak, dalolnak is az égben.
 PERTAF Meg táncolnak, meg dalolnak. De nem az égben, Réz aga, hanem fönt a várban. A gyau-rok muzsikálnak és táncolnak és énekelnek.
 RÉZ AGA Csak nem? Mitől van ilyen jókedvük?
 PERTAF Vagy a vesztüket érzik, vagy...

RÉZ AGA Vagy mi?
 PERTAF Vagy velünk gúnyolódnak. Ez a válaszuk az ajánlatomra.
 RÉZ AGA Ezek megőrültek!
 PERTAF Nem. Nagyon is az eszüknél vannak. Ágyútüzet zúdítani rájuk, most, azonnal, minden ágyú szóljon, törjék szét a... muzsikájukat!
 RÉZ AGA Éjszaka ágyúzzunk, uram? Nem tudunk célozni!
 PERTAF Ha azt parancsolom, hogy éjszaka, akkor éjszaka!
 RÉZ AGA De akkor hogy higgyék, hogy elvonultunk? Az előbb még azt mondtad...
 PERTAF Az az előbb volt. Most meg azt mondom, hogy ossztűz a vár felé!
 RÉZ AGA Sötétben hogyan célozzanak a tűzszerészek?
 PERTAF Ne célozzanak. Csak lőjenek a vár irányába! Mit bánom én, hova, van ágyúgolyónk három ostromra is elég. Ágyúdörgést akarok hallani! Nyomja el az ágyúszó ezt az átkozott gyaur égi muzsikát! Nem akarom hallani, nem bírom hallani!

Réz aga elrohan. Pertaf mereven áll, nézi a vár mellvédjét, úgy nézi, mint aki látja az ott muzsikáló cigányokat (akiket mi látunk). Kis idő elteltével iszonyatos dörrejjel megszólalnak a török ágyúk, elnyomják a távoli muzsika vidám hangját. A cigányok riadtan menekülnek lefelé a mellvédről. Pertaf a pamlagára hanyatlik vissza, mindkét kezével üti a maga mellett a párnákat. Azután felordít, kifelé.

PERTAF Tüzet szüntess! Csönd legyen, az éjjeli lepkének a szárnya verdesését is hallani akarom, olyan csönd.

Az ágyúzás abbamarad. A basa fülel – elhallgatott a zene is. Megnyugszik. Fáradtan leroskad, mereven bámul maga elé.

6. jelenet – Kerecsényi szobája,

Anna ruhátlanul az ágyban, a kapitány az ágy szélén ül, felöltözve.

ANNA Nem ír?
 KERECSÉNYI Mit nem írok?

ANNA Hát... levelet... a feleségének.
 KERECSÉNYI Látod, hogy nem. Az előzőre sem jött válasz. A küldönc vagy elveszett a mocsárban, vagy elfogták a törökök. Egyedül vagyunk, Anna.
 ANNA Meg a Jóisten.
 KERECSÉNYI Hagyd ezt! Ő is csak olyan, mint Ferdinánd. Ígéretet, aztán meg cserben hagy a bajban.
 ANNA Ne beszéljen így az Istenről.
 KERECSÉNYI Te nekem ne mondd meg, kiről hogyan beszéljek, te... cseléd!

Hosszadalmas csönd.

KERECSÉNYI Anna, te is hallod?
 ANNA Mit, kapitány? Nem hallok semmit.
 KERECSÉNYI Hát akkor hallok. A csöndet. Az előbb még lőttek, mint állatok. Szerencsére a legtöbb golyóbis a mocsárban verte föl az iszapot. De aztán, hirtelen, nagy csönd lett. Semmi mozgás odalent, nem lőnek, nem isznak, nem kacarásznak, nem kiabálnak fölfelé semmit.
 ANNA Talán... elmennek?
 KERECSÉNYI Az Pertafnak selyemzsinór, ha él még a szultán... Kémeim azt jelentik, döglődik, de még él. És amíg él, addig a selyemzsinórok az ő sátrában lógnak.

ANNA Akkor most mi van?
 KERECSÉNYI Szeretkeztünk az előbb?
 ANNA Igen, kapitány úr.
 KERECSÉNYI És jó volt az neked?
 ANNA Igenis, kapitány úr.
 KERECSÉNYI Mondod, vagy csak rámondod?
 ANNA Mondom. Magával nagyon jó... lenni... és nem csak kötelességből... nekem ez már nem kötelesség, nekem maga már olyan...
 KERECSÉNYI Ezt hagyd abba! Most menj a szobádba, és aludd ki magadat! De előtte kéretem a főembereimet!
 ANNA Én keltsem fel őket, és mondjam meg, hogy...
 KERECSÉNYI Nem kell felkeltened őket. Mind a falak javításán dolgozik. Egynek szólsz, az meg majd szól a többieknek.
 ANNA Mondhatok valamit, kapitány?
 KERECSÉNYI Egy mondatot...
 ANNA Szeretlek, Kerecsényi László.
 KERECSÉNYI Elmondtad. És most takarodj, és tedd, amit mondtam! Felöltözni azért ne felejtkezzél meg előtte!

Anna öltözködik, Kerecsényi feltápászkodik, az asztalhoz ül, tölt magának bort, iszik és vár. Lassan, nyugtalan arccal beszivárognak a többnyire új főemberei. Ghyczy vezeti őket.

KERECSÉNYI Mind itt vagytok?
 GHICZHY Aki még él, kapitány. Soroljam, hogy ki nem lehet itt, mert már nem él?
 KERECSÉNYI Magam is tudom. Olchárovics Demeter – meghalt szétágyúzott gerenda darabjától elfertőződött sebben; Balázdsdeák Mártont ágyúgolyó tépte halálba; Marinics Ferencet a láz vitte el, vérhas Ősi Gáspárt; golyó oltotta ki Hoppenrath Vilmos lángját... Soroljam? Jász Lukács, Jörger Farkas és Dóczy Gergely fogságban... és csak a Teremtő a megmondhatója annak, élnek-e még, vagy már az ő trónusa előtt térdepelnek... Tudom mindüket, velük együtt a többi fel nem soroltak, a számomra névtelenek is itt vannak bennem, elmorzsoltam már a magam imáit érettük. Térjünk immár a lényegre! Azért kértelek ide benneteket, mert... végrendelkezni akarok.
 GHICZHY De kapitány...
 KERECSÉNYI Nem úgy, ahogy te, annak idején, akartál, Ghyczy János. Halljátok ti is ezt csöndet?

Nem válaszolnak.

KERECSÉNYI Ez a csönd két dolgot jelenthet. Egyik azt jelenthetné, hogy elmennek a törökök. De a készülődést hallanánk. Kémeim sem jelentettek semmi olyat, ami arra utalt volna, hogy haza akarnak hurcolkodni. Csak cselédlányoknak jutnak ilyen ostobaságok az eszükbe. *(Egymásra néznek cinkosan, de aztán ijedten fordulnak vissza a kapitány felé.)*
 KERECSÉNYI A másik jelentése, hogy hajnalban akarnak nekünk esni. Altatni akarnak minket, ringatnak a csönddel, mint karon ülő csecsemőket, közben készülnek a végső nagy ütközetre. Van még szétlőtt várfal, ahol bejöhettek?
 GHICZHY Egy még van.
 KERECSÉNYI Akkor most odaviszitek az összes németet, és magatokat, és mindenkit, csak nőt és gyereket ne, és amíg élet van bennetek, lövitek, vágjátok, veritek őket. Értetű voltam? Meg akarnak bennünket lepni.

Senki sem alszik ma éjjel, majd alszunk, ha a teremő elnyugtat bennünket. Ghychy a felelős, hogy minden rendben legyen. És egy pillanatig ne aggódjatok. Én is ott leszek, ha megindul a nagy ostrom... A török is tudja – most, vagy soha... Menjetek isten hírével. És aki ma éjszaka még bort mer fölhozni a pincéből, esküszöm, én magam fogom addig önteni beléje, amíg meg nem fullad.

6/a jelenet – a felső mellvéden, (szinte) némajáték

A hajnali szürkületben a törökök támadnak, a magyarok védekeznek. A szürkület miatt árnyjátéknak tűnik az egész. Kardok, csákányok, buzogányok csattognak, emberek hullanak a földre, mások jönnek helyettük, aztán elhullanak ők is, a helyükre megint mások rohannak karddal, mindenféle kézfegyverrel. Zúgnak, zuhognak a csapások, pengenek-csengenek a kardok, forgolódnak a buzogányok. Az égből tüzes golyók hullanak alá, ágyúk dörögnek, hol itt robban valami, hol ott omlik le találatától a fal egy-egy darabja. Kerecsényi érkezik közéjük, pallosszerűen nagy kard van a kezében, úgy küzd, mint egy ördög, szinte csapást vág a törökök között. Nyögések, ordítások, hörgések és sikolyok. De egyetlen emberi szó nem hangzik el ezeken kívül, Kerecsényi néha átharsogja a rettenetesen erős csatazajt: „Ne féljete, Isten velünk van!” „Ha meghalunk, a hazánkért halunk meg!” „Ne az életedet mentsd, a törököt vágjad!” „Győzünk, vagy meghalunk. Nem halunk meg, győzünk, erősítse meg ez a lelketek!” Hosszan tartó küzdelem, egyre világosodik, aztán már szinte vakító a fény, csillognak a fegyverek és a pajzsok, egymásba gabalyodnak a hihetetlenül tarka ruhák – a küzdelem éjszakából átfordult a nappalba. Aztán hirtelen sötét, ugyanazzal a hirtelenséggel megszakad az ágyúk dörgése is. Már csak csönd, és csak mély csönd megint.

7. jelenet – bal oldali vívótér

Pertaf fel-alá járkal, időnként belerúg a pamlag oldalába, amin ülnek szokott. Megjönnek a vezérei, leborulnak előtte. A basa egymás után, mind-egyikbe belerúg. Aztán felállnak.

PERTAF Egy rohadt lyukon nem tudtok átnyomulni több ezren. Ezt az egérfészket fél óra alatt ki kellett volna füstölnotok, barmok! TÖRÖK Minden követ védett valaki közülük, uram, a testével, a fegyverével, nem számított nekik az életük. Megrészegedtek ezek a saját bátorságuktól, vagy attól, hogy megéreztek a vesztüket.

PERTAF Ők érezték meg a vesztüket, és mi vesztettünk. Miért hagyátok abba délben az ostromot?

TÖRÖK A hőség miatt, felséges pasa. A hőség már elviselhetetlen volt, szétégetett bennünket a nap.

PERTAF Hőség, mit hőség? Hajnalban kezdtük az ostromot. Meg akartuk lepni őket. És azok meg vártak bennünket. Hogyan lehetséges ez? Hogy egy egész vár ébren van hajnalban, és harcra felkészülve vár ránk?

TÖRÖK Árulás történhetett... Én arra gyanakodom.

PERTAF Ostobaság. Úgy körülzártuk a várat, madár oda be nem juthatott tőlünk. Az ám! Madár!

TÖRÖK Egy galambocskára, lábára üzenet kötve.

PERTAF Ez is ostobaság. Éjszaka nem repülnek a galambok. Ráadásul, csak a főtisztjeimet tájékoztattam arról, hogy szürkületkor támadunk. Senki sem értesülhetett róla. Ez a Kerecsényi pedig tud valamit. Nagyon tud. Kár, hogy nem a mi emberünk.

TÖRÖK Már csak néhány üszkös tuskó meredezik a külső falak helyén, a huszárvárban régen mi vagyunk, és közelről lövük őket, mint a megveszekedtek. És mégsem... Valamiért... mégse. Délben a hőség már elviselhetetlen volt...

PERTAF És délig annyi embert vesztettünk el, ahányan még bent lehetnek. Ki érti ezt? Nem várok választ!

Hosszú csönd.

PERTAF Hol tart Szigetvár ostroma?

KÉM2 Sehol. Zrínyi tartja magát. Ha olyan kedve van, ki-kicsap, hullanak a turbánok, aztán visszamegy, és várja, hogy mit csinál a szultán.

PERTAF És mit csinál a szultán?

KÉM2 A szultán ül a sátrában és mereng.

PERTAF Hm. És a selyemzsinórai?

KÉM2 Azok... azok ott lógnak a sátorfalon...

Még... van belőlük elég, felséges pasa.

PERTAF Hányadik ostrom volt ez a mai?

TÖRÖK A tizennegyedik, felséges pasa.

PERTAF Most már én sem tudom elviselni ezt az orrfacsaró büzt. Mindenhol hull a hull, meg hull a hull. A nap meg süt, meg süt, meg süt, puffasztja az emberi dögöket. Megöl engem is ez a rothadásszag.

TÖRÖK Elhatalmasodott fölöttünk a dögbetegség is, uram. Hullunk...

PERTAF És bent? Bent nem hullanak? Halljam, hullanak, vagy nem? Ezeknek tán még a dögbetegség sem árt?

KÉM2 Hullanak azok is rendesen. Nagy a baj bent is. Harmincadjával dőlnek földre az emberek. Főleg a nők meg a gyerekek.

PERTAF Vizük van még elég?

KÉM2 A vár kútja megmérgeződött. Bort isznak, de már annak is fogytán lehetnek, mert szűken porciózzák.

PERTAF Még pár napunk van. Aztán, ha nem tudjuk dűlőre vinni a dolgot, úgy döntöttem, visszavonulunk. A fél seregünket elpusztítja a dögbetegség, a másik meg szerteszéled, mert nem látja értelmét egy romhalmaz tetején elpusztulnia. Nekem pedig megjön a selyemzsinór. Na és? Becsülettel éltem, bátran halok meg. De nem áldozom fel emberek ezreit sem a dögbetegségnek, sem ennek a pokolfajzat Kerecsényinek.

TÖRÖK Még várjunk, felséges pasa! Ne felejtse el, ők is nagy bajban vannak odabent.

PERTAF Három napot adok. Addig löjete, löjétek azt a szutykos, Allah bocsássa meg, klozettá döglesztett romhalmazt, amit gyulai várnak neveztek eddig.

TÖRÖK És aztán?

PERTAF És aztán? Mi van és aztán? Az én nyakamon hurok, ti meg mentek tovább, hátha jobb vezérrel több sikert értek el...

8. jelenet – Kerecsényi szobája

Anna az ágyban, félálomban. Kerecsényi az asztalnál ül, levelet ír.

ANNA (ásítozik) Mégis megjött a válasz?

KERECSÉNYI Miféle válasz?

ANNA Hát... A Klára asszonytól.

KERECSÉNYI Mi közöd hozzá? Nem jött meg.

ANNA Akkor kinek ír levelet?

KERECSÉNYI Közöd? Fekszel, és nem kérdezel.

ANNA Jól van, na, hallgatók.

KERECSÉNYI Ma még visszavertük őket. De ha holnap is jönnek, már nincs kivel, és nincs mivel szembeszállni velük. Elfogytunk, és kifogytunk mindenünkből. Már a falak erősítéséhez sincs erő a katonákban, akit a dögbetegség nem vitt el, azt előbb-utóbb megtöri a fáradtság és kialvatlanság.

ANNA Nagy csata volt, istenemre mondom... még most is felizgulok, ha rá gondolok.

KERECSÉNYI Te ne ilyenén izgulsz fel! Baj van, Anna, most már nagy baj van.

ANNA Ideges az én kapitányom.

KERECSÉNYI Joggal vagyok az. Ha ide holnap betörnek a törökök, márpedig betörnek...

ANNA Miért törnének be?

KERECSÉNYI Mert sokan vannak, még mindig legalább vagy tízszer annyian, mint mi, hiába vágunk őket halomra. És a várfal alig több már omladéknál. Ha megint jönnek, egyszerűen begyalognak ide, és ezek jönnek, bejönnek, és élő ember itt nem marad, se katona, se asszony, se kisgyerek.

ANNA Akkor most mi lesz?

KERECSÉNYI Döntöttem, mert döntenem kellett. Fegyverszünetet kérek a töröktől. És... szabad elvonulást.

ANNA Most? Éjnek idején?

KERECSÉNYI Most. A fegyverszünet-kérésnek nincs meghatározott napszaka. Nagy a hold, elég a világ ahhoz, hogy jól célozzak. Ezt a levelet írom most. Hat nap nyugalmat kérek Pertafától, hogy felkészülhessünk a kivonuláshoz. De miért is mondom el én ezt neked? Megbízom benned, te cseléd? Meg. De miért?

ANNA Kerecsényi László, hát esküje ellenére föladj... eladja a várat?

KERECSÉNYI Nem a te dolgod, hogy ezekben engem megfaggass.

ANNA Befogtam a számat.

KERECSÉNYI Nincs más választásom. Meg kell mentenem a maradék katonám, a várban munkálkodó asszonyok, a velük rettegő kisgyerekek életét. Az én felelősségem, Anna, a mások élete. A mások életének a megvédése – én erre esküdtem föl. És most be kell látnom, hogy ezt nem tudom tovább megtenni. Kifogytunk minden erőnkől. Kivéztünk.

Hiába itt már minden hősiesség, elértünk a végéig. Elfogyott a muníciónk, emberünk, erőnk, s talán a hit is kezd alább hagyni az embereimben. Szinte minden régi jó hadnagyom odaveszett.

Kerecsényi komor arccal ír. Aztán a levelet összehajtogatja, és egy nyílveszőre tűzi.

KERECSENYI Most gyere ide. Mutatok neked valamit. *(A nyitott ablakhoz viszi a lányt.)* Látnod ott azt a fehér oszlopot? Az Pertaf sátrának a bejárata. Én ezt a nyílveszőt a levéllel bele fogom lőni abba az oszlopba.

ANNA Innen? Lehetetlen. Nagyon messze van, és vékony.

KERECSENYI Innen. Tudok bánni a nyállal.

ANNA De ha innen... maga... oda... pontosan... Akkor miért nem lőtte le Pertafot már az elején?

KERECSENYI Mert nem vagyok orvlövész. El-lenséget csak nyílt csatában szabad legyőzni. Nem lelőni egy ablakból. Vagy azt hiszed, ő nem tudja, melyik szobában lakom? Belőtt ő egyszer is ide?

ANNA Jó, én buta vagyok, nem értek ehhez. De hogy innen?

KERECSENYI Ne kárálj annyit, volt időm megtanulni bánni a harceszközökkel.

Megfeszíti az tját, és kilövi a nyílveszőt.

ANNA A'zannya. Tényleg telibe találta. *(Bámulatában és lelkesedésében meggondolatlanul szájon csókolja férfit, aki meglepődik, egy pillanatra öleléssel viszonzozza a közeledést, aztán durván ellöki a lányt. Anna összerázza magát, és kicsit sírós hangon, nem fordulva Kerecsényi felé, megszólal.)* Tényleg fegyverszünetet kér? Azt írta, hogy adjon nekünk szabad elvonulást?

KERECSENYI Aludj vissza! És ne gondolkodj! Majd én gondolkodom helyetted is.

Az asztalhoz ül, tölt magának bort, iszik, aztán még egy pohárral, majd még eggyel. Majd a falra erősített nagy kereszt alá térdel.

KERECSENYI Hozzád szólok most, jó Istenem, beszélnünk kell akkor is, ha te nem fogsz nekem válaszolni. Kérdezem, velünk vagy-e

még, miért nem adtál még elég erőt ahhoz, hogy visszaverjünk még néhány ostromot? Pertaf basa sem bírja már sokáig ezeket az állapotokat, tudva tudom. De nekünk fogott el előbb az erőnk. Uram, imádkozom most hozzád. Bocsásd meg minden vétkemet, mert én sokat vétkeztem ellened, és sokat vétkeztem azok ellen, akiken pedig segítenem kellett volna. Kapzsinak, harácsolónak mondanak. Neked megvallhatom, hogy az vagyok. Törtetőnek, helyezkedőnek tartanak, aki dunántúli birtokait a legrosszabb praktikákkal, megal-kuvásokkal, alázkodásokkal és kapcsolatok megszervezésével szerezte meg, a Zrínyiekkel szövetekezve. Meggyónom most neked, minde-z igaz. De idejöttem, uram, a magam elszá-násából jöttem Gyulára, ebbe a halálra, most már világosan látom, hogy halálra ítélt, mert mindenkitől magára hagyott gyulai várba. Jöttem elszántságból, hogy megállítsam a törököket, hogy megvédjem Magyarországot. Talán, hogy jóvátegyek minden régi bűnömet, felejtsem másokkal, vagy talán, magam-mal is, ki voltam eddig. Velünk vagy-e még, Uram, velem vagy-e még, Uram? Vagy már elfordítottad tőlem az orcádat? Bár egyetlen jelet adnál, egyetlen egy jelet... Imádkozom hozzád, nem magam miatt, hanem a rám bízott embereim életének védelméért kérve, ez elárvelt gyulai vár védelméért könyörögve, ennek a szegény, szétszaggatott ország meg-őrzéséért esedezve. Tégy most csodát, ha tudsz, mert ha nem, akkor elveszett minden. Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...

9. jelenet – bal oldali vívótér

Pertaf és az emberei. Pertaf a székében, kezében a nyílvesző a levéllel, a többiek körben állnak.

PERTAF Hat nap pihenőt kér. És a szabad elvonulást fontolgatja. Garanciákat akar kapni.

TÖRÖK Hat nap kevés, hogy rendbe szedje a vár szétdúlt falait. Cselt aligha kell sejtenünk az ajánlatában. Hiába lesznek addigra kipihentek a katonái, alig pár százan lézengenek majd a falakon. A turbánunkkal verjük agyon őket.

PERTAF *(hangosan töpreng.)* Fegyverszünetet kérsz? Kivonulást fontolgatsz? Nocsak. Első, s talán utolsó tévedésed ez most, Kerecsényi

kapitány. A legjobbkor kéred, mert így, szerencsére, megelőztél a visszavonulásban. Neked, mint vén hadiróknak, azért csak meg kellett volna érezned, hogy mi is nagy bajban vagyunk. Már azt forgattam a fejemben, hogy elvonulunk a gyulai vár alól... Mindegy is. Jó, hogy nem kapkodtam el a döntést. Így még egy darabig ott lóg a nekem szánt selyemzsinór őfelsége, a padisah sátrában.

TÖRÖK Nem szerencse ez, felséges Pertaf pasa, hanem bölcs döntés. Méltóztatik megadni neki a hat napot?

PERTAF Méltóztatok hát! Közben mi is felkészülünk arra, ha mégse tartaná be az alkut, ha mégis valami cselt forgatna a fejében ellenünkre. De akkor nincs irgalom számukra. Katona, öreg, lány, asszony, karon ülő csecsemő, mindegy. Senkinek se lesz kegyelem.

TÖRÖK Kér még valamit a kapitány?

PERTAF Közvetítőt akar. Báthory Kristófot kéri Erdélyből, aki a tulajdon sógora. Megkap mindent, ha végre kitakarodik a várból. De lesz egy feltételem a hat naphoz. Küldjön nekem ez időre kellő mennyiségű jeget, ajándékképpen. Neki van a vermeiben elég, hogy a fogyó italait lehűsítse. Nekem meg nincs, amivel hűvösítem a gyümölcsöimet, elkészítem a sörbetemet. Cserébe küldök neki sárgadinnyét, szőlőt és friss gyümölcsöket, aminek viszont ő lehet odabent híjában. Egy drágakövekkel kiver-t kardot is küldetek neki, az lesz az ajándékom. Izmir aga pedig azonnal induljon Temesvárra, azért a Báthory Kristófért.

TÖRÖK És a válaszlevél?

PERTAF Nem török viszi, hanem egy helybeli paraszt. Egy szekényi friss gyümölcscsel. De ha jég nélkül térne vissza, azonnal fejezzétek le! *(Kisgondolkodás után.)* Ha jéggel, akkor is. Ki tudja, mivel bízzák meg majd odabent a várban.

10. jelenet – Kerecsényi szobája

Már csak két-három, ismeretlen tiszt álldogál a kapitány előtt.

KERECSENYI Erről akartalak tájékoztatni beneteket. Bár, aligha tudom, hogy kik vagytok. Csak azt tudom, hogy a harcokban derekasan helyt álltatok, és a szívetek a helyén van, és

ami a szívetekben van, az valamennyiünknek a kedves ugyanaz. Láthatjátok, nem a bizalmatlanság mondatta velem, amit mondtam, csak megszokhatatlan számomra, hogy nem látom magam körül a szívemhez eddig legközelebbi embereimet. A barátaimat... Ember vagyok, megütöközöm azon, hogy... azon, hogy már nem csak Henyei Miklós, de halott Ghyczhy János is ... halott, halott, halott... Halott mind, aki mellettem volt a kezdeteknél. Az ő sorsuk már elrendeltetett. Most már azt is tudjátok, hogy velünk, élőkkel hogyan rendelkeztem.

HADNAGY1 Azért, a kapitány a megkérdezésünk nélkül mégsem küldhette volna el azt a levelet.

KERECSENYI A várkapitány még én vagyok. Én döntök életről és halálról. A döntés is, a felelősség is az enyém. Egy várban, ostrom idején a döntés felelőssége sohasem lehet közös. Megértettétek? És nekem életéről kellett most döntenem.

HADNAGY2 De a katonák...

KERECSENYI A katonák életéről is nekem kellett döntenem. Dönthettem, mert még tárgyalóképesek vagyunk a törökökkel. Romokban ugyan, de áll még a vár, és mi vagyunk benne, nem ők. Nekik is sok a halottjuk, és harmadik hónapja nem tudják bevenni Gyulát. Ilyen hosszan vár nem tartotta meg magát a török előtt.

HADNAGY3 Akkor most... miért éppen most?

KERECSENYI Mert a víz szennyezett a kútban, és nincs mit innunk. Mert a járvány naponta harminc embert tesz a sírba...

HADNAGY2 De az ő embereik is hullanak...

KERECSENYI Nekik nem szennyezett a vízük. Ők legalább inni tudnak. És ha közülük harminc elpusztul a járványban naponta, még akkor is maradnak többször tízezren. Mi kétezren se voltunk, amikor az ostrom elkezdődött. Hogy most hányan vagyunk, azt már csak a mennybéli tudhatja pontosan.

Kintről valamiféle lárma. Báthory Kristófot vezetik be, két török között. Nyílt tekintetű, de kemény katona.

BÁTHORY Üdvözlét a sógornak.

KERECSENYI Üdvözlét a sógornak.

BÁTHORY Így kell találkozunk.

KERECSENYI Így találkozunk.

BÁTHORY Sógor, emlékezhetsz, én még időben felajánlottam neked, hogy add át a várat az erdélyieknek. Akkor most nem lennél kutya-szorítóban.

KERECSENYI Ezek a törökök értik a magyar beszédet?

BÁTHORY Értik. Azért küldték ezeket el velem.

KERECSENYIAkkor inkább hagyjuk a múltat.

A kivonulás feltételeit elfogadta Pertaf?

BÁTHORY Garanciát adott arra, hogy senkinek sem lesz bántódása. Kétszáz szekérrel elhagyhatjátok a várat. Minden ingóságokkal, minden olyasmivel, ami fontos nektek, hogy ne maradjon itt.

KERECSENYI Rendben. Köszönöm a segítségedet.

BÁTHORY Ennyi lett volna?

KERECSENYI Ennyi és nem több.

BÁTHORY De miért kellett én mindehhez?

KERECSENYI Mert csak szavahihető embert lehet közvetítő ebben a mi ügyünkben.

BÁTHORY Azért... megengeded, hogy még egyszer, talán utoljára az életben, megöleljelek?

KERECSENYI Sose szoktunk ölelkezni. Most meg akkor minek?

BÁTHORY Mert most nagyon szeretnék megölelni!

KERECSENYI Hát akkor ölelj meg, ha már annyira akarod... egészen eltörökösödsz itt nekem!

Báthory átöleli Kerecsényit, aki nem emeli fel a karját, hagyja, hogy amaz szorongassa. A két török zavartan elfordul.

BÁTHORY *(súgva)* Ne menj ki innen, László, ne menj ki sehova! Becsületemre mondom, ezek már nem bírják egy hétnél se tovább itt. Ha kitartasz, akkor megvédted a váradat. Ha nem, akkor csak egy begazolt féreg, elgyávult senki lesz az én szememben is, és nem a rokonom többé.

KERECSENYI Elég volt az ölelkezésből, sógor. A jeget elküldtem Pertaf basának. Nincs több mondanivalóm a számodra... sem. Amit mondtál, azt meg se hallottam.

BÁTHORY Hát ennyire ócska, semmirekellő ember vagy te, Kerecsényi László?

TÖRÖK Mit beszélsz itt összevissza, te magyar?

BÁTHORY Semmit. Ez csak olyan... magyaros tréfázkodás.

TÖRÖK Na jó, mert meglepődni találtam.

KERECSENYI Isten áldjon, jó sógor, higgyél bennem, tudom én, hogy mit miért teszek.

BÁTHORY És Temesvár sem jutott eszedbe, amikor így döntöttél?

KERECSENYIA vizünk megromlott, mérgezett. A törökök tudják. Nincs mit innunk boron kívül, de az is fogyóban. A járvány harmincadolja az embereimet. Ha így folytatódik, egyedül maradok ebben a romfészekben, és egy szál karddal várom az ezer törököt. Menj már innen, gőgös Báthory Kristóf, menj vissza a török gazdáidhoz, és felejtsd el, hogy valaha is magyar voltál. És legyél büszke, hogy te nem adtad meg magadat nekik – te csak odaadtad magad, önként, dalolva, és azóta is az ő nótájukra koppan a csizmád sarka.

BÁTHORY Megértettelek. Mehetünk. Nem búcsúzom... jó rokon.

Döngő léptekkel kivonulnak

11. jelenet – a romos mellvéd

A hadnagyok Kerecsényire váraкоznak. Nem beszélnek, néznek lefelé, a távolba, nyilván a csendes török tábort kémlelik. Kerecsényi lassú léptekkel érkezik, nem fáradtnak, erőtlennek látszik.

KERECSENYI Hallgatnak a törökök?

KAPITÁNY3 Hallgatnak, kapitány uram.

KERECSENYI Már jócskán benne vagyunk a délelőttben.

KAPITÁNY1 Benne, uram.

KERECSENYI Most eriggyetek le a szobámba, és ott várakozzatok!

A kapitányok lemennek a lépcsőn Kerecsényi szobájába. Katonák jönnek, akik hat égő fáklyát hoznak, és a fáklyatartókba rakják őket. A kapitányok megrökönyödve nézik, amit csinálnak.

HADNAGY3 Mi történik itt?

HADNAGY1 Miért égnek nappal a fáklyák?

HADNAGY2 Olyan furcsa ma Kerecsényi kapitány úr.

HADNAGY1 Csodálkozol? Órákon belül elhagyjuk a várat.

HADNAGY3 És csak a Jóisten a megmondhatója, mi fog történni velünk.

HADNAGY2 Mi történne? A török szabad elvonulást ígért.

HADNAGY1 A temesváriaknak is azt ígért, mégis felkoncolták a janicsárok valamennyiüket, amikor elhagyták a várat.

HADNAGY2 Csak Pertaf basa szavában bízhatunk.

HADNAGY3 Egyetlen török szavában sem lehet megbízni.

HADNAGY1 Csak ezeket a fáklyákat érteném.

HADNAGY Mintha megbolydult volna...

Az utolsó szavaknál belép Kerecsényi. Valamennyien feléje fordulnak.

KERECSENYI Nem, hadnagy urak, nem bomlott meg az agya a várkapitánynak. Tudom, hogy nappal nem kell égnie a fáklyáknak. Ezek most nem a sötét miatt égnek. Ezek miattunk égnek most. Amíg égnek, addig él a gyulai vár, és addig élünk benne mi is. El akarok búcsúzni... magunktól, magamtól is.

HADNAGY1 Lásza, Kerecsényi kapitány, így lobogunk még mi is... még harcolnánk, akár ezek a lángok az elhamvadás ellen.

KERECSENYI Tudom, hogy a ti lángotok is nagy, és drága is nekem. De túl nagy a szél, ami a fáklyáinkra tör, hamar eloltaná a lángokat. Hősök akartok lenni. Kinek? Kiknek? Azok várják el tőlünk a hősiességet, és követelik meg tőlünk a hősi halált, akik a csatateret közelébe sem merészkednek, amelyek kimenetele után előbújnak a patkánylyukaikból, ahol addig meghúzták magukat, és ítélkeznek fölöttünk. De kérdem én, kinek a nevében, és milyen jogrend szerint?

HADNAGY2 És az jobb, ha mi oltjuk el magunkat... magunknak?

KERECSENYI Jobb. Máshol talán majd meg lehet gyújtani újra. De elég ebből a lágy beszédből, nem vagyunk már gyerekek. A fáklyák addig égnek, míg az utolsó ember, aki kilép a vár kapuján, el nem altatja őket.

HADNAGY1 Ki lesz az?

KERECSENYI Én leszek az.

HADNAGY3 Már megbocsásson, Kerecsényi uram, a kapitánynak elől kell mennie, legelől... ilyenkor is.

KERECSENYI Tudom, hogy mit hogyan kell tennem. Kimentek a várból, mind, összerendezitek az embereket, én meg majd elétek lovagolok, ha már a várban én sem leszek.

HADNAGY3 Így már értem.

KERECSENYI Neked nem értened kell, hanem teljesítened a parancsot. Felhoztátok a legértékesebb foglyokat a pincéből?

HADNAGY2 Ahogy parancsolta. Lent várnak, talpig vasban, az udvaron. Valamennyi a szultán rokona.

KERECSENYI Azok lesznek a biztosíték számunkra, ha valami galiba történne az úton. A janicsárokat már lepénzeltem. De azoknál soha nem lehet tudni, mire nem vetemednek. Megtörtént a többi fogollyal...

HADNAGY3 Ahogy parancsolta.

HADNAGY2 Megfojtottuk valamennyit.

KERECSENYI A bort kiengedteték a hordókból?

KAPITÁNY1 Mindenki vett magához az útra elegendő mennyiségben, aztán csákányokkal belevertünk a hordók oldalába. Nem jut egy csepp sem a borból a töröknek.

KERECSENYI Élelem?

HADNAGY2 Amink csak maradt, mind a szekereken.

KERECSENYI Így van rendjén. Ne maradjon utánunk semmi és senki nekik! Mindenki felkészült a kivonulásra?

HADNAGY2 A szekerekre felpakoltuk a vagyontárgyakat, az asszonyokat és a gyereket, a sebesülteket.

HADNAGY1 Mindenki viszi, kinek amije van.

KERECSENYI Menjetek, kezdjétek meg a kapuknál a kivonulást. Ott lent várjatok rám. A töröktől ne féljétek, Pertaf basa garanciát adott a szabad elvonulásra. Annát küldjétek még be!

A kapitányok kivonulnak. Kerecsényi leroskad az egyik székre, a lobogó fáklyákat bámulja. Anna érkezik, riadalommal az arcán.

KERECSENYI Ül le, Anna!

ANNA Én nem szoktam... amikor a kapitány úr...

KERECSENYI Azt mondtam, hogy most ül le!

Anna leül, félve, mint egy kisgyerek, fél fenékkal a székre.

LOVÁSZ ANDREA ◀

Rumlibumm

Szabó T. Anna: *Tükörcicák, Maul Ági rajzaival*

Ez egy rendetlen könyv. (Végre lett ilyen is!) Szabó T. Anna cicái ugyanis nemcsak a történetbeli konyhát kuszálják és koszolják össze, de a könyv egészét, szöveg és illusztráció viszonyát is újrendezik. A *Tükörcicák* kaotikusnak tűnő szöveg- és képi világa (akár a címszereplő cicák, majd később az ikerlányok) egymásnak tükrei, különleges képződménnyé szervesülnek, és bohém, néhol esetlen egymásba kavarodásuk remek, szeretnivaló játéktérrel nyit. A vesszorok, szavak, képek, betűméretek, színek, formák folytonos sziszegésben, mozgásban vannak, csupa ötlet az egész könyv. (Természetesen van egy követhető történet is: Püspökkenyér bácsi találja meg a küszöbére tett cicákat, befogadja, megeteti őket, azok kicsit rendetlenkednek, majd sütnék egy pompás szülinapi tortát a bácsi ikerlányainak – végül pedig önmagukat ajánlják fel ajándékként.)

A várt célkorosztálynak (gondolom, első-második osztályig bezárólag) telitalálat a téma is, a hangneme is, a megszólítás módja is, végre valami jó, ami pörög („DIRR-DURR”, „PIFF-PUFF”, „GIRI-GURI”) és kedves. Recept szerint (azaz marketinges és olvasáspedagógiai előírás szerint) van a könyvben kis állatka (cica), kis rosszalkodás (ez vicces és tilos is), és süti és fűszerek és torta (ez meg mind édes, így kíváncsi és szülinap és ajándék (ezek meg simán pirosbetűs jó dolgok). Ovis, vagy alig ovis korúaknak bejárható, belakható és ismerős valóságterrénum ez, átmozgatva, újrakeverve meg különösen izgalmas az egész. Egy képeskönyvben meg színek legyenek és szórócukor! Az olvasók életkorához illően az illusztráció kellőképpen konkrét: jó, hogy követhető, hogy minden végigjátszható, hogy párhuzamosan, ikerként fut egymás mellett a szöveg és a kép. És külön öröm, hogy ennek a korosztálynak

a böngészéséhez, keresgéléséhez hibátlanok a rajzok: ha a versben csillagánizs van, akkor végre a képen is az (és nem például bazsalikom – az illusztrátor alkotói szabadságára hivatkozva).

Ez egy olyan könyv, ahol jól játszik a szöveg a képpel, és viszont: egész vesszorok vannak beleírva a rajzokba, fotókba, kollázsokba. Néhol a konyha területeinek, gépeinek címkéin – a HÚTÓ betűi hűtőmágnesekből kirakva –, néhol a kiszóródott lisztbe, sóba ujjal beleírva, tépett füzetlapon, szó buborékokban rímek, saját színnel szedve a gyümölcsök, fűszerek nevei, ha mozgolódás van a szövegben, a betűk is mozgolódnak – sok kis apró, fontos részletből összerakva, -írva lesz meg az összkép. A könyv második részében mindegyik még ráépül egy remek betűkirakós, olvasós játék (a cicák névjátékának – LACI és CILA – folytatásaként): a marcipánbetűkből sok-sok rontott és mókás variáció után jön össze a torta felirata: ANNA LILI / BOLDOG SZÜLI („Mit csináljunk? Több nem fér el! / Nem baj, ennyi is elég!”) Akár a szereplők és a kellékek, a képek, a vesszorok és a kép-szövegek is összecsengnek (még a lányok is 11 évesek, a szülinapi szám is iker): minden részletre kiterjedő játék-konstrukció jön létre. Ennek pedig legfőbb erénye az olvasó mozgósítása, a

Tessloff Babilon, Budapest, 2013

KERECSENYI Hallgass végig. Te voltál nekem a negyedik feleségem, akár akartad, akár nem. Gondoskodtál rólam, megosztottad az ágyamat veled. Köszönök mindent neked. És erre most ne mondjál semmit. Megkezdjük a kivonulást a várból. Nem tudom, mi fog történni. Te nem jössz velünk.

ANNA Mit a szándéka velem az én jó uramnak?

KERECSENYI Meg kéne, hogy öljelek, mert akkor legalább nem gyaláznak meg a janicsárok, ha a kezükre kerülsz. De nem kerülsz a kezükre. A vár mögött, a láp szélén, egy csónak vár rád, és egy helybeli vén paraszt. Ő majd elvisz oda, ahol biztonságban lehetsz töröktől, némettől... magyartól. Elvisz meszsire, és ide soha többé ne gyere vissza. Megértetted?

ANNA Én az urammal akarok maradni... osztotni akarok a sorsában.

KERECSENYI Az én sorsomban te ne osztózzál, az én sorsom az én sorsom, a tiéd meg a te sorsod. Amit mondtam, nem ajánlat volt, hanem parancs. Szedd a cókmozkodat, és máris indulj!

ANNA Meg sem csókol, mielőtt...

KERECSENYI Nem. Menj már el innen – te!

Anna zavarodottan és csalódottan kiténferreg az ajtón. Kerecsényi utánaszól, Anna megáll.

KERECSENYI Anna! Akarok neked még mondani valamit. Mondom, mert mi már úgysem látjuk egymást soha többé az életben. Nem akarok én sokat mondani neked. Csak annyit, hogy közben... közben én is meg... szeret-

telek, Anna. Na, menj már, mert vitetlek, ha nem visznek a lábaid innen! (*Anna nem fordul meg, csak rázkódó vállal kimegy.*) Az én sorsomban te ne osztózzál, az én sorsom az én sorsom, a tiéd meg a te sorsod. Az én sorsomban ne osztózzék senki. (*A kereszt elé áll.*) Te látod a lelkemet, uram, látod, hogy amit ember megtehetett, azt én megtettem. Ember már kevés volt hozzá, hogy véghezvigye, amit eltervezett. A te akaratod pedig az, hogy nem győzhetjük le a pogányt. És te bizonyára tudod, miért akartad ránk mérni ezt a büntetést. Meghajlok az akaratod előtt. Nem pörök veled a sorsunk miatt, a porszem jalkiáltásai úgysem visszhangoznak a mindenségben. De ha mégis meghallanád a kérésemet – Uram, ha már a gyulai várat nem tartottad meg nekünk, kérlek, ezt a szerencsétlen, darabokra tépett kis országot, melyet Magyarországnak hívnak, hazának tartsd meg valahogy nekünk.

Lassan, nagyon lassan elkezd elaltatni a fáklyákat. Ahogy oltja őket, úgy sötétedik be a színpad. Minden fáklyánál mond egy szót.

Kristófk... (*Elaltatja az első fáklyát.*) Klára... (*Elaltatja a második fáklyát.*) Anna... (*Elaltatja a harmadik fáklyát.*) Kerecsényi László... (*Elaltatja a negyedik fáklyát.*) Gyula vára és vára népe... (*Elaltatja az ötödik fáklyát.*) Magyarország...

Tétovázni kezd, egy darabig álldogál, aztán az utolsó fáklyát nem altatja el. Lassú, nehéz léptekkel kimegy. A színpadon sötét, csak az egyetlen égve hagyott fáklya világít tovább.

Tüdő Gyula kalandjai az entrópiával

Lackfi János: *Kapjátok el Tüdő Gyuszt!*

Versek felnőttek gyerekeknek és gyerekes felnőtteknek,
Molnár Jacqueline illusztrációival

Viselkedni kell, ezt minden háromévesnél nagyobb tudja. Még akkor is, ha nem nagyon akaródzik. A háromévesnél kisebbeknek magyarul rendületlenül. Mi, felnőttek csupa rendes, kedves, szép dolgot tanítunk gyerekeinknek, szép verseket olvasunk nekik kedves állatkákról, gezemicelángosról meg mittudomén, ahogy a mi szüleink is csupa szépre-jóra okítottak minket.

Ez kétségtelen. Csak azt mondja meg valaki, mi a bánatért nem hasonlít a világ egy olyan helyre, ahol csupa jófej ember jól viselkedik?! A vaskor miatt? Vagy mégsem sikerült elsajátítanunk az alapvető viselkedési normákat? Esetleg okoljuk a termodinamika második főtételét ezért is?

A költők úgy általában nem ódzkodnak az univerzum szemére háyni hiányosságait. Ma-napság már a kisebbeknek írt versekben is megemlíthetnek a dolgok árnyoldalai. A kamaszok pedig különösen kihelyezettek az élet ilyen olyan visszasságaira, ideális olvasóközönséget jelentenek tehát az olyan szövegekre, mint amilyeneket Lackfi János kínál nekik a *Kapjátok el Tüdő Gyuszt!* című kötetben.

Negyvenkilenc bizarr, nyugtalanító helyzet sorakozik egymás után, szigorú szabadversbe szedve. Az első csokorban, mely a *Kedves ősök* alcímet kapta, a család kap hideget-meleget. Agyatlan szabályok, képmutatás, generációk közötti többszörös szakadékok – mind egy-egy irányfényvel megvilágított, felnagyított helyzeten keresztül bemutatva. A költőnek egyáltalán nem jelent problémát a skizoid helyzet, hogy akár egy szöve-

Móra Kiadó, Budapest, 2013

gen belül egyszerre képviselje a világos gyermeki gondolkodásmódot és a meglett, de nem begyepesedett bölcs szemléletét. Ellenérzés nélkül szembenéz az elmúlással (*Hamvak*), kegyetlenül tükröt tart a nevelni próbáló felnőtt elé (*Retorziók*), ugyanakkor szeretettel és empátiával fordul a körülötte élők felé (*Család*).

A kötet középső sorozata a *Kegyetlen* címet kapta – nem véletlenül. Visszásságok, megalapozott és megalapozatlan féltelmek, halál, vér és egyéb testnedvek. Nyugtalanítónál nyugtalanítóbb, érthetetlen dolgok, amiket azzal, hogy versbe szedjük, vagy versbe szedve olvassuk, valamelyest megszelídíthetünk. Ha lehet szelídíteni a *Halk halált* vagy a *Sátán kutyáját* egyáltalán. Ebben a ciklusban a felnőtt bölcselkedés nyomtalan és utolérhetetlen, a dolgok úgy jelennek meg a maguk félelmetes valójában, ahogy egy tíz-ti-

felfedeztetés: még az adott verssorok folytatását is meg kell keresni, megtalálni a rímpárokat; s becsapós a szöveg sokszor: mikor azt hinnénk, hogy önmagában fityeg egy sor, nincsen párja, kiderül, hogy mégis van, csak sokkal odébb, nem ott, ahol várnánk (azért van néhány nem túl elegáns rímelés, ritmikai megoldatlanság, melynek feloldását hiába is keresni).

Mindezekkel párhuzamosan elbújt kis metalepszis több helyen is a versben: interakciós (költészeti) játék, de mindenképpen imperatívus funkcióval („Kiolvastad? Gratulállok!”): a szöveg, s vele együtt értelem szerűen a kép is kimozdul a maga elszenvedő tárgyiaságából, az olvasó maga többször is beléphet a szövegbe: az UZSONNASZÜNET-oldalpáron (valahol a könyv felénél) konkrétan, (odarajzolt) kézzel belenyúl, előtte málnaszörp és vaj ke-

nyér egy világosbarna könyvlap-abroszon: „Ideje, hogy pihenj kicsit. / Egyél te is, olvasó. // Itt a finom vajaskenyér. / Ha sötét, sózz, ott a SÓ.” – szövegben és képben kis retro-íz: „Teljes siker: a vaj”.

A számos (és néhol kihívásként működtetett) játék folyamatosan szelektálni, ugrálni kényszeríti a gyereket/felnőttet – és eközben újabb és újabb rejtett, addig észre nem vett részlet bukkan elő (a HOPP-ban az O betű egy tojás), így sokadik lapozásra is érdekes a könyv. A vers összeolvasási szabályainak megtanulása után pedig a szerző versfaragásának is egyre több vicces megoldása fedezhető fel, és néhány erőszakolt rím, sutább verssor ellenére is könnyen olvashatóvá és megszerethetővé válik a szöveg.

A *Tükörcicák*nak a maga szimbiózisával sikerült jó kis rumlit csinálnia.

Erdélyi táj / Tájkép (1942–1943; olaj, vászon; 79x95 cm; leltári szám: 2011.50.1.; fotó: Kertész Zoltán)

Ilyenek a magyarok?

Lackfi János: Milyenek a magyarok?

Az utóbbi évek honi könyvtermésében sajátos vonulatot képvisel a magát már címében is a *magyarok milyenségének* mind pontosabb meghatározása mellett elkötelező írás. A népes családban akad történelmi, gasztronómi-ai, nyelvészeti, nemzetféltő és szociológiai természetű írás, kötet is. Ha másban nem is, de abban feltétlenül osztoznak, hogy tárgyakat kissé túl komolyan véve, elfelejtkeznek arról, hogy végső soron csupán alkotójuk szemével és „kulcslyukon keresztül” láttatják a világot. Ez a szem pedig gyakran túl fátyolos, szigorú, közel- vagy épp távollátó, aggodalmas, esetleg kínosan éles. A jobbára műfordítóként és költőként ismert Lackfi János *Milyenek a magyarok?* című, 2013-ban a Helikon Kiadónál megjelent kötete is ebbe a sorba illeszkedik. Azaz, némi malíciával élve, hála az égnek, nem illeszkedik.

A kötet *Magyar Embere* mindnyájunk egyszerre. Hétköznapi élethelyzeteket él át, nem aggodik különösebben a világ átláthatatlanul kusza szövevénye mögött megbúvó *karmikus* rémségek miatt, ugyanakkor nélkülözi a napjainkban legalábbis gyanús „hurraoptimizmust” is. Helyette igen világlátott, és minthogy sokfelé megfordult, képes hazáját és *fajtársait* kellő objektivitással bemutatni az olvasónak. Legyen szó népünk jellemző figuráiról, ételeinkről, népszokásainkról, semmit sem hagy kommentár nélkül. És éppen

ez az objektív világlátottság az a mozzanat, ami miatt a *Magyar Ember* már-már élcebe hajló megállapításait is könnyű szívvel elfogadjuk. Számos hasonló nemzetbemutató, és (akár tréfás) útikönyvféleség esik abba a hibába, hogy tárgyában túlságosan elmélyedve végül az öntetszelgés mocsarába keveredik. Lackfi azonban mindig megmutatja a másik oldalt. Nem ítélkezően, nem bántóan, mindössze az egyenlőség elvét szem előtt tartva.

Példának okáért a magyar néplélek soha be nem gyógyuló sebe a nemzeti gasztronómia egészségtelen voltának örökös (túl)hangsúlyozása. A szerző sem állít mást: a honi étkezéskultúra és kiváltképp az italfogyasztás valóban egészségtelen hagyomány. A Magyar Ember azonban rámutat arra, hogy a hazai konyha nem egyenlő „AZ EGÉSZSÉGTelen KONY-

HA” fogalmával, mindössze egy az összes többi hasonlóan egészségtelen nemzeti ételkultúra sorában. Mindez éppúgy vonatkozik különösen étvágygerjesztőnek vélt hungarikumainkra is: a franciák penészes-folyós sajtkülönlegességei, az izlandiak rothasztott cápája semmivel sem háborzongatóbb vagy épp étvágygerjesztőbb, mint a fejjel-májjal-tüdővel-lábbal főtt újházi tyúkhúsleves. Az ízlés végső soron csupán megszokás. Mások vagyunk. Talán baj, hogy a szívünkhez közelebb áll a fehérterítés vasárnapi asztalnál kézben

Helikon, Budapest, 2012

zennégy éves kölkök megéli őket. Illetve ahogy egy érzékeny felnőtt emlékeire támaszkodva elképze-
li ezt a „megélést” – ezt nehéz, ha nem lehetetlen eldönteni.

A Lackfi Jánosra amúgy jellemző humor és játékosság inkább a harmadik, *Kapjátok el!* széria verseiben köszön vissza. De ne keressünk vicceket, harsány poénokat itt sem: sokkal inkább az ironikus vagy éppen groteszk helyzetek egyszerű(nek tűnő), sallangmentes bemutatása csálhat fanyar mosolyt az olvasó arcára. Pszichológiából (*Földrészek*), szociológiából (*Bedőlni*), kriminológiából (*Pasik*) és filozófiából (*Világ vége*) jócskán jut a verseskönyv végére is. Mégsem redundáns, nem kioktató, nem túl tömény a kötet, akár egy szuszra, akár részletekben olvassuk.

A szabadvers tökéletes formaválasztás ehhez a tartalomhoz. Így a költő még véletlenül sem szépeleg, nem élvezkedik önnön nyelvi leleményességében, s főleg nem fecseg feleslegesen. Nem vicceli-blicceli el a dolgokat egy jól sikerült rím kedvéért. Persze így nem könnyedén szavalható, iskolai versmondóversenyek-kedvence költeményeket kapunk, de mindezt kárpótol minket a versek precíz szerkesztettsége, a szinte patikai mérőkanállal milligrammra kiadagolt párhuzamok-ellentétek majdnem bosszantó tökéletessége.

Molnár Jacqueline állandó illusztrátornak számít Lackfi János mellett, de be kell vallanom, ez az első közös kötetük, aminek minden egyes oldaláért a legapróbb szájszögletbiggyesztés nélkül tudtam rajongani. Ezerhatszáz-féle technikával készített, a versek esszenciáját tükröző képek, százhárom-féle stílusban, mégis egységes és cseppet sem eklektikus a végeredmény. Megannyi apró ötlet és pimaszság, szokatlan, torz figurák – egyszerűen ideális az összjáték a szöveg és a grafika között.

Remélem, hogy rengeteg család, iskola és magyartanár kapja el Tüdő Gyuszt a közeljövőben. A felnőtt gyerekek és a gyerekes felnőttek gondolkodhatnak rajta rendesen, hogy is vannak a dolgok a világban, ami, mint tudjuk, a lehető világok legjobbika. Vajon a letagadhatatlanul sok nevetlenség eredője a dolgokban rejlő gonosz vagy a legyőzhetetlen entrópia? És akár egyik, akár másik (akár ugyanaz a kettő), kell-e, tudunk-e tenni ellene bármit?

A magyartanárok meg kiválóan meg tudják tanítani e költeményekkel, hogy mi is a szabadvers,

miért más,
mivel több,
mint egymás alá írt félmondatok
tömkelege.

Mint egy méhkas, amit beledobtak a mocsárba

Székely Csaba: *Bányavidék*

Székely Csaba drámaírói indulását fokozott szakmai figyelem kísérte, és pályáját azóta is jelentős elismerések övezik. *Bányavirág* című darabjával a 2011-es POSZT-on elnyerte a Nyílt Fórum legjobb új magyar drámájának járó Vilmos-díját, nem sokkal később pedig megkapta a Szép Ernő-jutalmat is. A mű további döntően befolyásolta, hogy olyan rendezők kezébe került (előbb Marosvásárhelyen, majd két évvel később a budapesti Nemzeti Színházban Sebestyén Ábá állította színpadra, a magyarországi ősbemutató, amelynek a Pincészház adott otthont, Csizmadia Tibor nevéhez fűződik), akik jó érzékel bontották ki a darabban rejlő lehetőségeket. A marosvásárhelyi produkció a legjobb előadás díját hozta el a tavalyi POSZT-ról, a Pincészház előadását pedig a nyíregyházi Vidor Fesztivál zsűrije ismerte el. Eközben a folytatás, a *Bányavakság* is bemutatásra került Erdélyben és Magyarországon, ugyancsak Sebestyén és Csizmadia megközelítésében. A trilógiát lezáró harmadik rész, a *Bányavíz* az Örkény Színház drámapályázatának fődíjasa lett, színpadi bemutatójára még várnunk kell. A művek szempontjából ugyancsak fontos állomás volt, hogy (*Bányavidék* összefoglaló cím alatt) a Magvető Kiadó jóvoltából könyv formájában is hozzáférhetővé váltak.

A kötet végén a szerző három fő forrásának, Csehovnak és McDonaghnak (együttal az ír drámaszerző *Vaknyugat* című darabját magyar nyelvre átültető Varró Dánielnek), valamint az erdélyi valóságnak mond köszönetet, melyekből saját bevallása szerint „annyit merített, hogy majd’ megfulladt”. Az említett alkotók világa jól érezhetően kúszik be Székely Csaba drámáiba.

tartott „*tyúk(k)oponyából velőt szippantani*”, mint előbbiek valamelyikét fogyasztani? Talán kevesebbet érünk más népeknél, mert a disznótorhoz hasonló családi-baráti megmozdulások máshol a középkorral szűntek meg létezni? Okkal járunk lehajtott fejjel, mert nemzeti büszkeségünk, a „Magyar Tenger” mindössze egy nagyobbacska tó? Dehogy! Belgium, a modern európai szellem egyik legfőbb bölcsője tulajdonképpen kettészakadt, hiszen kétajkú lakossága nem hajlandó együttműködni, más tagállamok is adósságban, korrupcióban, többnyire mindkettőben vergődnek. Italozásban pedig legfeljebb holtversenyben állunk olyan népekkel, ahol egy egyhónapos fesztivál alatt annyi sör fogy, amennyi víz hasonló idő alatt a Körösökön lecsorog. Büszkék lehetünk magunkra: észjárásunk egyedülálló, bővelkedünk Nobel-díjakban, és a hazai várromok nem csak fejlett tájépítészeti érzékről, hanem évszázados bátorságról tesznek tanúbizonyságot. Túlélési vágyunk pedig – talán éppen az előző mellékhatásaként – olyannyira erőssé vált, hogy csupán filozofikusan legyintünk az életet megkeserítő ezernyi nyűgre, a rossz egészségügyre, munkanélküliségre vagy a mind gyakrabban újra megfigyelhető passzív életvitelre.

Az egyenlőség érzésének jóleső megerősítése mellett Lackfi könyvének legnagyobb erénye – a szerzőtől megszokottan – a kötet minden során átsűrítő rafinált, helyenként fanyar, esetenként fekete humor. Nem holmi aprópénzért kapható, silány, magányos színpadi csepűragás, de olyasfajta bölcs derű, mely nélkül túl sokszor éreznénk, nehéz teher magyarnak lenni. Ez utóbbi, bölcsőtől sírig tartó elfoglaltságunk, melyre még a végleges külhonba költözés is csupán ideiglenes gyógyír, igényli, hogy a mindennapi élet voltaképpen borzalmas nehézségein, terhes velejáróin fennakadás nélkül és emelt fővel lépünk át. Példának okáért mind tudjuk, hogy „[a] magyarországi pártok általában kígyót-békát kiabálnak egymásra, de ha helyi ingatlanügyletekről van szó, remekül megértik egymást, és fel tudják szeletelni a közös tortát. A piszkos ügyek csak akkor pattannak ki, ha az egyik fél úgy érzi, megrövidítették, kevesebb vagy cupákosabb rész jutott neki a prédából. Hogy a derék népnek nem jut belőle, az mellékes, elvégre akit megválasz-

tottak, az a kiválasztottak körébe tartozik”. Ám ezek a napi velejárók korántsem minden esetben valamiféle külső erő, elnyomó, esetleg a politika szféráiból eredő jelenségek. A Magyar Emberek a társadalom minden szintjén igencsak megtanulták, hogy manapság csakis a jó kedély és a szemfülesség viszi előre a világot. Építkeznénk? Biztosan akad egy ismerős, aki tud szállítani egy kis ügyes betont, amiről tudvalevő, hogy „[t]öbbszörös betonkeverő belsejében utazik valamelyik épülő bevásárlóközpont, vagy sokemeletes ház felé, ahol a rengeteg köbmétert, ugye, elég nehéz pontosan számon tartani. Úgyhogy a betonkeverők időnként megállnak itt-ott, egy kicsi beton véletlenül leborul az udvarra, a házigazda pedig pár bankjegyet nyom a sofőr markába. Ha valaki résen van, és megfelelően széles az ismeretségi köre, mindig szerezhethet egy kis »kamionról leesett« ezt-azt, vám- és adómentes cigarettát, szeszesitalt, műszaki cikket, ruhát...” Legyinthetünk, mondván, „ugyan, ezek magától értetődő dolgok”. Ám az is előfordulhat, hogy erre alkatilag nem vagyunk alkalmasak, esetleg gyomorral nem bírjuk tovább.

A *Milyenek a magyarok?* olyan könyv, amellyel vitázni lehet, és néha kell is. Egyszerre fest képet a honi állapotokról, világít rá a problémákra, és vereget vállon bennünket a *Galaxis útikalauz stopposoknak* komolyságával. Talán épp emiatt próbálják gyakran Lackfi János könyvét útikönyvként kezelni, majd hibaként róják fel a kötet (valóban megmosolyogtató) történelmi pontatlanságait és szemléletét. Sőt, már olyan magyarokkal is találkoztam, akik merényletként értékelik a nemzeti étkek sorába került tárgyi tévedést. Véleményem szerint helyesebb, ha a kötetre úgy tekintünk, mint jól elkapott pillanatképek kollázsára, mely igen fontos és napjainkra nagyon jellemző kérdéseket, élethelyzeteket tár elénk, rendkívül felhasználóbarát, szórakoztató módon. A szerző egyéb írásaihoz, verseihez hasonlóan a *Milyenek a magyarok?* sem tartozik az egyszer olvasandó művek körébe. Lehengerlő stílusa és humora mellett apró finomságait, világképének valódi szélességét, írójának kőkemény európaiságát (ami korántsem összeférhetetlen a magyarsággal) csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha erre időt szánunk.

tukra vonatkozóan, mintegy jelezve önmaguk és a másik felé, hogy a körülmények és a történetek ellenére még életben vannak. Az ír Martin McDonagh (aki nem mellesleg ugyancsak húszas évei második felében járt, amikor közreadta első műveit, amelyek komoly sikereket arattak) darabjai izolált, távolinak tűnő miliőben játszódnak, ahol a sajátosan összetett emberi viszonyokat az összezártság, az egymással szembeni kiszolgáltatottság határozza meg. A *Bányavidék* trilógia egyik legnagyobb erénye, hogy szerzője a felszívott hatásokat termékenyen kapcsolja össze saját anyagával, a már említett erdélyi valóság tapasztalataival, és hozzá működképes formát talál.

A három drámát leginkább a helyszínként szolgáló falusi miliő, az egykori bányatelep egyhangú állandósága, az ottani élethelyzetek érzéletes megjelenítése kapcsolja össze. A trilógia egyes darabjai más-más problémát járnak körül, olyan, gyakran tabunak számító kérdéseket vetnek fel a munkanélküliségtől a korrupción és a román-magyar viszonyban megmutatkozó kölcsönös gyűlöleten át egészen a papi pedofiliáig, amelyek átrajzolják az anyaországban kialakult, sok esetben sztereotípiákra épülő, eszményített Erdély-képet. A bánya mélysége és sötétsége a kilátástalanságot és reménytelenséget jelzi, ráadásul azt is megtudjuk, hogy amióta bezárták a bányát, a faluban csaknem mindenki munka nélkül maradt, elhatalmasodott az alkoholizmus, az erőszak, és megnőtt az öngyilkosságok száma. A *Bányavirág* Vajda Iván, a bánya egykori munkavezetőjének házában játszódik, ahol féltéstvérel és beteg apjával él. Gyakran megfordul itt Mihály, az orvos, valamint a szomszédok, Illés és felesége, Irma. A falubeliek között elterjed a hír, hogy tévések érkeztek Magyarországról, mert az öngyilkosságokról akarnak riportot készíteni. Iván erre megjegyzi, hogy akkor kénytelen lesz felhúzni a székely harisnyát, hiszen őrizni kell a hagyományokat. „Az egyetlen hagyomány, amit őrizünk itten, az, hogy békaszarrá isszuk magunkat, egymás torkának ugrunk, s aztán kimegyünk az erdőre fát lopni. Ez a mi kurva nagy hagyományunk” – teszi hozzá, s ezzel találóan jellemzi a helybeli körülményeket. A település valamennyi lakója elvagyódik ebből a nyomasztó közegből, vannak, akik a városba költöznek, mások a halálba menekülnek, és az öngyilkosságot választják. Addig is egyik napról a másikra ten-

gődnek valahogy, és az alkohol mámorától remélnék némi vigasztalást. S e tekintetben nincsenek kivételek: az értelmiséghez tartozók, az orvos, a polgármester, a plébános és a tanító léthelyzete ugyanolyan kilátástalan, mint azoké, akik a bánya bezárása miatt elveszítették megélhetésüket. Legtöbben azonban hiába próbálnak kitörni, mert egyrészt a körülmények szorításában vergődnek, másrészt maguk is képtelenek cselekedni és változtatni helyzetükön. Nem véletlenül vágja Ilonka Iván fejéhez, hogy „[o]lyanok vagytok, mint egy méhkas, amit beledobtak a mocsárba, és csak süllyed lefelé”.

A nők éppúgy szenvednek a megkötöttségtől, mint a férfiak, de bennük talán erősebb a szándék a változtatásra. Ilonka feladja városi életét, és hazaköltözik, hogy gondozza beteg apját. Azt akarja, hogy valaki észrevegye és nőként lássa, ezért a szokásosnál is kedvesebb a doktorral. Irma, a szomszédasszony, aki állandóan kompótot hoz, Iván figyelmét akarja magára vonni. Olyan társra vágyik, aki „nemcsak járja az utcákat egész nap, hanem cselekedni is képes”. „Tudom, hogy te képes vagy, Iván. S csak remélhetem, hogy érted, miről beszélek” – mondja szomszédjának. Férje, akitől már egy ideje elhidegült, azzal bizonyítja, mennyire szereti Irmát, hogy amikor megtudja, gyógyíthatatlan beteg, véget vet életének, megszabadul a további szenvedéstől, és megszabadítja feleségét a bezártságtól. A címbe emelt bányavirág akkor kap metaforikus jelentést, amikor az asszony arról beszél Ivánnak, hogy még nincs veszve semmi: „A bányák mélyén, repedésekben, eldugva mások előtt, bányavirágok vannak. (...) Ha azokat valaki felhozná a felszínre... csillogni kezdenének.” Az elnevezés mögött olyan hegyikristály húzódik, amely a bányák falain, hasadékaiban tapad meg, és szépségét az ásványok színe, formája és összenövése adja. Az ókori görögök a hegyikristályt olyan jégnek tartották, amit lehetetlen felolvasztani. A férfi durván utasítja el Irma nyilvánvaló közeledését. Nem hisz abban, hogy bármi megváltozhat, csak egyetlen kiutat lát maga előtt: „Eladni ezt a házat. Beköltözni a városba, munkát keresni. Élni. Nem három-négy hónap múlva, nem egy év múlva. Most!” Később azonban már ennek reménye is elveszik.

A darab záró jelenetében Iván székely harisnyában lép színre, és a magyarországi köztétvé kamerája elé telepedve mondja el monológiáját: „Megvan mindenünk, nem szenvedünk szüksé-

get semmiben, mert hagyományos életet élünk, s megelégszünk azzal a kicsikével is, ami nekünk van. Így élünk mi itten. Éldegélünk. (...) Elvégre boldogok vagyunk mi itten. Dolgoztatunk, éldegélünk. Ahogy lehet. Panaszolkodni nem szoktunk, élünk, éldegélünk, ameddig az Isten egészséget ad. (...) Jó itt élni, mert vannak ezek a gyönyörű hegyek, s a fenyvesek, s az a kicsi szar csermely is olyan szépen csobog, mint egy patak. Kivéve télen, amikor be van fagyva. Akkor is csobog, csak nem hallatszik. Itt minden olyan szép, mint egy álom. Mint egy álom. Ebben élünk mi benne. Igen. Ebben.” A tévések csupán a felszínt, a látszatot közvetítik, a valós problémák és élethelyzetek elkerülnek figyelmüket. Hősünk az elvárásoknak megfelelően teljesen idealizált, hamis képet fest a helybeli körülményekről, és megjelenése amennyire megmosolyogtató, éppen annyira elszomorító is. Ivánnak be kell látnia, hogy nem tud változtatni helyzetén. A darab végéhez közeledve, amikor a doktorral beszélget, mindketten nyíltan megvallják korábban elfedett érzéseiket, így kiderül, hogy Iván Irmához, Mihály pedig Ilonkához vonzódott. Ekkor azonban már késő, mert a két nő a városba költözött. Valóban nem maradt más, mint a mocsár mélybe húzó ereje.

A *Bányavirág* központi témájaként előkerül a korrupció és a nacionalizmus, az idegengyűlölet. Ince, a falu polgármestere el akarja érni, hogy a helybeliek újból megválasszák, és ennek érdekében feljeleníti legfőbb riválisát, a nacionalista Izsákot, aki bakancsban, késsel az oldalán jelenik meg, és folyton hangoztatja: „Eljött végre a mi időnk, a szabadságharcosok ideje. A nemzet! (...) Mi nem tűrjük itten a nemzetárulókat!” A feljelentés miatt rendőr érkezik a városból Florin személyében, akit Ince szívélyesen fogad, és saját házában szállásolja el, amíg tart az investigáció. Megtudjuk azt is, hogy Ince felesége és fia autóbalesetben halt meg – a járművet húga, Iringó vezette –, és a polgármester azóta „megsuppant ki-

csikét”, s ha időnként rájön, a libákat hajkurássza. Izabella, a lánya, aki egyetemre jár a városban, az egyetlen reményt jelenti számára. A lány azonban váratlanul beállít, mert zűrös ügybe keveredett, és Olaszországba készül, ezért pénzre van szüksége. Ráadásul az is kiderül, hogy otthagya az egyetemet. „Egy hipermarketben vagyok takarítónő három kurva éve! (...) A rendőr azonnal észrevette, amint meglátta a kezemet. Csak te vagy olyan vak, hogy soha nem veszel észre semmit. Hogy mi van az én életemmel, hogy mennyire szenvedem melletted Iringó néni, semmit se látsz” – mondja apjának, aki valóban nem látja meg családtagjai és a helybeliek problémáit sem. Izabella végül odaadja magát Izsáknak, aki pénzt ad az útra, és nagynénje is a lánnyal tart. Ince és Florin dialógusában összpontosul a magyar–román ellentét, ugyanis is miután „békaszarrá” itták

magukat, egymásra licitálva hozzák elő a felhalmozódott régi sérelmeket, és az időben visszafelé haladva a Horthy-korszakon és más kényes történelmi szituációkon keresztül eljutnak egészen az anyafarkas nemzőszervéig, csak éppen a gyűlölet valódi okát nem lehet kideríteni. Ince most már nem szereti a románokat: „Betelepültetek ide, mindent elvettetek tőlünk, s még azt kérdezed, miért utállak. (...) Elvettétek az iskoláinkat, kifosztottátok a templomainkat, meggyaláztátok az otthonainkat. Elloptátok Erdélyországot, s azt kérdezed, miért utállak. És most tőlem is mindent elveszel” – mondja Florinnak. A rendőr ugyanis Izsák visszaélései helyett a polgármester korrupciós ügyeit göngyölíti fel, sőt arra is fényt derít, hogy Iringó arca nem az autóbaleset miatt lett forradásos, hanem az alkoholista férje miatt, akit egyik éjjel álmában feszítővassal agyonvert, majd a kútba dobta, öngyilkosságnak álcázva a bűncselekményt. Florin azonban többé nem hagyhatja el a bányavidéket, az igazság kiderítéséért meg kell fizetnie, ezért Ince többször belédöfi a kést, a holttestet pedig Izsák tünteti el. Végül Izsáké lesz a ház, és őt választják meg polgármesternek, ám a befogadó

Magvető, Budapest, 2013

Minden verbális konvención kívül

Muszka János: Sanyi bá

A mesélés életünk része. Ha mesélhet az ember, érzi, megoszthatja mással a jót és örömet, miben része van, vagy erejét veheti a rossznak, mi váratlanul rátámad, illetve enyhítheti bánatát. Leginkább ama cudar világ indíthatja mesélésre az embert, amelyről töredékeket, azaz mozaik-szerű képet Muszka Sándor székely egyperceséből kaphat a kortársi erdélyi magyar próza olvasója.

Persze joggal tehető fel a szónoki kérdés, hogy mikor nem volt „cudar” az erdélyi magyar élet, hiszen például jó háromszáz évvel ezelőtt is sanyarúnak mondatott egy emlékiratban. Igaz, ha földrajzi vagy időbeli távlatot kap ehhez az ember, megszépülhet. S távlatot feltételez végső soron a humor is. Kinevetni a cudar világot, lelki erő és távlatartás szükségeltetik.

Kisember számára, akiben eme világ elindítja a mesélést, mondhatni, az egyetlen nyilvános hely a falu kocsmája, ahol saját baját kibeszélheti, s szabadon megtárgyalhatja a világ „menetét”. Ezért vágyik már-már naponta kocsmaiba, akit még az ág is húz. Szalonoktól vagy döntéshozó palotáktól és hivataloktól ugyanis idegenkedik Muszka kisembere. Egy gyorsan változó világ változatlanosságait éli nap mint nap, hiszen különösebb következményeit, előnyeit a „fejlődésnek” nemigen tapasztalja. Ha netán azt nem tekintjük valamiféle pozitívumnak, hogy a főhős ifjú korában immár a világháló által szállított képek alapján tanulja a férfinemiséget. Számára a kinevezett igazgató vagy főmérnök, a magyar faluba helyezett más ajkú rendőr vagy a választott polgármester egyaránt a hatalmat képviseli, s eleve ellenszenves, nemcsak a lefokozás nyelvi gesztusaival illeti őket (hősrünk szemébe mondja a polgármesternek, hogy taknyos), de akár testi erejét is bedobja (rádönti az irodai asztalt

az igazgatóra, a rendőrré pedig ősmagyar verést tesznek rá). A kisember esetleg a szemétdombon lehet főnök, mint Muszka egyik „hőse”.

Elemükben a kocsmaiban érzik magukat. Szabad, nyílt és családi légkör jellemzi ezek világát. Ez a helyszín a nem hivatalos megnyilvánulások csomópontja. Itt élvezheti „kiváltságait” az isten adta falusi nép például mind a hétköznapi napokban, mind ünnepnapokon. S itt éli ki a férfiember, mondhatni, teljességgel – szóban mindenképpen! – a nőkel, a fehérnéppel szembeni előjogait, hangsúlyozva a székely családmodell egyik jellemzőjét, a férfi hegemoniát is.

A durvaság sem idegen ebben a „kulturkörben”, ahol a vélemények ütközését gyakorta valószínűsítő összeütközések, súlyos összecsapások követték és követik mind a mai napig, amelyek híre aztán napokig-hetekig foglalkoztatja a székely falu nyilvánosságát.

A verbális durvaság egyik „szent” helye is a kocma. A familiáris beszéd enyhébb vagy durvább változata dívik itt, amely nagyban eltér az irodalmi és köznyelvtől, de még a magasabb társadalmi rétegek társalgási nyelvétől is. Nevezhetjük kocsmái regiszternek is, amelyben helyet kap az illetlenség, a közönségesség, útszéliség, durvaság, ocsmányság, trágárság. A verbális szabadosságok főleg a nemi aktusra, az ebből „derivált” káromkodási formulákra, illetve a férfi nemi szervre – Muszka egyik hőse hirdeti, hogy a székely világmarika lenne! –, tehát az altesti zónákra és az ide lokalizálható élettani folyamatokra utalnak.

Megjegyzendő viszont – Mihail Bahtyin Rabelais-elemzésére hivatkozva –, hogy amíg például az effajta verbális megnyilvánulások és nyelvi fordulatok, valamint a lefokozó gesztusok és kifejezések a középkori ún. karneváli vi-

aligha gondolhatja, hogy a faluban Ince lebukását követően bármi jobbá válik, ha a szélsőjobbaldali gondolkodású ellenlábas veszi át a hatalmat.

A *Bányavíz* nyitó jelenetében a plébános a mise szövegét gyakorolja a falusi paplakban, ekkor az adventi koszorún négy gyertya ég. Később az almáriumból előkerül egy makett – mint kiderül, az előadás díszletével azonos –, amit Márton, Ignác atya nevelt fia, a templom gondnoka faragott. „Hát... úgy képzeltem, hogy ez egy ilyen kicsi izé. Amit megcsinálnék nagyban, s aztán abban rendezném meg idén a betlehemes játékot” – mondja alkotásáról a fiú. A bibliai párhuzam, a betlehemi jászol jelenléte egyértelműen a megváltás kérdését, vagy inkább annak lehetetlenségét állítja középpontba. Márton rendes nevét nem is tudják a faluban, mindenki úgy emlegeti a háta mögött, hogy a plébános szeretője. A fiú úgy érzi, más feladat áll előtte: „Mintha valami azt súgna, nem arra rendeltettem, hogy itt éljem le az életemet ebben a házban, ebben a koszos faluban, galambszart vakargatva a templompárkányról, s tűzbe hajigálva az újságpapírt, amit az emberek pénz helyett dugnak a perselybe.” Márton a művészetet és az érzékenységet testesíti meg a durva környezetben, éjszakánként farag, és verset ír a tengerről, elvágyódik, miközben a bányavíz tartja fogva. Székely már a középső darab fiatal szereplője, Izabella sorsán keresztül érintette a legfiatalabb nemzedék kilátásait, a trilógia záró darabja pedig – az egyházon belüli visszasságok, a papi pedofília tematizálásán túl – még élesebbé teszi a gyermekek és unokák perspektíváját.

A Bányavidékben megrajzolt helyszín és bemutatott élethelyzetek, a megteremtett figurák elemelkednek a valóságtól, a szerzői stilizáció,

az eltúlzó, elrajzoló gesztusok következtében érezzük, hogy ebben a formában nem léteznek, mégis az a benyomásunk, hogy valahonnan ismerős mindaz, amiről olvasunk, hiszen ez a dráma világ mégiscsak egy átélhető – akár azt is mondhatjuk –, közép-kelet-európai tér és létforma sajátosságait sűríti magába. Ugyanez állapítható meg a darabok nyelvi rétegéről is, amely feltehetően nemcsak a Csehov- és McDonagh-drámák nyelvi attribútumait hozta működésbe, hanem bizonyos dialektusok keveredéséből formálódott. A szerző ügyesen mozog tragikum és komikum határán, ugyanis a sötét tónust, az időnként nyomasztó atmoszférát valamiféle fekete humor oldja. Székely kiváló érzékkel adagolja a – többnyire a másik figura nem értésén, illetve félreértésén alapuló – komikus szituációkat, nyelvi poénokat. Ezek egyike a *Bányavíz* székely nyelvű jelenet, amelyben a rendőr – magyar és román szavakat vegyítve – sikertelenül próbálja elmagyarázni Iringónak, hogy feleségének levágta a fejét a villamos. Tegyük hozzá, hogy a befogadóban kialakuló összkép fokozatosan válik sötétebbé és komorabbá, s ahogy haladunk előre az olvasásban – különösen a *Bányavíz*hez érve –, egyre kevésbé van kedvünk nevetni, és mind gyakrabban szorul el a torkunk, mert ott a komikum eszközei zárójelbe kerülnek, s onnan már hiányzik a feloldás cseppnyi reménye is. Márton ugyanis rádöbben, hogy „a börtön börtön marad így is, úgy is”. A kör tehát bezárul, s a Bánya-trilógia világa akkor válik igazán nyomasztóvá, amikor a fiatalok felismerik, nincs mód a kitörésre, és kénytelenek beletörődni soruk megváltoztathatatlanágába, ahogy apáik tették annak idején.

lágkép egészének szerves részei voltak, amikor is utóbbiak az ambivalencia jegyében nyerték el értelmüket és helyüket, vagyis ezekhez a gesztusokhoz és kifejezésekhez egy pozitív mozzanat is kapcsolódott természetes módon, minthogy az altest, a genitáliák zónája egyben a megtermékenyítés és a szülés zónája is, addig ugyanezek egy új- vagy jelenkori világnézeti rendszerben pusztá durvaságnak, a legközönségesebb mindennapiság nyelvi változatának minősülnek. Mindössze ennyi maradt ugyanis abból a vásári szabadoságból, ami valamikor pontosan tagolta az időt és a teret, azaz mindennek megvolt a maga ideje és tere. (Vö. Mihail Bahtyin: *Francois Rabelais művésze, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1982, 185.)

Másként vásári világ az, amely Muszka Sándor egyperceseiben felsejlik. Itt legfeljebb káposztát vagy pityókat visznek a vásárba a komák, juhokat szállítanak eladásra kis terepjárón a szomszéd faluba, erdőről hozzák a tűzifát, hogy kevés pénzhez jussanak, vagy hogy segítsék a betegeskedő szomszédot, de akad olyan naiv fiatal fiú is, aki végül férfiaságát viszi vásárba, így talál ideig-óráig megélhetést egy éltes, perverz hajlamú női „munkaadónál” a magyar fővárosban, hová sorsa sodorta, újabb „üzleti” ügyei viszont már fantázia szüleményei, a népi háryjánoskodás körébe sorolhatók.

Muszka rövidprózái általában egy, esetleg két-három történet „összevarrásából” kerekednek ki, így hozza létre kis terjedelmű írásműveit, amelyek jó esetben tömörek, szerves egészet alkotó szövegek, más esetben viszont szétesőek, nem keltik szerves egész benyomását. Maguk az egyes történetek általában közkezen forognak bizonyos társadalmi körökben a székelgyfalusi régióban, változatokban élnek, szájról szájra terjednek, kocsmáról kocsmára, faluról falura. Egykor magam is hallottam választott falum tanáraként – sőt hősét is ismertem! – a kerékpáros történetet, miszerint az öreg Bara úgy ért haza Brassóból a mintegy hetven kilométerre fekvő falujába, hogy az eső őt nem, csak biciklijé hátsó sárvédőjét érte (*Ildikó*). Szülőfalumban Józsi bácsiról, a kőművesről is szólt egy anekdota, akitől a gazda számon kérte, hogy az előző napon rakott kemence miért is omlott be, mire a mester kivágta magát, mondván, hogy nem tarthat, míg a világ (*Amerika*). Egy alkalommal rendkívüli értelmi képességekkel meg nem áldott diákom is büszkélkedett

nagyobb testvére sikerével, aki pástétomgyárban kapott munkát a közeli városkában. Érdeklődésemre, hogy ott mivel is foglalkozik az ugyancsak szerény képességű egykori diák, megtudhattam, hogy hát Imrecske a disznyók alól ganyét hord (*Laci bá az agyturkásznál*)...

Anekdotákat idéző szóláshasonlatok is gyakran beépülnek Muszka szövegeibe, amelyek egy-egy valós személyhez és helységhez kötődnek, de a rövidpróza teremtett világában immár függetlenné válnak az egykori valós személytől. Amint például a gyermektelen férjről szóló történet elbeszélésébe emel át a szerző egy más helyzet által kiváltott emlékezetes mondást, miszerint meg kell fogni az asszonyt, mint a nászéjszakán a szentléleki ember, fáj, nem fáj, de ennek el kell menni, mert a vendégség sokba került (*Lóvész, ott, ahol a csűr a kutyához van kötve*). Ugyanakkor egy-egy, például a letűnt rendszerhez kapcsolódó anekdota is helyet kap az egypercesek között, mint amilyen *A legtöbb helyett* semmilyen című.

Azokat a darabokat tartom leginkább sikerülteknek, amelyek egy-egy kerek egész humoros történetet vagy anekdotát foglalnak magukba, esetleg több lábon állnak, két-három történetből épülnek fel, és a beszédmód, ama kocsmái regiszter tekintetében sem több bennük az útszéliség az indokoltnál, amelyekből hiányzik az öncélú verbális durvaság, s a tájnyelvi elemek hiteltelen használatát is mellőzi a szerző. (*Tisztelem, becsülöm; Azt se mondták, heremagos kifli; A legtöbb helyett semmilyen; Az arany az áránál; Fehérnépecske bugyiharisnyában*) Ellenpéldaképp a trágárságot különösebb cél nélkül halmozó *Levél; Vazul; Én itt magiknál többet nem dolgozok* állítható.

A kötet néhány darabjából Muszka Sándor főhősének, Hegyes Sándornak, azaz Sanyikának, Sanyi bának nevelődésére is fény derül, aki már iskolás korában kitűnt társai közül, s tanára meg is jövendölte, hogy ha orvos nem is, de úszóbajnok még lehet belőle, merthogy a feje a víz alá nem fogja lehúzni (*Iskoláskoromban*). Kijárta aztán az élet egyetemeit, dolgozott kollektív gazdaságban, gyárban, építőtelenen, bányában, hegyi utak építésénél, faiparban, volt gépkocsivezető, kapus, de mindenütt a munka becsületének lejárásában, társadalmi értékének degradálásában szorgoskodva. Az ital munkahelyre való becsempészésével tűnt ki például a gyárban, de a gatternél is csak a korpakiholdó beosztásig vit-

te. Megbízhatatlanságának egyik oka egy egészségtelen társadalmi környezet, mely tartósítja az ellenmotivációt tagjaiban, de gyenge elmeállapotának is van némi szerepe, amióta a csikó megúrta, lobbanékony lett, könnyen kikapcsolódik, amin az agyturkász sem tud igazán segíteni. Egy életet átbukdácsolva éri el a nyugdíjas kort, mikorra mondja keserűen boldog lesz, hiszen teli lesz érrel, úgymint: lábában visszer, fejében agyér. Hogy még miféle erek boldogítják a nyugdíjas Sanyi bát, megtalálja az Olvasó a kötet 51. oldalán, a 3. és 4. sorban (*Ildikó; Tisztelem, becsülöm; Laci bá az agyturkásznál; Én itt magiknál többet nem dolgozok*).

A munkamorál degradálódása s ama visszahúzó társadalmi környezet az egypercesek más szereplőit is, komák, sógorok, ivócimborák, azaz a kallódó alakok körét bővítik (egyikük például vasutasként hosszú szolgálata

alatt állandóan nők után járt, kutyáját állítva oda az alagút őrzéséhez!), akik azt tartják: bár változik a világ, egy változatlan szar menet állít korlátokat számukra. A beavatást egy méltó emberlét alatti világba különben már a nagyapa elvégzi öt évet sem töltött unokájával, akit magával visz a kocsmába, s pálinkát rendel neki, hogy úgymond szokjon hezza (*Megvettük a beszédet*). Nem csoda, ha aztán felnőttként halálba isszák magukat Muszka egyes szereplői (*Én hibás nem vagyok*).

Így termelődik újjá egy torz és hamis identitású, az értelmes életet nélkülöző társadalmi réteg, akár egy egész faluközösség, amely hogy újból Bahtyinra hivatkozzam választott beszédmódja, az argó által is teremti a maga közösségét (Vö. Mihail Bahtyin, i. m., 234.), s egyszersmind beszéde révén is kizárja magát a nagy társadalmi nyilvánosságból és mozgásokból (*Ügyesen; Sport; Énekeltünk s ittuk a finom sört*). Így konzerválódik az emberhez méltatlan lét, amelynek jobbra fordítása érdekében nem sokat tesz a kocsmák kisembere, egyszerűen csak értékrendjével, életvitelével és beszédmódjával nyilvánítja ki, hogy minden társadalmi konvenciót megvet.

Ama cudar világ, azaz a nyomor, a kiszolgáltatottság és megalázottság, a kudarc mint történelmi s léttapasztalat határozza meg Muszka szereplőinek életről való felfogását. Ezt akár egyetlen jól sikerült szóláshasonlat is magában hordhatja. A kallódó kisember vásáron vett tehenet a minimális létfeltételeket sem biztosítja gazdájának, hiszen figyelem: a magyarázat a távlatot feltételező humorba csap át! megfajni is csak franciakulccsal tudja, mivel szegény jószág

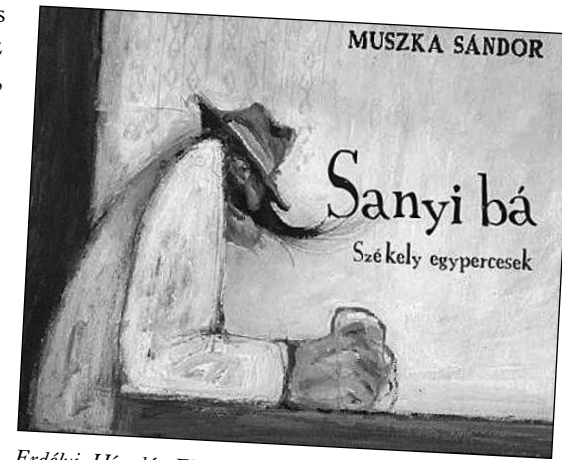
öregebb a régi magyar határnál, egy halotti toron pedig a feltálat bor rosszabb, mint Trianon. A nyelvi kifejezés szintjén és a helyzetteremtés terén egyaránt jelen van a fekete humor, az abszurd.

A humor egyik forrását a népi háryjánoskodás körébe sorolható kis történetrészek jelentik, amelyek nem egy írásműbe beépítve kapnak helyet, s ezáltal

egy újabb szinttel bővítik az írásmű szerkezetét, a teremtett írói világ mindennapi, valós szintjét a nagyotmondások és túlzások irreális szintjével (*Ildikó; Tisztelem, becsülöm, Én itt magiknál többet nem dolgozok; Mind nálunk egy-egy bikaborjú; Azt se mondták, heremagos kifli; Megöregedtem, de ilyen mesterséggől, mint a tiéd, még nem hallottam; Sötét volt, mint az alagútba*).

Mindenkori humorforrás a helyzet- és jellemkomikum. Muszka egypercesei közül mindegyik kiemelendőnek tartom ilyen tekintetben az *Iskoláskoromban* és a *Fehérnépecske bugyiharisnyában* címűeket.

S végül, de nem utolsósorban a Muszka-írássok humorának forrása a többé-kevésbé sikerült szóferdítések, a népi etimológiás szóalkotás, valamint a hasonlatok és népi bölcsességek. Különben Muszka szereplőinek torz identitását és zavaros értékrendjét éppen szóhasználatuk tükrözi pontosan, s teszi őket nevetségessé adott esetben. Az egyiknek például legyengült az *ivórendszer* (immunrendszere), a megbetegedett s kórházba utalt főhőst a *renoválóban* (reanimálóban, azaz az intenzív osztályon)

Erdélyi Híradó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, CD-melléklettel, 2012

Elvágódni, akárhová

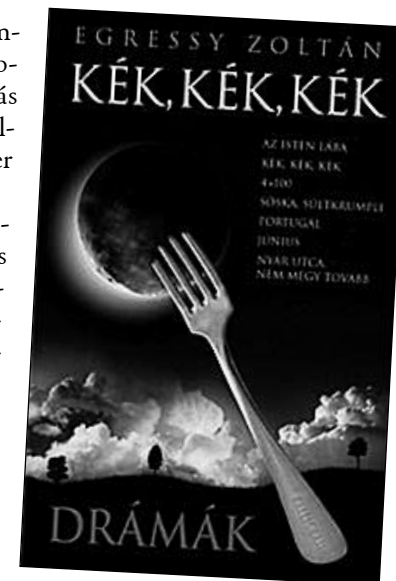
Egressy Zoltán: Kék, kék, kék

Egressy Zoltán novelláskötete (*Most érsz mel-
lé*, 2009) és regénye (*Szaggatott vonal*, 2011) után
a Kalligram Kiadó az elsősorban drámaíróként
ismert szerző színpadi szövegeit rendezte kötet-
be. A *Kék, kék, kék* hét drámát tartalmaz, ezek
közül négyet Egressy talán színházi recepciójuk
tekintetében is legsikeresebb drámáit az Ant-Ko
Kiadónál megjelent drámakötetben (*Portugál*,
2005) is fellelhetünk, a többi három 2005 után
született.

A Kalligram kiadványa egy lezártnak semmi-
képpen nem tekinthető markáns drámai oeuvre
átfogásának igényét tükrözi, amelyet a szövegek
keletkezési ideje által befogott bő tíz év (1997-
2009) mellett az a szerkesztői elgondolás is jelez,
hogy mintegy világszerűen, játékos egységben
mutassa fel a szerző színházi látásmódját. Vélhe-
tően ez az oka annak, hogy a kötet nem krono-
logikus, de még csak nem is fontossági sorrendet
követ. Újabb drámák (*Az Isten lába*; *Június*; *Nyár
utca, nem megy tovább*) keretezik a régieket, és az
olvasó megkönnyebbülésére hiszen egy árnyaltabb
struktúra érdekében megkímélik a sikerdarabba
való azonnali, már-már kötelező bejegyzéstől
például nem a számos színházi megvalósítása
mellett filmként is feldolgozott, a Katona József
Színházban pedig tizenöt éve repertoáron tar-
tott *Portugállal* dobban a kötet. Egressy drámái
kiválóan alkalmasak erre a szerkesztői elrende-
zésre, s gond nélkül megképzik a világszerűséget
nem csak az ismétlődő dramaturgiai mintának
(tipikusan zárt helyszínen zajló kis közösségi
történetek) és a tematikus-motivikus hálónak (az
elvágódás állandósult életérzése; a magánéletet
és karriert egyként érintő kudarcélmények) kö-
szönhetően, de a szövegek utalások révén is,
amelynek legszembevetőbb példája a könyv ki-
tartó crossover szereplője, a minden szövegben

(még ha csak em-
lítés szintjén, több-
nyire sűrű anyázás
kíséretében) fel-
bukkanó Bittner
nevű alak.

Egressy szö-
vegei a tipizálás
színházi és kul-
turális problémá-
it hozzák mind-
untalan játékba.
A kis közösségi
történetek, le-
gyen szó falu-
ról (*Az Isten
lába*; *Portugál*),
sportcsapatról
(*4x100*; *Sóska,
sültkrumpli*), le-
pattant cirkuszi társulatról (*Kék, kék, kék*), egy
trolibusz random összeverődött utasairól (*Nyár
utca...*) vagy nőkről és férfiakról úgy általában,
rendre a tágabb, imaginárius (nemzeti) közös-
ségre vetülnek, az interszónális viszonyok
pedig hangsúlyosan a társadalmi viszonyok re-
ferenciáiként jelennek meg. Ez a referencialitás
Egressy szövegeiben nem pusztán tematikusan
jelenik meg, de a színházi megformáltságot is
érinti, amennyiben a modellszerű helyzetek, és
az egyénibb vagy általánosabb drámai alakok ka-
raktere és kidolgozottsága a realitástól az abszur-
dig ívelő skálán mozog. A kötetet nyitó, *Az Isten
lába* című drámában egy falu lakosai rájönnek,
hogy a szippantós által kiborított ürülékükben
óriásrépák teremnek, s innentől fogva közösségi
ügygé válik a hatalmi harcok kísérete (kinek hatá-
sosabb a szara, ki legyen a polgármester, ki viszi

Kalligram, Pozsony, 2013

Székely legény / Csángó (1942–1943; olaj, vászon; 105x105 cm; leltári szám: 2011.60.1.; fotó: Kertész Zoltán)

kezelik, s három napig *permiszió* (perfúzió-
val, azaz infúzióval) éltetik, a magukra maradt
kiskorú gyermekek után a *gyámoltalan* hivatal
(gyámhatóság) érdeklődik, az elkeseredett s
kivándorolni kész komák úti célja *Madagaszká*
(Madagaszkár).

Bizonyára Muszka Sándor olvasójára/hallga-
tójára is vonatkoztatható az a felismerés, amit a

szegény emberről régen kimondottak, hogy ak-
kor nevet, mikor inkább volna oka sírni. A Musz-
ka által elbeszél/előadott történetek olyan, sok
esetben természetellenes vagy abszurd emberi
helyzeteket és sorsokat villantanak fel, amelyek
az olvasónak/hallgatónak ugyancsak leginkább
sírásra adnának okot. Sírva nevette, megköny-
nyeztet Muszka Sándor!

a nőt) termelés. A falu mikroszociális viszonyai ugyanakkor nemzetkarakterológiai szempontból is olvashatók. A zárt közösség idegen tagjaként Bozgor, aki sejthetően erdélyi magyar – ezzel a nem egészen jó szándékú kifejezéssel illetik a románok az erdélyi magyarokat, melynek jelentése hazátlan –, nem vehet részt a közügyekben, nem veheti feleségül Adrit, végül megverik és elkergetik. Gajdart, a magát zenetanárnak kiadó izlandit Adri jobb partija reményében befogadják. A közösséghez érintőlegesen kapcsolódó és mindenki által szidott szippantós Bittner pedig, bár német(-zsídó) eredetű neve van, maga is idegengyűlölő indulatokkal lép színre. Egressy figurái ebben a drámában, akárcsak a kötet záró szövegében pár jelző (tikk, szokás, rögzültség) révén felskiccelt alakok. A *Nyár utca*, *nem megy tovább* című szöveg szereplőit már csak foglalkozásukkal jelöli a szerző, s a hasonlóan abszurd történet közössége szintén filozofikus szociorajznak, reprezentatív társadalmi mintavételnek tekinthető, amely egy helyre sűrít különböző társadalmi, egzisztenciális frusztrációkat. Voltaképpen egyetlen szereplőbe, hiszen a buszt eltérítő fiatal srácról kiderül, minden utashoz van valami köze (tanította a Kürttanár, iskolatársa volt a Lánynak, szerelmes volt a Színész nőbe), a múlt szilánkjaiából azonban nem egy súlyos lelki traumákkal és megalázottságokkal terhelt sors rakódik össze, hanem az átlagosság tudatának sok apró élményből összeálló elviselhetetlensége.

Jó, de nem elég, nem elég jó. Így is leírható az Egressy-drámák egyik központi témája; nem véletlen, hogy sok szöveg története a teljesítmény szociális, anyagi, művészi vagy fizikai értelemben vett mérhetőségét, illetve ennek kudarcait és felemás sikereit járja körül akár a kis, igazodni vágyó, ám igazodni képtelen kultúrák sajátosságaként. A *4x100* történetének tétje, hogy négy futónő megfutja az olimpiára való kikerülés időszintjét, s bár ezt egy másodperccel alulteljesítik, az edzőnőjük közbenjárásának köszönhetően annak korábbi szeretője, a bizottság tag Bittner méltányosságából mégis továbbengedi a csapatot, amiben a lány is ott van. A *Sóska, sültkrumpli*ban két sikertelen partjelző hekkeli meg dilettantizmusával, illetve a sárga lapok elrejtésével a bírói munkát, hogy a meccs végeztével az öltözőbe szoruljanak vissza a tömeg dühe elől. A *Kék, kék, kék*-ben egy lepukkant családi cirkusz előtt villan fel egy pillanatra a Világ-cirkuszi Szövetségbe való bekerülés

lehetősége, ám hiába fizetik le a magyar tagozat elnökét, Bittnert, a megtekintő bizottság szó nélkül távozik az előadás után. Az egyetlen kecsgetető perspektíva: bemenni a közép-európai tutiba, ahogy a cirkusz igazgatója, Fil mondja, vagy, mint a Bíró esetében, reménykedni a FIFA-tagság elérésében. De akár csúfos véget ér a próbálkozás, akár sikerül kisebb korrupció árán továbbjutni az olimpiára, amely szintén nem kevésbé csúfos győzelem, tovább nem látszik lenni út: A megnyitó, az jó. A többi mindegy. Kiesés. Mondja az olimpiáról Perec. Eligazodni a drámák által vázolt átmeneti társadalmi környezetben pedig aligha lehet a profizmus útját követve: Hát akkor jött az új elnök, nem? Ami addig volt, az nem számított. Új elnök, minden új, csak hogy más legyen, mint előtte. Ami jó, az se maradhat, csak mert nem ő találta ki. Ez egy ilyen ország. Ígyint csalódottan a Bíró.

Egressy sportdarabjai, a *4x100* és a *Sóska, sültkrumpli* szétszálazhatatlanul szövik össze a szakmai és magánéleti karriert. Míg az előbbiben a középkorú gyúrot, Dalit váltja egymás közt a négy futónő (Pereccel, az első feleséggel közös gyermekük van; Grafikának, a volt szeretőnek majdnem gyereke lett tőle; a jelenlegi élettárs, Kiseszter épp gyereket tervezne; a fiatal Hóvirág csak flörtöl vele), addig az utóbbiban egy nő, Mariann lesz a vágy vándorló tárgya, aki mintegy ranglétrát lépve hagy ott partjelzőket bíróért, bírót a közellenség Bittner kapitányért. A kis közösségek minden variációt kimerítő szerelmi-szeretői-szexuális viszonyai azonban ritkán fajulnak tragédiává, hiszen Egressy szereplői többnyire az idomulás, megszokás, elfogadás és beletörődés szomorkás, de korántsem humortalanul megrajzolt mintázatát követik, amelyet a kötet egyik legjátékosabb, legköltőibb szövege – a Szép Ernőnek ajánlott *Június* – az élet karneváli forgatagába helyez.

Egressy drámái az ibseni és csehovi dramaturgiát ültetik át sajátosan magyar környezetbe, amennyiben a fizikai tér és az emberi viszonyok szűkösségét az elvagyódás állandó létélményével helyezik kontrasztba. A *4x100* érzékeny Dalija, a nőkre gyakorolt vonzereje ellenére sem találja a helyét, a *Sóska, sültkrumpli* II. Partjelzője, a szintén művészi hajlandósággal megáldott Művész giccses költeményekbe (vagy inkább sorokba) és alkoholba folyítja szerelmi bánatát, kilátástalan életét. Ez a megfoghatatlan, kortalan vágy szervezi a *Június* szürreális szerelmi bonyodalmait, és ez sűrűsödik

dik össze a *Térítő* szomorú véget érő akciójában. Egressy ikonikus elvagyódás-darabja azonban alighanem a feszes szerkezetű *Portugál* marad, amelyben a magát író(gató)nak kiadó fővárosi fiú, útban álmai úti célja, Portugália felé egy kis faluba vetődik. A kocsmáros lányával való könnyed nyári kalandját egyre erősödő elvárások nehezítik, s ez épp elég ahhoz, hogy az irgácsi idillből visszahátráljon odahagyott, anyagilag kényelmes házasságába. Mégis, a szerelmi történetnél többről van (itt is) szó, ahogyan a *Június* Ference megfogalmazza: Egyáltalán nem a szerelemről van szó egyébként. Hanem hogy mi is ez az egész. Vagy inkább onnan közelítve, hogy minek?

A *Kék, kék, kék* drámái közötti átjárhatóság egyrészt abból adódik, hogy a kis közösségekről szóló történeteiben Egressy általános kulturális állapotot, szellemi és érzelmi térképet mintáz akár Nyugat- és Közép-Európa, főváros és vidék,

ismerős és idegen, vagy a patriarchális rend értelmében férfi és nő között, amelyhez jól működő nyelvet alkotott (a sivár, ingerszegény környezet roncsolt nyelvét stilizálva); másrészt a könyv szövegközi utalásaiból. A drámák szereplői ugyanis nem csak vándorolnak, mint Bittner aki a drámák világában az egyetlen sikeres, társadalmilag mindig magasabban pozicionált figura; orvos, kapitány, vállalkozó, mind a nyugati, mind a közép-európai kód ismerője és megfelelően alkalmazója hanem olykor el is játszanak saját perszonázs-voltukkal, drámai előtörténetükkel.

A Kalligram által kiadott kötet nem minden drámája azonos színvonalú a többi szöveghez képest kevésbé kidolgozott, vázlatosabb szerkezetű a *Nyár utca...* és *Az Isten lába* az azonban kétségtelen, hogy Egressy szövegei külön-külön és együtt is jól működnek. Várhatjuk a folytatást: a kiadó tervei szerinti második drámakötetet.

Tájkép / Erdélyi falu (1942–1943; olaj, vászon; 63x79 cm; leltári szám: 2011.40.1.; fotó: Kertész Zoltán)

Az előző számunk tartalmából

Oravecz Imre, Vári Fábián László, Garaczi László, Tóth László, Sántha Attila, Németh Zoltán, Papp Tibor, Győri László, Oláh András versei

Csobánka Zsuzsa, Sándor Zoltán, Kötter Tamás prózája

Tarján Tamás és Szűcs László könyvhéti megnyitóbeszédei

Beszélgetés Oravecz Imrével és esszék a Kaliforniai fürjéről

Évadértékelő tanulmányok a Békéscsabai Jókai Színházról és a Kecskeméti Kertvárosi József Színházról

Kritikák Háy János, Szil Ágnes, Sirokai Mátyás, Németh Zoltán kötetről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.